

CASSIOPEIA

TYCHO BRAHE-SÄLLSKAPETS

ÅRSBOK

1946

Observatorium
Lund

Astronomen Tycho Brahe i sitt 40:de år. Målning i Karen Brahes kloster i Odense av professor C. A. Jensen efter den vid Fredriksborgs brand 1859 förstörda originalmålningen, utförd av Tycho Brahes målare Tobias Gemperlin.

Observatorium
Lund

CASSIOPEIA

Astronomiska Sällskapet

Tycho Brahes Årsbok

Ägnad åt

Fyrahundraårsminnet av

Tycho Brahes födelse

ÅTTONDE ÅRGÅNGEN

1946

Omslagets bild:

Vi reproducera här den vackra avslutningsvignett som Tycho Brahe använde i de från Uraniborg utgivna trycken (se om dessa recensionen i föreliggande årsbok av Lauritz Nielsens bokverk: »Tycho Brahes Bogtrykkeri» København 1946). Man kan även säga att denna bild har haft användning som Tycho Brahes boktryckarmärke.

Lund 1946
Håkan Ohlssons Boktryckeri

FÖRORD

Redan avsevärt före det att föreliggande volym började utgivas stod det klart för Årsskriftens redaktion att vissa smärre problem måste uppstå när 1946 års Cassiopeia skulle taga form och gestalt. Först och främst ansåg Sällskapetets styrelse och redaktion att sagda års Cassiopeia uteslutande skulle ägnas åt minnet av Tycho Brahe. Detta fick givetvis ej tolkas så bokstavligt, att de sedvanliga redogörelserna för Sällskapetets verksamhet i olika hänseenden skulle utelämnas, enär detta måste leda till ej så små olägenheter, särskilt i framtiden då värdet av de kontinuerligt givna berättelserna om Sällskapetets aktivitet för varje dess verksamhetsår givetvis blir ännu större än det betydliga som dessa berättelser redan nu äga.

Det visade sig emellertid att det skulle ligga inom möjlighetens gränser att komma med en hel volym som, med undantag av de vanliga verksamhetsberättelserna, helt kunde vara ägnad åt Tycho Brahe.

Nästa problem gällde att få ut denna volym så pass i tid att själva jubileumstillfället icke skulle ha passerat. Svårigheter ha nog förefunnits att få ut volymen, ty författare äro nu en gång . . . ja, de äro författare, men även människor, och inspirationens genier ha svårt att infinna sig i läglig tid hos var och en av oss. Tryckerier och klichéanstalter äro just nu mycket hårt belastade, och det är därför med en lättnadens suck som redaktionen nu finner att, bl. a. tack vare välvilligt tillmötesgående från författare, tryckeri och klichéanstalter, föreligger härmed den efterlängtrade jubileumsvolymen av Cassiopeia. Redaktionen uttalar sitt hjärtliga och varma tack till alla medverkande!

I fråga om den föreliggande volymens innehåll må det sägas att åtskilligt, som man kunde önskat ha kommit med här, ännu inte kunnat bli färdigställt för publikation. Det är t. ex. fallet med en omfattande undersökning av Tycho Brahes stjärnkatalog som lundaobservatoriet har utfört och likaså med resultaten av en delvis utförd resonerande katalog över Tycho Brahe-litteratur.

I fråga om de många bidrag som härstamma från Förlagsredaktör William Lengertz' flitiga penna gäller det att ett flertal ha varit publicerade förut på andra håll. Det har därför ej kunnat undvikas att vissa upprepanden förekomma i skilda artiklar. Emellertid synes det oss att dylika upprepanden icke helt äro av ondo. Dessutom skulle de olika uppsatserna nog komma att lida av om en strängt genomförd sällning hade företagits.

Redaktionen, som har att tacka många medverkande, får här nöja sig med att främst framföra ett tack till William Lengertz för hans värdefulla medverkan genom att ställa en hel del eget klichémateriel till vårt förfogande. Ett tack bör även sägas till Custode Harald Mortensen, ej blott för hans trägna medverkan nu och förr i Cassiopeia, utan även för hans levande intresse för denna vår årsbok, ett intresse som i många hänseenden har varit av värde för oss.

Då Sällskapets tillgångar ej kunde tillåta det fullständiga bekostandet av en så pass dyrbar och omfattande volym som den nu utgivna årsboken har en insamling under hand satts igång av Sällskapets styrelse. Tack vare intresse från några av våra medlemmar har det blivit möjligt att få fram 1946 års Cassiopeia. Emellertid vore det gott om flera av Sällskapets medlemmar ville behjärta att med hänsyn till den närmaste framtiden finnas starka behov av ytterligare frivilliga bidrag för att säkra vår årsboks utgivande och att därför så många som möjligt benäget ville hålla vår ännu icke avslutade insamling i minnet och överlämna de bidrag som de kunna och vilja åstadkomma.

Tycho Brahe och hans historia är ett praktiskt taget outtömligt ämne. Det blir därför nödvändigt att ganska snart återkomma till temat och därför är betydelsen av fortsatta bidrag till Cassiopeias utgivande mycket stor, så mycket mera som nu efter kriget de aktuella astronomiska resultaten bli såväl många som betydelsefulla. Dessa resultat kräva också sin behandling i de kommande årens Cassiopeia.

Observatorium, Lund den 1 december 1946.

Redaktionen.

INNEHÅLL.

	Sid.
Försättsplansch: Tycho Brahe. Målning av C. A. Jensen efter den år 1859 förstörda originalmålningen av Tobias Gemperlin.	
Text till omslagets bild	2
Förord till årets volym	3
Innehåll	5
Astronomiska Sällskapet Tycho Brahes verksamhet 1945—1946	7
Anmälan om medlemskap till Tycho Brahe	11
Astronomiska Sällskapet Tycho Brahes verksamhetsberättelse för år 1945..	12
Astronomiska Sällskapet Tycho Brahes räkenskapssammandrag för år 1945	14
Sällskapet Tycho Brahes styrelse och förtroendemän valda för verksamhetsåret 1945—1946	15
Prolog vid avtäckandet av Tycho Brahe-statyn på Hven den 25 augusti 1946. Av <i>Gabriel Jönsson</i>	16
Tycho Brahe-festen den 25 augusti 1946. Av <i>Knut Lundmark</i>	18
Till Tycho Brahe-minnet 1546—1946. Två dikter. Av <i>William Lengertz</i>	39
Tycho Brahe-festen på Hven 1846. Ett hundraårsminne. Av <i>William Lengertz</i>	41
Hemkomsten. Av <i>Albert Ehrensvärd †</i>	45
Portræter af Tycho Brahe. (Med insatt plansch.) Av <i>Harald Mortensen</i> ..	52
Tycho Brahe och Hälsingborg. Kring 400-årsminnet av den store astronomens liv och verksamhet i Skåne. Av <i>William Lengertz</i>	78
Om Tycho Brahe i den danska litteraturen. Av <i>Carl Luplau Janssen</i>	83
Några smånotiser om Tycho Brahe. Av <i>Wilhelm Norlind</i>	88
När upptäcktes Tycho Brahes nova? Av <i>Knut Lundmark</i>	92
Tycho Brahes observationer finnas i Köpenhamn. En av Danmarks nationalskatter. Av <i>William Lengertz</i>	93
Tycho Brahe och astrologien. Av <i>Knut Lundmark</i>	96

Vem var Tycho Brahes hustru? Av <i>Kay Hansén</i>	97
Tycho Brahes Slägt. Av <i>Harald Mortensen</i>	99
Boktryckeriet på Uraniborg. Av <i>William Lengertz</i>	104
Några spridda notiser angående Tycho Brahes lärjungar. Av <i>Carl Luplau Janssen</i>	112
Konung Frederik II besökte Tycho Brahe. Av <i>Knut Lundmark</i>	117
Tycho Brahes lärda syster. Fru Sofie Brahe till Eriksholm *1556—†1643. Av <i>William Lengertz</i>	118
I Landflygtighet. Dialog. Av <i>Harald Mortensen</i>	122
William Lengertz. En Tycho Brahe-samlare. Av <i>Knut Lundmark</i>	127
Hur såg Tycho Brahe ut? Tycho Brahe-porträtt i Malmö. Av <i>Henry Ståhlbrand</i>	133
En Renaissancestatuette formentlig af Tycho Brahe. Av <i>Harald Mortensen</i>	135
Där Tycho Brahe står staty. Av <i>William Lengertz</i>	137
Två Johanson-Thor-anekdoter. Av <i>K. L.</i>	139
Om Tycho Brahes nova. Av <i>Knut Lundmark</i>	140
Tycho Brahe, den berömde skåningen. Av <i>William Lengertz</i>	142
Några data ur Tycho Brahes liv i grafisk framställning. Av <i>K. L.</i> mel. s. 144—145	
Knutstorp, Tycho Brahes fädernehem. Några anteckningar. Av <i>Ebba Wachtmeister</i> och <i>Knut Lundmark</i>	145
Tycho Brahes inverkan på kinesisk astronomi. Av <i>Knut Lundmark</i>	158
Recensioner:	
<i>Niels Erik Nørlund</i> : De gamla danska längdmåtten. Av <i>K. L.</i>	159
<i>Ebbe Tuneld</i> : Två Tycho Brahe-minnen. Av <i>K. L.</i>	160
<i>Lauritz Nielsen</i> : Tycho Brahe som boktryckare och Uraniborgsoffici- nen. Av <i>K. L.</i>	162
<i>C. Luplau Janssen</i> : Stjärnhimlens bildgalleri. Av <i>K. L.</i>	166
<i>Gerda Alm</i> : En Tycho Brahe-diktcykel. Av <i>K. L.</i>	167
Notis:	
Ett nytt Tycho Brahe-minnesmärke. Av <i>K. L.</i>	168

ASTRONOMISKA SÄLLSKAPET TYCHO BRAHES VERKSAMHET 1945—1946.

Vi lämna här det sedvanliga meddelandet om Astronomiska Sällskapet Tycho Brahes sammanträden under dess senaste verksamhetsår.

Sällskapets *trettiofjärde* sammanträde ägde rum fredagen den 12 oktober 1945 å Grand Hotells festvåning i Lund. Närvarande voro 67 personer, av vilka cirka 50 deltog i supén och samkvämet.

Vid sammanträdet höllos följande anföranden som gävo rapporter från lundaobservatoriets arbeten under den totala solförmörkelsen den 9 juli 1945 enligt följande schema:

K. LUNDMARK: *Allmän inledning*; J. OHLSSON: *Om blixtspektrum enligt visuella iakttagelser*; L. STIGMARK: *Om tidsanläggningen och tidsbestämningen*; N. HANSSON: *Om fotografiska undersökningar av blixtspektrum*; H. KRISTENSON: *Om observationerna med stora refraktorn*; S. CEDERBLAD: *Om sökandet efter paramerkuriella planeter*.

Vid samkvämet lämnade H. ERLANDSSON meddelande om sina studier under solförmörkelsen och demonstrerade sina vackra koronabilder som bl. a. visade den av honom upptäckta protuberansen. Vidare lämnades ett meddelande av mag. sc. C. LUPLAU JANSSEN om den av honom ledda solförmörkelseexpeditionen till Sorsele.

ORDFÖRANDE framhöll att lundaexpeditionens vetenskapliga resultat vida överträffade alla förväntningar och meddelade att observatoriet har för avsikt att publicera de erhållna resultaten i en särskild volym.

Sällskapets *trettiofemte* sammanträde hölls på Malmö Museum den 21 november 1945. Närvarande voro 111 personer, av vilka 94 deltog i supén och samkvämet.

SEKRETERAREN inledde dagens debatt om: »*Livets universalitet*.» Han påpekade frågans pretentiösa karaktär men menade att »astronomerna

kunna ej blott sitta var i sitt råtthål och förskräckta blicka upp mot universum». Hade ej antikens stora andar börjat fundera över hur tingen innerst voro beskaffade, hur skulle då våra dagars förfinade atomfysik ha varit möjlig?

Inledaren gav så en koncentrerad översikt av frågan sedd mot bakgrunden av den moderna världsbilden och hänvisade till en undertryckning varande avhandling: »Om livets universalitet», som skulle offentliggöras i Festskrift till Anders Karitz i Upsala.

Professor HARALD KYLIN betonade att den så länge eftersökta »levande substansen» icke finnes till utan livet är en växelverkan mellan en hel rad av substanser. Sedan länge är det bevisat att ett visst icke levande ämne kan få liv om det inlemmas i en levande kropp, träder in i dennas reaktioner. Varje planet har *sitt* liv och liv kan ej flyttas över från planet till planet. Livet är inte ursprungligt. En gång inträffade att vissa atomkombinationer ledde till något levande. Då blev livet till.

Professor GASTON BACKMAN lämnade en ingående redogörelse för de utförda försöken att låta encelliga organismer dväljas i medier med en temperatur som ej varit särdeles avlägsen från den absoluta nollpunkten. Han anslöt sig till panspermitankens möjlighet även om transporterna nog kunde tänkas omspanna kolossala tidrymder. Däremot tvivlade talaren på uralstringens möjlighet och överlämnade åt deltagarna att bilda sig en egen uppfattning — eftersom det ytterst rör sig om områden, dit naturforskaren ej skall söka intränga.

Professor TORSTEN GISLÉN påvisade hur mikroorganismerna ha kunnat sprida sig över hela jorden och berörde därefter vindens, barometertryckets och den kosmiska strålningens inverkan på det levandes fjärrspridning. Vareler på andra planeter, t. ex. på Mars, torde ej kunna likna våra jordiska på grund av de stora miljöolikheterna. Vår atmosfär torde på grund av sin höga temperatur i de högre lagren göra slut på varje slags liv under dess resa ned till vår jord.

Professor HERMAN NILSSON-EHLE ansåg att med tanke på avstånden tiden knappast bör kunna lägga något hinder i vägen och att ej heller kölden torde lägga hinder i vägen för transport av liv. Han trodde ej heller att den kosmiska strålningen skulle verka förintande på organismer som föras genom rymden. Genom röntgenstrålning har man kunnat öka mutationsfrekvensen. Ifråga om överförandet av liv från en planet till en annan menade talaren att vi här ha att göra med ett evolutionsmoment. Angående uralstringen ville han icke göra något uttalande.

Härefter utbyttes repliker mellan sekreteraren och professor Kylin

samt mellan sekreteraren och professor Gislén. Sekreteraren hävdade att passagen genom vår atmosfär nödvändigtvis inte behövde innebära några större faror för livsfrön som anlända utifrån rymden, enär dessa ju äro intorkade och livsfunktionerna reducerade till ett minimum, ja, t. o. m. icke existera enligt vissa teorier. Professor Backman hade ordet och tog upp frågan om vår atmosfärs förmodade höga temperatur i de högre lagren och påvisade att nattsidan av jorden i varje fall borde kunna medgiva goda landningsmöjligheter för utifrån kommande livsfrön.

Därnäst yttrade sig professor ANDERS NYGREN. Han sade att man nu fått något besked om den vetenskapliga innebörden av detta problem. Den uppställda frågan kan även belysas ur filosofisk synpunkt även om man från det hållet ej kan bidra med faktiska saksak. Frågor som denna ha i gångna tider sysselsatt filosofien mycket men det var medan filosofien betraktade sig som universalvetenskap på metafysisk grund. Filosofiens uppgift är numera att iakttaga vad man vet och icke vet, att peka ut gränslinjerna. Bland de milliarder klot, som vi äro omgivna av, måste det finnas liv på något, alltså ej bara på vårt klot. Det går ej förklara livets uppkomst som orsakad av en slump: Gøthes Faust och bokstäverna som låta ordna sig till ord ha ej heller uppkommit av en tillfällighet.

Ordföranden, överingenjör TORE HUSBERG, tackade för de gjorda inläggen och betraktade dagens diskussion som ett evenemang för Sällskapet. Vi ha visserligen ej fått den framställda frågan besvarad, men detta var inte heller att begära. Frågan har blivit rikhaltigt belyst och många nya synpunkter ha framförts.

Talaren yttrade vidare: »En av de tankegångar som här kommit till uttryck skulle jag vilja beröra. Det har anförts som ett skäl mot panspermin att tron på denna ej ger en slutgiltig förklaring till livets uppkomst på vår jord och eventuellt på andra beboeliga planeter. Vi komma ändock icke ifrån självalstringen. Någon gång i tidernas begynnelse måste ändå en sådan process ha ägt rum. Enligt min mening gäller frågan: vilket är det mest sannolika: att uralstring skett på varje planet för sig när en sådan kommit i ett sådant tillstånd att organiskt liv kunde uppkomma på den, eller att uralstring skett från början på ett enda ställe, d. v. s. på en viss planet och livet sedan spritt sig därifrån. Ingen tror att den oorganiska materien alstras genom en separat skapelseakt för varje planet för sig eller ens för ett solsystem. Den uppfattningen är allmän att planeter och solsystem, ja, hela universum ha ett gemensamt ursprung. Ungefär samma grundämnen finnas inom

alla solar. Varför skulle då det organiska livet ha uppkommit genom självalstring, genom självständiga skapelseprocesser på varje beboelig planet för sig? Nej, det mest troliga måste vara att allt organiskt liv har ett gemensamt ursprung. Det är mindre otroligt att levande celler kunna transporteras genom rymden än att uralstring skulle äga rum på varje planet för sig».

Sydsvenska Dagbladet avslutade sitt utförliga referat av detta sammanträde med orden: »Kvällen var både minnesvärd och unik: det händer inte så ofta att man får höra ett halvt dussin professorer och lärda vetenskapsmän offentligt diskutera ett så esoteriskt ämne som livets universalitet. De många åhörarna lyssnade också spänt. Efter utflykterna i universum kändes det kanske också betryggande att efteråt vid Riddarsalens smörgåsbord återgå till en närmare sällskaplighet och en mera handfast värld».

Sällskapet *trettiosjette* sammanträde hölls å Hotell Tunnelns festvåning i Malmö måndagen den 25 februari 1946. Närvarande voro 42 personer av vilka cirka 30 deltog i supén och samkvämet.

På grund av ORDFÖRANDENS sjukdom måste hans inledningsföredrag uppskjutas till nästa sammanträde.

SEKRETERAREN lämnade meddelanden om de senaste upptäckterna, såsom radar, exploderande solar, främst av dem den *rekurrenta* Nova T Coronæ av 1866 och 1946, den nya kometen i Karlavagnen, meteoriter, etc.

Höll SEKRETERAREN inledningsföredrag till en diskussion över frågan om *sambandet mellan solära och terrestra fenomen*. Föredraget behandlade bl. a. solfläcksperioden, solfläckarnas samband med hela raden av solära ytfenomen, solstrålningen och dess 11-åriga fluktuationers inverkan på ett flertal terrestra fenomen och solfläcksperiodens avspegling i dessa, såsom i trädens årsringar, vattenståndet i vissa sjöar, meteorologiska förlopp, ekonomiska fluktuationer och kriser.

I diskussionen yttrade sig fil. dr PAUL ROSENIUS och påvisade, hur nötkråkorna med nästan precis 11-åriga intervall ge sig ut på formliga invasioner till trakter dit de i vanliga fall ej flytta. Talaren skildrade vidare lemmeltågen och framhöll med vilken märklig instinkt som djur kunna vara utrustade. Under rika lemmelår bruka fjällugglorna lägga upp till tiotalet ägg. Ett år fann man emellertid att uggorna uppe i fjälltrakterna endast hade ett litet antal ägg i sina bon, trots att lemmeltillgången, och därmed tillgången på föda var enorm. Förklaringen fick

man ett stycke fram på sommaren. Lemlarna försvunno plötsligt. Genom sin omtänksamhet att endast lägga ett litet antal ägg sörjde fjällugglorna för att avkomman ej skulle behöva svälta ihjäl. Hur de anat det oväntade omslaget i lemmeltillgången är oförklarligt, »men det är också skönt att det finns något ouppklarat mellan himmel och jord».

Sällskapetets *trettiosjunde* sammanträde som tillika var Sällskapetets åttonde årsmöte hölls å Hotell Kramer i Malmö den 29 april 1946. Närvarande voro 41 personer, av vilka cirka 30 deltog i supén.

ORDFÖRANDEN höll inledningsföredrag till en diskussion över *frågan om uppkomsten av Månens berg*. Efter en historisk återblick visade talaren att det i huvudsak är fyra teorier som förtjäna beaktande:

1. Vulkanutbrott.
2. Blåsbildning.
3. Ebb- och flodverkan.
4. Meteornedslag.

Föredragshållaren ansåg för sin del hypotes 3 vara den sannolikaste och gav goda skäl för att månbergen uppkommit till följd av en explosionsverkan på grund av tidvattenseffekt.

I diskussionen yttrade sig, förutom föredragshållaren, sekreteraren och mag. sc. C. Luplau Janssen.

ANMÄLAN OM MEDLEMSKAP TILL TYCHO BRAHE.

Anmälan om medlemskap göres till sällskapetets sekreterare, prof. Knut Lundmark, Observatoriet, Lund.

De sju föregående årgångarna av Cassiopeia erhålles för ett pris av kr. 31: 50, plus porto. Vid anmälan om medlemskap bör angivas, huruvida de äldre årgångarna av Cassiopeia önskas. Vi vilja härmed fästa uppmärksamheten på att det snart inte längre blir möjligt giva detta generösa anbud till nya medlemmar, enär restupplagorna av vissa av de första årsböckerna börja taga slut och någon nytryckning av dessa säkerligen inte inom överskådlig tid kan komma ifråga.

Sällskapetets ekonomiska angelägenheter omhänderhavas av fabrikör Walfrid Nordström, Lund, postgirokonto Nr 39750.

ASTRONOMISKA SÄLLSKAPET TYCHO BRAHES VERKSAMHETSBERÄTTELSE FÖR ÅR 1945.

Sällskapet höll sitt årsmöte för det näst föregående verksamhetsåret den 22 mars 1945. Härvid förrättades val i enlighet med paragraf 8 av Sällskapets stadgar.

Valet av ordförande för ett år utföll så att överingenjör Tore Husberg omvaldes med acklamation.

De i tur avgående ledamöterna med tvååriga mandat, hrr C. A. Ekelund, Inge Erichs, Tore Husberg, Helge Nelson, Walfrid Nordström och Edvard Rodhe, omvaldes.

Till styrelsesuppleant valdes docent Anders Reiz, Lund.

Till medlemmar av amatörsektionerna omvaldes samma personer som blivit valda under år 1944. (Se Cassiopeia 1945, sid. 13).

Till ordinarie revisorer omvaldes kapten Gustaf Lysander och direktör Jan Erik Göth och till deras suppleanter lektor John Ohlsson och professor Bertil Hanström.

Till redaktionskommitté omvaldes herrar Knut Lundmark och Wilhelm Norlind, med rätt att om de så önskade själva utse en adjungerad ledamot.

Kallelse till Sällskapets sammanträden har skett genom med posten befordrat kallelsekort till samtliga de Sällskapets medlemmar som äro fysiska personer.

Antalet medlemmar utgjorde per 23 april 1946, 354, varav 2 stiftande ledamöter och 25 ständiga ledamöter.

Följande sammanträden ha hållits under året:

- Nr 33. 22 Mars. Hotell Savoy, Malmö. — Årsmöte med stadgeenliga val. Revision och decharge. Knut Lundmark: »Människan inför världsgåtan: V. När vintergatorna upptäcktes. Kring ett tjugofemårsminne».
- » 34. 12 Oktober. Grand Hotell, Lund. — Meddelanden. Rapporter från Lundaexpeditionens arbeten i Sävenäs, Skelleftehamn, för

studium av den totala solförmörkelsen den 9 juli 1945. Föredrag höllas av: 1. Knut Lundmark: Allmän inledning. 2. John Ohlsson: Om blixtspektrum enligt visuella iakttagelser. 3. Lenart Stigmark: Om tidsanläggningen och tidsbestämningen. 4. Nils Hansson: Om fotografiska undersökningar av blixtspektrum. 5. Henrik Kristenson: Om observationerna med stora refraktorn. 6. Sven Cederblad: Om sökandet efter parmerkuriella planeter. 7. Hans Erlandsson: Om direkta teckningar av koronan under förmörkelsen med demonstration av de utförda bilderna. 8. Carl Luplau Janssen: Om Uraniaobservatoriets solförmörkelseexpedition till Sorsele den 9 juli 1945.

Nr 35. 21 November. Malmö Museum. — Diskussion över ämnet: »Livets universalitet» med inledning av Knut Lundmark. Diskussionsinlägg av professorerna Gaston Backman, Torsten Gislén, Herman Nilsson-Ehle, överingenjör Tore Husberg och professor Anders Nygren.

I samband med dessa sammanträden ha lämnats ett antal kortare meddelanden.

Beträffande Sällskapets inkomster och utgifter under kalenderåret 1945 samt behållningen vid detta års slut hänvisas till skattmästarens tablå varav framgår att inkomsterna utgjorde kronor 3216: 57 och utgifterna kronor 4092: 66, vadan sålunda ett underskott uppstått av årets rörelse om kronor 876: 09, vilket kunnat täckas, tack vare existensen av ett överskott ifrån år 1944 om kronor 1636: 77.

Styrelsen vill slutligen fästa Sällskapets uppmärksamhet på att 400-årsminnet av Tycho Brahes födelse infaller den 14 december 1946. Styrelsen hoppas att Sällskapet skall intressera sig för ett värdigt firande av detta stora vetenskapliga minne och bl. a. möjliggöra att Cassiopeia kan komma ut med en i huvudsak åt Tycho Brahe och hans verk ägnad volym.

Malmö och Lund den 24 april 1946.

Tore Husberg.
Ordförande.

Knut Lundmark.
Sekreterare.

ASTRONOMISKA SÄLLSKAPET »TYCHO BRAHE».

Räkenskapssammandrag år 1945.

Balansräkning den 1 januari 1945.

Tillgångar:

Sparbanken i Lund	5.103: 24	
Postgirokonto	925: 38	
Kontant i kassan	8: 15	6.036: 77
		<u>Kronor 6.036: 77</u>

Skulder:

Stiftande ledamöters fond	1.500: —	
Ständiga » »	2.900: —	4.400: —
Överskott från föregående åren	703: 30	
Överskott för år 1944	933: 47	1.636: 77
		<u>Kronor 6.036: 77</u>

Vinst- och Förlust Konto 1945.

Inkomster:

Sålda årsböcker		95: 85
Ränta i Sparbanken i Lund		144: 22
280 st. medlemmar à 10: —	2.800: —	
1 » » » 6: 50	6: 50	
14 » » » 5: —	70: —	
1 » ständ. medl. » 100: —	100: —	2.976: 50
Underskott för året		876: 09
		<u>Kronor 4.092: 66</u>

Utgifter:

Trycksaker, årsböcker, m. m.	3.399: 36	
Diverse utgifter	8: 45	
Portokostnad	278: 25	
Sammanträdeskostnader	286: 60	3.972: 66
Överfört till ständiga medlemmars fond		100: —
Överfört medlemsavgifter för år 1946		20: —
		<u>Kronor 4.092: 66</u>

Balansräkning den 31 december 1945.

Tillgångar:

Sparbanken i Lund	5.247:46	
Postgirokonto	28:22	
Kontant i kassan	5:—	5.280:68
		<hr/>
	Kronor	5.280:68

Skulder:

Stiftande ledamöters fond	1.500:—	
Ständiga » »	3.000:—	4.500:—
Medlemsavgifter för 1946		20:—
Överskott från föregående åren	1.636:77	
Avgår årets underskott	876:09	760:68
		<hr/>
	Kronor	5.280:68

Lund den 2 april 1946.

Walfrid Nordström.
Sällskapets skattmästare.

Vid denna dag företagen revision av Astronomiska Sällskapets »Tycho Brahe» räkenskaper för 1945 hava undertecknade funnit dem i allo noggrant och omsorgsfullt förda samt försedda med behöriga verifikationer. Vi hava vidare funnit, att i styrelseberättelsen ingående sammandrag av vinst- och förlusträkningen och av balansräkningen överensstämma med sällskapets böcker. Med anledning av vad som sålunda konstaterats, vilja vi föreslå, att ansvarsfrihet beviljas styrelsen för den tid, revisionen omfattar.

Malmö den 3 april 1946.

G. Lysander.

J. E. Göth.

SÄLLSKAPET TYCHO BRAHES STYRELSE OCH FÖRTROENDEMÄN
VALDA FÖR VERKSAMHETSÅRET 1945—1946.

Styrelse:

Överingenjör Tore Husberg, Ordförande; Docent Erik Holmberg, v. Ordförande; Professor Knut Lundmark, Sekreterare; Fabrikör Walfrid Nordström, Skattmästare; Biskop Edvard Rodhe; Professor Helge Nelson; Marindirektör Carl A. Ekelund; Konsul Inge Erichs; Domkyrkoarkitekt Theodor Wåhlin; Greve Stig Thott; Disponent Nils Kjellström. Suppleant: Docent Anders Reiz.

Amatörsektioner: Se »Cassiopeia» 1945, p. 13.

Redaktionskommitté:

Professor Knut Lundmark,
Bibliotekarie Wilhelm Norlind.

PROLOG VID AVTÄCKANDET AV TYCHO
BRAHE-STATYN PÅ HVEN DEN
25 AUGUSTI 1946

Av GABRIEL JÖNSSON

Han såg en stjärna, synlig mitt på dagen,
som sken med aldrig förut skådad glans.
Emot dess världar blev hans vilja dragen;
dess sken föll i hans själ, och den blev hans.
Väl svann för blicken dess celesta prakt,
men den höll forskarns heta håg vid makt.
Och *andens* verk står än i dag och skiner,
fastän Urania-templet skingrats i ruiner.

Men det var här det restes: »Här låg Troja».
Här är för vetenskapen helig plats.
Där vinden visslade omkring herdens koja
steg som i sagan prunkande palats.
En herreman förläntes gods och gull
för forskningens och fjärran stjärnors skull.
Här förde han i nattligt nit tillhopa
stoff till ny världsbild. Hven kom till Europa.

Här stod han under Sundets stjärnenätter
med blicken mot ett stråligt firmament
— som magern nere på Kaldéens slätter —
och skruvade på njugga instrument.
Och tusen stjärnor på sitt tysta tåg
blev prickade i glob och katalog.
Uranienborg förlade folianter
om vad han sett vid Stjärneborgs kvadranter.

Här såg han *uppååt* från den platta jorden,
där folket knorrade mot herrars krav.
Ett lärosäte skapte han i Norden
för visdomen som höga stjärnor gav.
Som forskarfurste satt han här på ön,
och furstegäster lyddes till hans rön
— tills kungagunsten svek den vittberömde
och främmad mull hans Brustna ögon gömde.

Hans byggnadsverk blev hastigt höljt av sanden,
men stjärnorna ser än till Öresund.
En stormans gärning enar syskonlanden
och manar oss i denna minnesstund.
Igenom sekler strålar en bedrift,
och minnet säger oss i stjärnklar skrift:
Ej makt, ej rikedom mot tiden svarar.
Blott *andens* makt och vettets välde varar.

TYCHO BRAHE-FESTEN DEN 25 AUGUSTI 1946

Av *KNUT LUNDMARK*

Se, det var en riktig solskensdag på Hven, när Ivar Johnssons kolossalstaty av Tycho Brahe avtäcktes, med ett riktigt, och mycket rart Kronprinspar, med riktiga konstnärer och konstprofeter och med massor av riktiga lärda och riktiga lekmän!

Vilken härlig infart till Bäckviken i den arla morgonstunden! Segelbåtar och motorbåtar börja fylla öns bägge hamnar: Bäckviken och Kyrkbacken. De reguljära båtarna göra ideliga ordinarie och extra turer. Från Köbenhavn kommer »Uranienborg» med alla de danska gästerna.

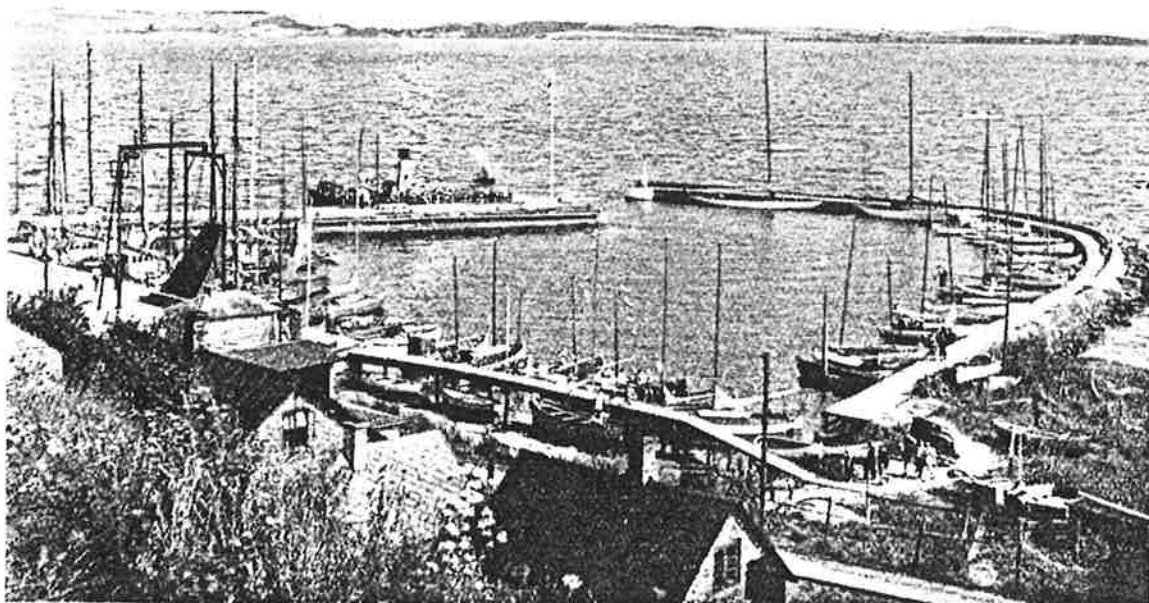
Dannebrogen och den blågula vaja i Bäckviken och överallt på ön flaggas det. Öns bil (som visst är två den här gången) är i febril verksamhet, så finnes det som vanligt hästspann och dessutom apostlarnas pålitliga och präktiga hästar.

Målet är ett och odelbart — det är Uraniborgsplatsen — och vägen dit är lätt, markerad som den är av en sakta rinnande folkström, av spel — utfört av Landskrona Blåsorkester, dirigerad av direktör Folke Jönsson.

Vilken utomordentlig plats för högtidligheten! De grönskande sluttningarna ned mot vattnet, det medelhavsblåa Sundet, båtar med vita svällande segel, det sköna Hälsingborg med den stolta Kärnan, den väldiga borgen Kronborg med sina ärggröna spiror. Och över allt detta välver sig den augustiblåa, väldiga himlen. — »Blåare himlen aldrig var, jorden ej mera havomfluten . . .»

Kanske skola vi främst tacka vår älskliga Kronprinsessa för solen och strålglansen över Hven: hon yttrade nämligen att ön brukade bjuda henne vackert väder, när hon kommer dit.

Ja, nu anländer Kronprinsparet ledsagat av landshövding Arthur Thomson och hans maka.

Utsikt över Bäckviken.

Det är inte bara en stor utan även mycket representativ publik som nu reser sig upp och hälsar de kungliga. Bland myllret av berömda namn må vi här göra ett litet, litet urval.

Det är först konstverkets skapare, Ivar Johnsson, och den man som därefter betytt mest för konstverkets tillkomst, professor Emil Johanson-Thor, som vi tro helst vill bära hederstiteln, den gamle Hvenbon, uppskattad och älskad ej endast på Sagoön, utan av alla som haft förmånen få göra bekantskap med denne sprudlande, inspirerande man. Där ha vi riksantikvarien Martin Olsson och rector magnificus vid universitetet i Lund, professor Johannes Lindblom. Vi se vidare arkeologerna, prof. Otto Rydbeck och prof. Holger Arbman. Så är det överingenjör Tore Husberg och domkyrkoarkitekten, fil. dr. Theodor Wåhlin och grevinnan Ebba Wachtmeister till Knutstorp samt konservator Hans Erlandsson i Lund som i sista stund trollat fram en väggdekoration med mottot från Stjärneborg i guld på stjärnströdd himmel. Av stockholmarna märkas professorerna N. V. E. Nordenmark, Henning Pleijel, Arne Westgren, Bertil Lindblad och observator Yngve Öhman.

Kyrkbacken med S:t Ibbs kyrka och Kyrkbackens hamn.

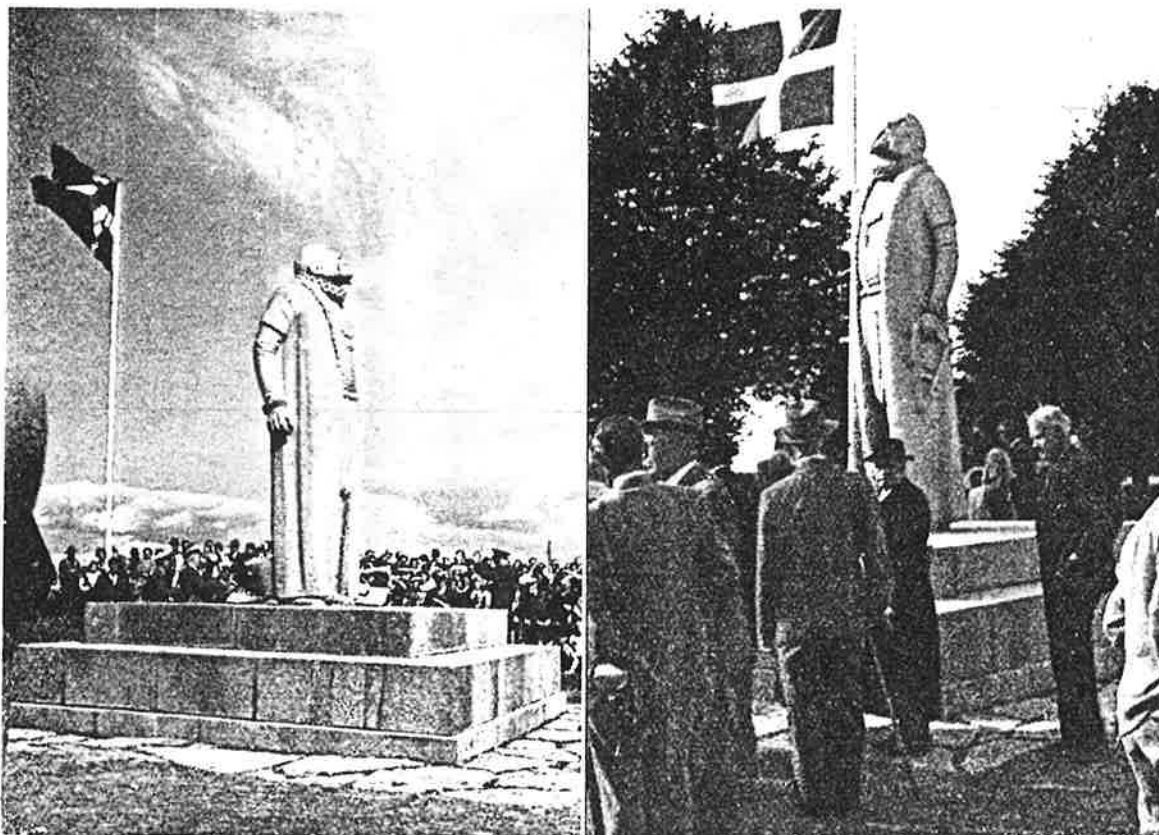
Så är det raden av danskar. Allas blickar dragas mot Niels Bohr, och Kronprinsen hälsar honom med de välfunna orden: »Det är en stor ära för oss alla att Ni har kommit hit». Bland den stora skaran av övriga danskar märkas professorerna Elis och Bengt Strömgren, fader och son, prof. N. E. Nørlund, som i tio år var professor i matematik i Lund. Vidare se vi den ganska nyligen från en sexårig amerikavistelse återvända astronomie observatorn, fröken Julie Vinter Hansen, doktorerna Hans Ræder och Eiler Nystrøm, herrar Harald Mortensen och N. Möller Nicolaisen och mag. sc. C. Luplau Janssen.

Av mera långväga gäster lägger man märke till den danskfödde professorn vid Yerkesobservatoriet (Chicago), K. Aage Strand, och professorn i astronomi i Helsingfors, Gustaf Järnefeldt.

Och så är det många, många andra från när och fjärran.

Observatoriepersonalen vid Lunds Observatorium har mött upp ganska talrikt med tolv herrar och damer.

Av fornvårdens män märkas intendent Torsten Mårtenson från Hälsingborg och landsantikvarie Harald Olsson från Lund. Den senare hade att bära dagens avsevärda tunga och kraftiga hetta som arrangör

Två bilder av Ivar Johnssons jättestaty.

av det hela och representant för ön Hvens hembygdsförening, som stod för alla anordningar i samband med högtidligheten.

Bland Hvenborna själva se vi patron Gösta Alm med sin danskfödda fru. Så är det två damer som nu vistas på Hven — två lejoninnor — författarinnorna Mollie Faustman (Vagabonde) och Alice Lyttkens.

På en höskulle i närheten ser man radiomännen Per Collinder och Karl Axel Arvidsson, säkert och bekvämt installerade, så nu kan det börja.

Det gör så också. Vi höra först musiken spela »Kornmodsglansen». Därefter läste Hvenskalden framför alla andra, den blide Gabriel Jönsson, sin ståtliga prolog som gjorde ett oförglömligt intryck. Denna prolog återfinnes på sid. 16.

Så besteg professor Emil Johanson-Thor talarestolen och gav en redogörelse för statyns tillkomst. När det första gången talades om ett svenskt-danskt minnesmärke över Tycho Brahe var för hundra år sedan. Man tänkte sig då att en obelisk skulle resas som var så hög, att den

skulle vara synlig ifrån Sverige och Danmark. Det nu färdiga monumentet hade stått fullbordat sedan 1939 i väntan på att ljusen åter skulle tändas på den danska kusten. Ivar Johnssons monument karakteriserades som »ett konstverk av tidlös skönhet».

Statyn har kunnat förverkligas främst genom bidrag från den Wicanderska fonden, förvaltd av Akademien för De Fria Konsterna samt genom gåvor från svenska och danska företag och enskilda, nämligen Svenska Rederi A.-B. Öresund genom dir. Frans Kockum, Dampskibsselskabet Øresund genom dir. Magnus Suensen, A.-B. Skånebryggerier, Hälsingborg, A.-B. Klippans Finpappersbruk, Höganäs Stenkols A.-B., Svenska Sockerfabriks A.-B., Reymersholms Gamla Industri A.-B., A.-B. Landsverk, Skånska Cement A.-B., W. Weibull Garvämnes A.-B., A.-B. Förenade Superfosfatfabriker genom dir. Sven Nordengren, dir. Franz Meyer, Landskrona, dir. Bo Sahlin, Eslöv, disp. Artur Stibe, Hälsingborg, dir. Thor Thorsson, Hälsingborg, adv. Emil Heijne, Stockholm, dir. Knud Lauridsen, Stockholm. Hamnstyrelsen i Landskrona har beviljat fria frakter och skeppsredare J. Leonard har ställt »Uranienborg» till förfogande för de danska gästerna.

Uraniborgsområdet står under omvårdnad av Vitterhets- Historie- och Antikvitets-Akademien. Å kommitterades vägnar anhöll talaren att till Akademien få överlämna Tycho Brahe-monumentet.

Riksantikvarien, professor Martin Olsson, tog därefter å Akademiens vägnar emot statyn. Han sade därvid bl. a., att denna värdefulla gåva minner om en stor dansk vetenskapsman och en stor svensk konstnär. Inskriften på Tycho Brahes Stjärneborg: »Nec fasces, nec opes, sola artis scepra perennant» (Icke makt, icke rikedom, endast konstens — vetenskapens — välde förbliver) ger ett starkt intryck när vi här se hur av den plats där han verkade, forskade och skapade endast spillror återstå, medan han själv och hans minne leva starkt och oförgätligt. Uraniborgsområdet är inte i det värdiga skick som det borde vara, men vi hoppas att kunna inom ej alltför avlägsen framtid sätta det i bättre stånd. Han bad därpå Akademiens preses, Kronprinsen, att förrätta avtäckningen.

Kronprinsen framträdde, hälsad av ihållande applåder, och yttrade: »Det lider intet tvivel om att Tycho Brahe hyste verklig nitälskan för vetenskapen. För 400 år sedan åtnjöt den lärda mödan ingalunda samma höga anseende som i vår tid. För den unge Tycho Brahe fordrades det därför en verklig kraftansträngning, verklig karaktärsfasthet för att mot sin familjs önskan och mot sina ståndsbröders uppfattning driva sin vilja igenom: att ägna sitt liv åt den astronomiska forskningen.

Kronprinsen talar.

Andra tillkommer att vid denna högtidlighet belysa de stora framsteg som hans forskningsarbete betydde för astronomin. Erinras må blott därom att han grundade sina vetenskapliga slutsatser på egna noggranna serier av observationer, utförda med blotta ögat, eftersom det först blev en senare tid förbehållet att använda instrument, med vilka man kunde göra förstorande iakttagelser. Den första kikaren konstruerades nämligen först några år efter Tycho Brahes död.

Hans fädernesland, Danmark, kan med rätta vara stolt över sin store son. Och det länder den dåvarande danske konungen Frederik II till ovansklig heder att han möjliggjorde för Brahe att i sitt eget land bedriva studier, och detta under förhållanden som ej ofta stått lärda män till buds, vare sig då för tiden eller under senare sekler.

Vi svenskar, som nu ha att vårda de tyvärr mycket sparsamma resterna av Tycho Brahes forskarhem och därmed också en ej oväsentlig

del av hans minne, ha därigenom övertagit ett dyrbart kulturarv. Vi känna de förpliktelser som därmed följa. Både Braheminnet och den plats, där han utförde det mesta av sin livsgärning, äro för oss dyrbara alldeles särskilt också därför att de för oss utgör andliga föreningslänkar med hans fädernesland och vårt broderland Danmark. Och det minnesmärke som i dag avtäckes här på ön Hven och som tillkommit huvudsakligen genom Emil Johanson-Thors personliga nitiska arbete kommer, hoppas vi alla, att ytterligare stärka kulturbanden mellan danskt och svenskt. Genom resandet på den svenska ön Hven av ett minnesmärke över den snillrike danske forskaren Tycho Brahe betonas åter, synes det mig, gemenskapen, det som binder oss samman tvärs över Öresunds blåa vatten».

Med en hjärtlig välkomsthälsning till de danska gästerna bjöd så Kronprinsen täckelset falla.

Blåklädd och ljus som en sommarsky framträdde lilla Christina Alm, dotter till makarna Alm, och således ett förtjusande exempel på svensk och dansk union. Hon hade äntrat upp på sockelns höga stenar och stod med en krampaktigt fasthållen blombukett i sin lilla hand. Så drog hon i täckelset. Naturligtvis föll inte detta utan vidare, men Christina fick hjälp av en lotta och professor Thor och så blottades med ens den väldiga granitgestalten.

Jättestatyn gjorde ett starkt intryck på den stora åskådarskaran. Det var tyst ett ögonblick, kanske ej så långt som de ögonblick vi få vänta i telefonen, men ändå ett långt ögonblick. Så brakade bifallet löst och orkestern intonerade först: Der er et yndigt Land och sedan Du gamla du fria. De båda folksångerna sjöngos unisont.

Härefter framträdde professor Elis Strömngren från Köbenhavn och höll följande anförande:

Det vældige videnskabelige Program, som Tycho Brahe gennemførte paa Hven i sine to Observatorier Uraniborg og Stjerneborg, var paa en vis Maade en Gentagelse af et Arbejde, som var blevet udført omtrent halvandet Aartusinde tidligere, men nu blev det udført med alle de fuldendte Hjælpemidler, Tycho selv havde skabt. En anden stor dansk Astronom, Ole Rømer, planlagde et Aarhundrede senere en ny Gentagelse af hele dette Arbejdsprogram. Han skabte, ganske som Tycho Brahe, selv et helt Arsenal af instrumentelle Hjælpemidler. Men mange ulykkelige Omstændigheder forhindrede Rømer i selv at gennemføre Programmet.

Og det blev først en senere Tid forundt — i væsentlig Grad ved Hjælp af de Rømerske Instrumenttyper — at tage Arbejdet paa de fundamentale astronomiske Problemer op igen.

Hele Herligheden paa Hven varede i 20 Aar. I 20 Aar udførtes her det stille, rolige Arbejde. Her udarbejdede Tycho Planerne og byggede Observatorierne. Her blev Redskaberne — Instrumenterne — lavet. Her anstilledes Observationerne, og her blev Beregningerne af Observationerne planlagt og i stor Udstrækning gennemført. Og da alt dette var færdigt, havde Astronomien oplevet en fuldstændig Fornyelse. Tycho Brahes nøjagtige Undersøgelser over alle den Gang kendte bevægelige Himmellegemers Bevægelsesforhold — særlig Solens, Maanens og Planeternes — blev, som alle ved, Grundlaget for Keplers og Newtons store Opdagelser. For at intet skal mangle i Billedet: der nede i Syd, ved Kysten, lavede Tycho Brahe sit *Papir* i sin egen Papirmølle, og der henne i en lille Pavillon paa Uraniborgs Omraade trykte han sine pragtfulde *Bøger*.

---

20 Aar! Tycho fremmanede selv den Orkan, som kom, og som *maatte* komme, fordi han var saa stridbar en Mand.

I Aaret 1597 forlod Tycho Brahe Danmark. I Løbet af kort Tid var hans Observatorier og saa godt som alle hans Instrumenter væk. Borte med Blæsten! Men til al Lykke blev Optegnelserne til hans *Observationer* bevaret. Resultaterne kender vi, gennem hans Originalværker og gennem Udgivelsen af hans *Opera Omnia*, 15 Bind paa sammenlagt over 5900 Kvartsider.

Hvad ved vi saa om Manden selv?

Ved Tycho Brahes Begravelse i Teynkirken i Prag den 4. November 1601 holdt hans Ven, Dr. Johannes Jessenius fra Wittenberg en Tale, hvori han karakteriserede Tycho med følgende Ord:

»Mod fremmede var han venlig, mod fattige gavmild. I hans Ord var Sandhed og Korthed; i hans Gebærder og Aasyn var Alvor. Der var intet opdigtet og intet Hykleri hos ham, men han sagde alt rentud, hvilket ogsaa var Aarsagen til det Had, der af mange blev baaret til ham.»

Naar man sammenligner denne smukke Udtalelse med saa meget andet, man kender om Tycho Brahe, faar man et Indtryk af, at hans sidste Tid maa have været mere harmonisk end hans foregaaende Liv.

Kort efter Tycho Brahes Død skrev Kepler i et Brev til Mästlin følgende:

»Hvad Tycho Brahe har udrettet, har han udrettet *før* Aaret 1597 (det Aar, da han forlod Danmark). Efter det Aar gik det tilbage for ham. Han blev ramt af store Sorger og begyndte at blive Barn paa ny. Det uovervejede Opbrud fra Danmark slog ham helt ud.»

Keplers Følelser for Tycho Brahe var overhovedet meget blandede.

En Gang skriver han: »Tycho er en Mand, med hvem ingen kan leve uden at udsætte sig for de største Fornærmelser.»

En anden Gang diskuterer han i et Brev til en Ven det besynderlige Spørgsmaal, om *Gud* har noget til overs for Astronomien. Han ser en Bekræftelse paa, at dette virkelig er Tilfældet, deri, at *han*, Kepler, har faaet sin Skæbne knyttet til Tychos, og at deres Forhold har kunnet klare sig gennem de værste Stridigheder. Der har vi Stridighederne igen.

Tycho var meget mistroisk, og hvor vanskelige Forhandlingerne mellem ham og Kepler kunde være, derfor har vi mange Beviser. Jeg skal nævne eet.

I et Brev til Herwart af den 12. Juli 1600 fortæller Kepler følgende lille Historie: »For at prøve min Teori søgte jeg Tycho for at faa rigtigere Værdier af Planeternes Baneekscentriciteter. Men Tycho gav mig ikke nogen Lejlighed til at faa Del i sine Erfaringer, kun at han saadan i Forbigaaende — medens vi spiste og ved Samtale om andre Ting — den ene Gang henkastede en Bemærkning om *een Planets* Apogæum, den anden *een* om en anden Planets Baneknuder.»

Denne Historie turde være betegnende baade for Keplers Humor og for Tycho Brahes kølige og forsigtige Indstilling over for sine Medmennesker.

Ved Siden af alle de stolte Resultater af Tychos Observationsvirksomhed har vi Spørgsmaalet om hans *Verdenssystem*. Tycho havde jo sit eget private Verdensbillede, med Jorden — ikke Solen — i Centrum. Dette var i Virkeligheden en relativt uvigtig Detaille i hans store Værk. Det er først ved Keplers og Newtons Opdagelser, at Spørgsmaalet om Verdensbilledet fik sin store Betydning og sin foreløbige Løsning. I vore Dage har Spørgsmaalet om Verdensbilledet oplevet en vældig Udvidelse og faaet en ulige meget større Betydning. Nu er det ikke længere bare et astronomisk Problem, nu er det ogsaa, og i fremtrædende Grad, et fysisk.

Der er et Biprodukt fra Tycho Brahes Virksomhed, som vor Tids Videnskab ikke har noget til overs for: hans *astrologiske* Syslen. Der er

meget, der tyder paa, at Tycho Brahe — lige som Kepler — gik med meget ringe Lyst til den Slags Arbejde. Men Horoskoper *maatte* han lave til Magthaverne. Her maatte denne haarde og ubøjelige Mand bøje sig. Men hans virkelige Syn paa Sagen skimtes ofte igennem. Saa har han, for at vælge et Eksempel, udarbejdet et meget udførligt Horoskop for den nyfødte Prins, som senere blev Kong Christian IV. Tycho kommer her bl. a. ind paa meget personlige Forhold. Efter at have fremsat nogle Spaa-domme om disse Forhold, fortsætter han saaledes: »Men helt sikkert er dette nu ikke, thi den Slags afhænger mere af Mennesket selv end af Stjernerne.»

Paa denne Maade havde Tycho jo under alle Omstændigheder Ryggen fri. Jeg ved ikke, hvor gamle Aner det berømte danske Smil har, men jeg er, under Hensyn til det citerede, tilbøjelig til at mene, at det i hvert Tilfælde gaar saa langt tilbage i Historien som til Tycho Brahe.

Tycho Brahes Minde lever, og hans Værk lever, men paa det Sted, hvor dette stolte Værk blev udført, er der nu kun nogle kummerlige Rester tilbage. Og dog er her alligevel et Valfartssted for al Verdens Astronomer. I denne Maaned for 20 Aar siden blev Hven besøgt af en international Astronomkongres, 138 Astronomer fra 19 Nationer, og alle Astronomer, som besøger Danmark, gør gerne den lille Udflugt til Hven for at se det Sted, hvor Tycho Brahe *fornnyede Astronomien*.

Der har mange Gange været Tale om et svensk-dansk Samarbejde til Bevarelse af de endnu eksisterende Rester af Uraniborg og Stjerneborg. For 8 Aar siden var der af det svenske Rigsantikvarembede udarbejdet Planer til Bevaring af Resterne af Stjerneborg, og de pekuniære Midler var skaffet til Veje, delvis fra svensk og delvis fra dansk Side. Men den anden Verdenskrig kom, og Udførelsen af Arbejderne blev stillet i Bero. Der er Grund til at tro, at Arbejdet paa denne Sag vil blive taget op igen.

Endvidere har de svenske Myndigheder købt en Del af Grundene omkring Uraniborgruinen til senere Anvendelse samt oprettet et lille Tycho Brahe-Museum.

Danmark har Æren af Udgivelsen af Tycho Brahes samlede Værker, hidtil det største Æresminde over den store Astronom. Hovedudgiveren af dette store Værk, den danske Astronom Dr. J. L. E. Dreyer, døde Aar 1926, kort efter at Manuskriptet til det sidste Ark af det sidste Bind af Værket var blevet afleveret til Trykning. Men vi har den

Glæde her i Dag at se Dr. Dreyers Hovedmedarbejder, Dr. Hans Ræder, samt Dr. Eiler Nystrøm, der havde Ansvaret for et af Bindene.

Fra dansk Side foreligger der endvidere fra senere Tid en interessant Udgravning af Tycho Brahes Papirmølle, udført af den danske Amatørastronom, Installatør N. A. Møller Nicolaisen fra Vejle. En Del af de udgravede Genstande findes opbevaret i Museet her ved Siden af.

Men der er meget tilbage at udrette endnu. Før Stjerneborgs Rester har faaet en varig og lettilgængelig Beskyttelse, vil der ikke komme Ro over Problemet om Tycho Brahes Observatorier paa Hven.

Vi staar her paa et for alle Danske og alle Astronomer helligt Sted. Naar 400-Aars-Dagen for Tycho Brahes Fødsel oprinder, den 14. December i Aar, vil Danmark paa forskellig Vis fejre sin store Søn. I Danmark er der Glæde over den smukke Hyldest, Sverige har viet Tycho Brahes Minde ved det pragtfulde Kunstværk, som er blevet afsløret her i Dag.

Därefter framträdde professor Knut Lundmark och yttrade:

Eders Kungliga Högheter, högt ärade församling!

»Vilar i vita
Skummande vågor
Stolt som i sagan
Sagornas ö.»

Den berömde Skåneskalden A. U. Bååth karakteriserar på så sätt sagoön framför andra, Island, islänningarnas Isafold. Men de sköna orden kunde med nästan samma rätt tillämpas på den ö där vi nu stå, Hven, Sundets Pärla.

*

Likheten mellan Island och Hven strykes bl. a. under av att den senare, Hven, är i hög grad sägenomsusad. Berättelserna om drottning Hvenhild viska till oss från sagans avlägsna, dunkelomhöljda tider. Arkeologiens många vittnesbörd, kärleksfullt insamlade särskilt av Gösta Alm på Kungsgården, leda oss djupt ned i de tider som gingo före den skrivna historien.

Men det är icke detta, det är heller icke Hvens underbara natur, dess förnämliga flora, ja, det är inte ens Backafall med dess tjusande flicka,

med malvorna eller med månen över Hven och med allt vad vi här ha av äkta stämning, skapat genom Gabriel Jönssons förnämliga konst, det är intet av allt detta säga vi som gjort att vi ha samlats här i dag. Nej, vi ha kommit för att fira minnet av en av mänsklighetens allra störste, astronomen Tyge Ottesen Brahe, född på Knutstorps borg den 14 december 1546. Genom sin stora pioniärgärning på Hven, genom anläggandet av sina två observatorier, Uraniborg och Stjärneborg, vilka institut, om man tar hänsyn till skillnaderna i förhållandena då och nu, gott kunna benämnas ett danskt Mount Wilson, har Tycho Brahe placerat sig in i den stolta raden av astronomiens fem reformatorer. Tycho har, som han själv säger i sin elegiska farvälssång till Danmark, fört upp detta lands namn till stjärnorna och därmed gjort Hven till en stjärneö framför andra.

Tycho Brahe blev en av de astronomiska reformatorerna. Hur långt antikens astronomi än nått, så var den ändock bunden vid vissa förutfattade meningar, eller fördomar, som hindrade i ganska hög grad fortsatt utveckling. En av dessa var att jorden måste vara den förnämsta himlakroppen, vars centrum markerade världens centrum. Omkring jorden välvde sig alla andra himlakroppar. Allt skeende i världsalltet var således bundet vid vår jord. Det var härigenom man kom in på astrologiens tankegångar. En annan antik fördom var att rörelserna i naturen måste försiggå i cirklar. Orsaken till dessa rörelser var icke känd, ty kraftbegreppet var ännu ej infört inom naturforskningen.

Den antika världsbilden benämner man vanligen den ptolemeiska efter antikens största astronomiska geni, Klaudios Ptolemaios från Pelusium. Han var verksam i Alexandria omkring år 140 e. Kr. Hans världsförklaring var i många hänseenden märklig. Den blev tagen i bruk nästan oförändrad av den segrande kristendomen. Det skulle dröja fram till tolvhundratalet, innan man överhuvud började diskutera systemets grundvalar. Det var först under fjortonhundratalet som en mera allvarlig kritik framkom jämte funderingar om nya lösningar. År 1543 framställde den polsk-tyske kyrkomannen Nikolaus Kopernikus tankar som ledde till en fullständig reform av det åtminstone fjorton sekler gamla astronomiska systemet.

Tanken var icke ny. Redan omkring år 280 f. Kr. hade Aristarkos från Samos fört fram den, och även avsevärt utvidgat det då kända världsalltets utsträckning. Tiden var uppenbarligen icke mogen för dessa nya, djärva idéer. Emellertid förringas näppeligen Kopernikus' förtjänst härigenom.

Tre år efter det att denne stille kammarlärde på dödsbädden hade godkänt tryckningen av sitt livs verk, den banbrytande boken om himlakropparnas cirkelrörelser, och därigenom satt det väldiga reformationsverket igång föddes Tycho Brahe. Vi veta att hans aristokratiska familj ej gärna såg honom ägna sig åt astronomiens i och för sig förnämliga konst. Man önskade att Tycho skulle förbereda sig för diplomatisk eller militär karriär. Men den unge i anden brinnande ädlingen kunde icke förmå sig till detta. Tidigt vaknade hans astronomiska intresse. Den förtärande lågan började brinna, lidelsen för forskningen. Kunde nu hans närmaste tolerera att han ägnade sig åt något så världsfrämmande som astronomien, så kunde de ändock icke finna sig i att han äktade en kvinna av ofrälse börd. Men med sin Christine levde han av allt att döma under bortåt 28 år i ett lyckligt och harmoniskt äktenskap som först döden upplöste.

Den händelse som kom att bestämma Tycho Brahes liv och gärning och som även skulle alldeles ofantligt inverka på hela den kommande astronomiska utvecklingen inträffade den 11 november 1572. Denna kväll fann Tycho den nya och aldrig förut skådade stjärna som lyste i Cassiopeias stjärnbild och nådde en sådan ovanlig ljusstyrka att hon t. o. m. var synlig på ljusan dag. Man kan med Johann Kepler säga att om detta fenomen i sig självt inte hade haft någon betydelse, så har det ändå skaffat världen en stor astronom. Men betydelsen av den nya stjärnan blev ofantlig. Genom dess upptäckt och de grundliga studier som Tycho med sina ofullkomliga instrument ägnade detta egenartade himmelsfenomen riktades astronomien in på alldeles nya vägar. Just i våra dagar har utforskandet av de nya stjärnorna, eller som vi numera säga, de exploderande solarna, fått en utomordentlig betydelse. Det är ganska nedslående att konstatera att denna utomordentliga upptäckt på Herrevadskloster inte har blivit hugfäst ens med den anspråkslösaste inskription.

Det var år 1576 som Frederik II av Danmark erbjöd Tycho Brahe ön Hven i förläning. Syftet var inte bara ideellt utan konungen behövde förutom allmänna förutsägelser även utförliga nativiteter, d. v. s. förutsägelser om de kungliga barnens kommande liv. Tycho Brahe var nog på det hela taget en troende astrolog. Jag hänvisar för övrigt till professor Elis Strömngrens nyss hållna tal ifråga om Tychos ställning till stjärntydningen. Snart visade sig Uraniborg, vars dimensioner voro ganska anspråkslösa, olämpligt som observatorium. Dessutom blevo lokalerna otillräckliga. Därför byggdes i närheten år 1584 det nya observa-

toriet, Stjärneborg, vars inhägnade område vi se där vid vägen. Detta var till större delen en underjordisk anläggning med instrumenten uppställda i sina tappstegsformigt murade kryptor.

Så följde den strålande tjuugoårsperiod då Tycho Brahe tronade här på denna plats såsom en vetenskapens furste och utförde sitt livs stora verk. Det var ett betydande antal lärjungar och assistenter som samlades kring honom och togo del i de omfattande observationerna. Till Hven valfärdade såväl forskare som denna världens stora och mäktiga. Ett vackert vittnesbörd om den organisatoriska sidan av Tychos geni har man i det sextiotal dammar för fiskodling han lät samla upp regnvattnet i. Dessa dammars vatten leddes ut vid Möllebäcken där Tycho anlade en pappersmölla och en stamp för läderberedning. Vi minnas hur N. A. Möller Nicolaisen 1933—34 grävde fram lämningarna efter denna för sin tid märkliga anläggning och därvid gjorde många fina fynd.

I april 1597 skedde vad man väl kan kalla Tycho Brahes flykt från Hven. Förhållandena hade tillskräpts och blivit ohållbara. I trots av att Tycho Brahe var efter dåtida förhållanden så väl understödd av sitt land, så att som Eiler Nyström konstaterat Danmark hade lämnat sin son statsanslag som allra minst torde ha gått upp till en million efter nutida penningvärde, så kände sig Tycho Brahe ändå ej tillfredsställd. Icke heller synes han ha känt sina förpliktelser som länsman och konungens troman. Klagomålen voro många på hans vårdslöshet och försummelse och flera av dem voro helt visst beättigade. Med sina bönder levde han i stor oenighet. Regeringen försökte genomdriva en »Ordning og Skik» mellan de två parterna, tydligen utan att lyckas. Hade Tycho levat nu hade den radikala pressen haft mycken anledning sysselsätta sig med förhållandena på Hven och titulaturen »bondeplå-gare» hade nog givit sig självt. När man tänker på böndernas ställning i Europa under medeltiden och i början av nyare tiden är man helt enkelt förvånad över att det finns några bönder kvar!

Men helt visst ha även intriger förekommit mot Tycho Brahe. När ha icke intriger förekommit såväl inom frälse som ofrälse kretsar och särskilt mot de som höjt sig över sin miljö. Aldrig blir det väl utrett i alla detaljer hur det förhöll sig med Tychos flykt härifrån. Säkert torde dock vara att han själv bar väsentlig skuld till Hvenkatastrofen. Han kom till Prag och fick till att börja med goda villkor hos den själssjuke kejsaren Rudolf II. Men Tycho Brahe hann känna sig otillfredsställd också i Böhmen, och kejsaren kunde nog inte heller infria sina frikostiga löften. Efter en kort sjukdom avled Tycho Brahe den 24 oktober 1601.

Vari bestod då denne mans vetenskapliga storhet? Först och främst i den stora förbättringen av konsten att uppmäta vinklar. Genom snillrika instrumentkonstruktioner blev det möjligt att nå en skärpa i iakttagelserna som betyder fullkomning så länge man arbetar utan kikare. Detta instrument uppfanns som vi alla veta åtta år efter det Tycho Brahe avled. Vi hörde nyss närmare härom av hans Kunglig Höghet Kronprinsen.

Genom Tychos förbättringar blev det möjligt att med en dittills okänd skärpa följa de rörliga himlakropparnas banor över himlen. Solens, månens, några kometers och de då fem kända planeternas rörelser studerades ingående här. Många voro de slutsatser som Tycho själv nådde till ur de tjugufyra foliovolymerna, numera bevarade i Det Kongelige Bibliotek i Köbenhavn. Och ännu ovärdeligare skulle detta material bliva i Keplers hand. Genom stora räknearbeten nådde denne fram till de tre berömda lagar för planeternas rörelser som bära Keplers namn. Härigenom jämnades vägen för Isaac Newton och den stolta raden av dennes efterföljare. Utan Kepler hade upptäckten av gravitationslagen blivit mycket fördröjd. Utan Tycho hade Kepler i sin tur aldrig nått fram till sina allmänna lagar för himlakropparnas rörelser.

Den nya stjärnans uppflammande gav Tycho Brahe impulser till framställandet av hans stjärnkatalog, d. v. s. en bestämning av tusen stjärnors noggranna inbördes lägen på himlen. Fastän kikaren ju snart blev upfunnen och med tiden möjliggjorde ännu noggannare vinkelmätningar än Tycho Brahes så är dock stjärnkatalogen ett märkligt historiskt dokument. En bearbetning av densamma som just nu håller på att avslutas visar sig skola leda till viktiga slutsatser.

Tycho Brahe tvingades nu fram till sitt kompromissystem vilket innebar att jorden var universums centrum och att solen rörde sig kring detta och förde med sig under rörelsen de övriga himlakropparna som ett slags drabanter. Tyvärr kunna vi ej här utreda hela denna historia, i vilken Tycho Brahe framträder med stark logisk skärpa. Medan han kanske ej förstod betydelsen av sina förut nämnda insatser förfäktade han nästan maniakaliskt sitt kompromissystem. Detta skulle likväl icke bliva långlivat, ty 1609 kom Galilei med sin kikarkonstruktion och sina kikareupptäckter, vilka åtminstone så småningom ledde till det kopernikanska systemets definitiva och dramatiska genombrott.

Hurudan var den stores personlighet? Missvisande synes det oss att kleta på honom etiketten renässansmänniska. Men man torde nog kunna säga att han ej var någon harmonisk och väl balanserad person. Huru

skulle förövrigt en banbrytare av sådana mått som han kunnat vara detta? Vi bortse ifrån de svårigheter han hade att bekämpa, vi bortse ifrån de besvikelser han hade att utstå, vi bortse likaledes ifrån kampen mot bristande förståelse, mot avundsmän och, sist men icke minst, mot den universella dumheten. Allt detta kunde nog kompenseras genom de stora upptäckterna. Men ändå! Varje ny upptäckt öppnar väldiga perspektiv och presenterar mängder av nya problem. Pioniären piskas framåt, ständigt framåt, får aldrig känna sig tillfredsställd eller nöjd, aldrig slå sig till ro. Hur skulle ej Tycho Brahe ha kunnat göra Friedrich Nietzsches ord till sina:

Aldrig mättad liksom lågan
glöder jag och mig förtär.
Ljus blir allt, när jag det hinner,
kol är allt, när jag försvinner,
eld jag säkerligen är!

Men ingen torde väl ständigt kunna leva i en oavlätlig spänning. Av allt att döma var Tycho Brahe också i besittning av jämvikt, låt vara att denna kanske främst var dikterad av en bestämd känsla av överlägsenhet. Humorns ljus föll över vardagslivet och förgyllde upp detta. När det lärda originalet Reymundus Bär kom hit och försökte stjäla sig till Tycho Brahes idéer och det anställes av ungdomen på Urani-borg en klappjakt efter Bär så skall Tycho ha yttrat enligt Bärs eget vittnesbörd: »De tyska karlarna äro allesamman halvgalna». Då emellertid yttrandet är återgivet av Bär på en mycket korrupt danska skall det väl inte tas så alldeles bokstavligen, men det vittnar nog i varje fall om glimten i ögat hos den stränge Herr Tycho. Eller när, som Harald Mortensen berättar, i observationsjournalen, där en av eleverna antecknat: »Observationerna avbrutna av moln», Tycho lägger till: »och av lättja» så är detta utslag av en viss bister humor. Många drag kunde berättas om Tychos hängivenhet för hustrun, hans ömma omtanke för barnen och familjen, drag som visa oss att han var en stor och god människa också. Man kunde ju ha väntat att han haft någon större känsla för de som slet och arbetade för honom. Visserligen voro många av hans ståndsbröder av samma skrot och korn, men bättre hade man kunnat vänta av den store vetenskaplige banbrytaren Tycho Brahe.

Ivar Johnssons geni har gjort det möjligt att vi nyss här fått se Tycho Brahe »lik sig», som en äldre kvinna vittnade i dagarna: Vi se den store stå med blicken riktad mot stjärnorna. Högt över allt annat stod stjärnornas värld. Hur god patriot Tycho än var, hur mycket han

älskade att betona att han var dansk, så stod dock världsalldet representerat genom de tusentals stjärneljusen med budskapen från fjärran världar som det högsta och förnämsta i tillvaron.

Vi kunna här kanske se honom just nu forma sitt ord:

»För den tappre är hela jorden fädernesland och stjärnhimlen välver sig ständigt ovanför».

Hur sammansatt Tychos personlighet var förstår man, när vi hörde i professor Elis Strömgrens tal Keplers utsago om de stora svårigheterna att samarbeta med Tycho Brahe. Nåja, mindre män än Tycho har väl också kunnat förbittra livet för sin omgivning. Men när Tycho Brahe låg på sin dödsbädd och ångestfullt gång på gång utropade: »måtte jag då icke ha levat förgäves», då var Kepler med honom som den tröstande och lugnande, fast i sin tro på mästartens odödliga storhet även om han ej kunde acceptera mästartens världssystem.

Vi sena tidens efterkommande hysa främst intresse för den Tycho Brahe som lever genom tiderna i sina verk och genom sin gärning. Men detta kan ej hindra att vi även i hög grad intressera oss för den människa som stod bakom verket, så mycket mera som Tychos tid var i många hänseenden det stora uppvaknandets tid, en tid fylld av bittra motsättningar, mycken oro men även av lust att leva och av intellektuell skaparglädje. Kanske är lösningen på hela gåtan om Tycho Brahes natur blott den att han var en rikt utrustad, sann och äkta människa, med åtskilliga mänskliga svagheter och ofullkomligheter men också en charmerande människa med stora dygder och många förtjänster.

Vi stå nu på en av astronomiens heliga platser. På denna heliga plats lades grunden till den moderna astronomin, på dessa Hvenobservatorier gjordes de stora upptäckter och omfattande iakttagelser, som skulle kraftigt bidra till att antikens i sig storslagna världssystem, som gjort sin femton sekler långa tjänst nu kunde gå och ersättas av det nya som snabbt skulle arbeta sig fram. Vi stå på den plats som minner om verksamheten för en av Danmarks största söner. Vi stå på ett landområde som historiens växlingar ha fört under Sveriges krona. Det åligger därför oss svenskar att tillsammans med vårt danska broderfolk vårda och värna det stora minnet. Kanske skall på denna helgade plats aldrig mera byggas upp ett observatorium i strängare mening. Men detta hindrar icke att det stora och förpliktande Tycho Braheminnet ropar efter ett forskningsinstitut, där ej blott minnet skall vårdas och främjas utan där även den astronomiska forskningen skall föras vidare.

Ske alltså!

Överingenjör Tore Husberg, fil. dr. Theodor Wåhlin och prof. Knut Lundmark nedlade en praktfull krans vid monumentets fot som en hyllning från Astronomiska Sällskapet Tycho Brahe och Samfundet för Astronomisk Historieforskning i Lund.

Efter avtäckningsceremonien samlades så många som kunnat få plats på Turistgården. Det var väl bortåt 250 personer. Visst sutto vi trångt, vi fingo nog ta efter något av det famösa lundaspexet Uardas spelstil och lära oss att övervägande spisa i profil. Visst var det också varmt, så att det rann en flod av kolsyrade och jästa drycker genom många strupar. För min del hade jag tänkt göra sällskap med ett par vänner och fara hem med en rätt tidig båt, men detta gick nu inte, helt enkelt därför att middagen ännu ej var avslutad, när uppbrottet skulle ske och ingen flykt var möjlig från matsalen. »Fångne voro de alle». Men det var en angenäm fångenskap. Stämningen var hög, anrättningarna voro utmärkta, alldeles utmärkta för att vara en bankettmiddag, de serverande måtte härstamma från slakter med starka orminslag i det förflutna, ty annat än orkning var inte möjligt för de tjänande bröderna och systrarna.

Ja, talen, de voro många men utmärkta och trevliga. Riksantikvarien Martin Olsson, som fungerade som värd, öppnade deras långa rad med att hälsa gästerna välkomna till bords. Han vände sig även till konstverkets skapare Ivar Johnsson. »Stor konst kan trotsa tiden, stor konst kan överleva Rom». Han sade bl. a.: »Käre Ivar Johnsson, Din konst är sådan. Den skall trotsa salt och sol och storm och den skall med åren bli allt skönare. Även om barbarerna skulle komma och slå sönder den skulle den bli skön ännu som torso».

På denna plats där grunden blev lagd till vår moderna astronomi, denna plats som minner om verksamhetsfältet för en av Danmarks största söner, på en mark som genom historiens växlingar har blivit svensk, vilja vi svenskar vårda och bevara minnet av Tycho Brahe.

Professor Bertil Lindblad framhöll i sitt anförande betydelsen av Tycho Brahes landsman, Ole Rømers stora insatser och sade att den danska vetenskapen i den fortsatta utvecklingen visat sig vara värdig de stora namn varmed den inletts. Därefter frambar talaren en hälsning till de danska gästerna. I sin egenskap av ordförande i den ursprungliga Tycho Brahe-statyresningskommittéen framförde han ett tack till prof. Johanson-Thor, initiativtagaren till och genomföraren av planen att resa ett Tycho Brahe-monument här på Hven. Han uttalade även ett tack till Hvens Hembygdsförening och till antikvarie Harald Olsson.

Prorektorn vid Københavns universitet H. M. Hansen talade å danskarnas vägnar och den som blivit anledningen till festen. Han hyllade det brodersinne som håller de bägge folken samman — ett företräde för andra av nationalism förblindade nationer. Dock ha århundraden krävts för att realisera en tanke som synes naturlig — en bägge folkens gemensamma hyllning till Tycho Brahe. Nu är dock tiden mogen. Här vore något att ge akt på och efterlikna för tidens av nationell förblindelse uppfyllda stater: att se att vi stå vid ett svenskt monument av en dansk astronom på svensk jord som en gång var dansk. Det var nog svårt för den danske kungen en gång att mista Hven — men vilken lycka att Hven var svenskt under kriget, så att inte tyskarna fingo fast fot här, utan ön kunde bli en fristad för många av de flyende danskarna. Det nu avtäckta monumentet kommer att göra Hven i högre grad än förr till ett danskt pilgrimsmål.

Kunstmaler, prof. Erick Struckman framförde en varm och temperamentsfull hyllning från den danska konsten. Han tackade för inspirerande samarbete med de svenska kollegerna och för det berömvärda initiativ som har resulterat i att en av Sveriges största konstnärer har skapat detta märkliga konstverk. Vetenskapen har uttalat sig med sakkunskap om astronomen Tycho Brahe. Vi konstnärer vilja hylla revolutionären som gick mot auktoriteterna och bröt med sin familj och sin klass.

Amerikas inrikesminister yttrade något år före kriget: »Vi äro färdiga med Europa — utom med det nordliga hörnet, med dess höga folk-kultur som intresserar oss».

I dag skälver världen för världens framtid. Vi nordbor skälva inte för Nordens framtid.

Och nu tackar Danmark för detta handslag över Sundet, för att använda det uttryck som vår dåvarande statsminister Stauning använde, då den oförliknelige Emil Johanson-Thor var över för att inhämta Danmarks uppfattning på högsta ort om sina planer på ett Tycho Brahe-monument på Hven.

Professor Johanson-Thor framförde sitt tack för all den hyllning som givits honom och framhöll bl. a. att det väl näppeligen finnes ett monument i Norden som har i sin gestaltning en sådan tidlöshet som Ivar Johnssons Tycho Brahe-staty.

Ivar Johnsson ansåg sig ha talat tillräckligt genom sitt verk och överlämnade därför tacktalet på festen till sin maka som i ett trevligt och av alla livligt senterat anförande framförde konstnärens och makarnas

uppskattning av och varma tack för all den hyllning, förståelse och vänlighet som kommit dem till del. Först och sist skulle Emil Johanson-Thor och hans maka ha det hjärtevarmaste och innerligaste tack!

Riksantikvarien Martin Olsson tackade Gabriel Jönsson för hans utomordentliga prolog och patron Gösta Alm och fru Gerda Alm för deras insatser för Tycho Brahe-minnena.

Landshövding Arthur Thomson tackade Hvens Hembygdsförening för dess insats och för den mycket lyckade festen. Han yttrade i fortsättningen bl. a. att det har varit Ivar Johnssons dag, och Johanson-Thors dag och i någon mån Gösta Alms dag. Man skulle kunna tvista om det varit en dansk dag, eller en svensk dag, ja, för ett par hundra år sedan skulle vi t. o. m. ha kunnat slåss om den saken. Det är emellertid oomtvistligt att det varit en skånsk dag, ty Tycho Brahe var skåning, född i Skåne, bosatt i Skåne och på många andra sätt en skåning. Han var också medveten om sin betydelse och lät andra veta om det. Hans gärning var inte svensk eller dansk utan den var vetenskapsmannens och därför universell.

Fru Gerda Alm på Kungsgården föredrog vid kaffet sin vackra dikt: »Tycho Brahe og hans Rige», som publicerats just i dagarna. Föredraget var alldeles utmärkt och dikten synnerligen vacker och med stark inlevelse. Man måste beklaga att denna programpunkt kom så sent som den gjorde. Uppbrottet stod för dörren och många fingo därför bara lyssna med ett halvt eller tredjedels öra till uppläsningen — måtte de som ej hörde på skynda sig och genast rekvirera dikten hos fru Alm, den kostar blott 1: — krona och säljes till förmån för vården av Tycho Brahe-minnena på Hven.

*

Det skymmer. Det mörknar. Stjärnorna börja träda fram. Där står herr Tycho själv och blickar upp mot den stjärnhimmel han ej blott älskade så högt utan även utforskade med sådan kraft och förmåga. Så har han stått under sitt korta, intensiva, lyckliga och olyckliga liv många gånger. Han har skådat dessa stjärnor och tröstat vännen Johannes Pratensis om att när de ej mera kunde sammanträffa så är det dock samma stjärnor som lysa över dem båda. Han har när svårigheterna ha hopat sig, när ondska och hat känts mer än vanligt starka yttrat: »för den tappre är all jorden fädernesland och stjärnhimlen välver sig ständigt ovanför».

Han har även sett Guds vilja och världsplan uttalad i stjärnorna och trott att rätt tolkat kan stjärnornas budskap vändas till gott för människorna.

Säkerligen har han även känt på sig att hans anläggningar representerade den förgängliga sidan av hans verk. Det är intë makten, inte rikedomerna som skall bestå. Endast forskningens eviga spira håller sitt välde genom tiderna. Eller som Carl David af Wirsén uttryckte det i sin Kantat vid minnesfesten i Stockholm den 24 oktober 1901:

»Uranienborg har nåtts av fall —
Urania evigt leva skall».

*

Ljusfloderna från Sundets bägge sidor stråla nu, stråla sedan mer än ett år tillbaka. Vida mäktigare stråla de i kväll än på Tycho Brahes tid, men ön Venusia ligger, ganska lik sig som då han vandrade och verkade här. Man kan se Uraniborg växa upp i mörkningen igen. Där står det åter det lilla slottet. Kanske skall också ett nytt Uraniborg stå här en gång, trots att det ofta vid jubileerna brukar trovisst förkunnas att på denna plats skall aldrig mera ett observatorium resa sig. Men människan spår en hel del . . .

*

Det är ett rörligt liv nere i Bäckvikens hamn. De trevliga poliserna försäkra sig ha haft en lugn, fridfull och angenäm dag. Publiken har verkligen varit värdig och fin. Så inskeppa vi oss och taga kurs mot Landskronas vänliga, små ljus.

Se, det blev en *riktig* Tycho Brahe-dag!

TILL TYCHO BRAHE-MINNET 1546—1946

TVÅ DIKTER

Av WILLIAM LENGERTZ

I.

TYCHO BRAHE

*När himlen färgades av aftonbranden,
förr'n över templet stjärnor tändes,
jag ensam gick, när ifrån blomsterlanden
lavendelns doft med sommarvinden sändes.*

*Mot ljusets flod jag skuggade med handen,
min blick i drömmar stilla vändes,
och som en syn jag såg dig, skuggan din förlängdes,
gå över ön och svinna bort mot stranden.*

*I någon bok jag sett ett kopparstycke
som liknat detta: Fursten i sitt rike
med Stjärneborg, ett härligt smycke,*

*som över världen sände ut sitt sken
kring Tychos namn, kring drömmaren på Hven.
... Uppå historiens blad din bild är utan like.*

II.

VID S:T IBBS GAMLA KYRKA

*I solnedgång, då templet låg i bedjan,
jag drömde stilla under stjärnors sken.
Från täpporna starkt doftade resedan
i paradiset, Tycho Brahes Hven.*

*I rymdens sfär, i silversköra toner
ditt namn, o Tycho, än jag tona hör;
din storhet går igen i ändlösa visioner,
ditt verk en vetenskap, som aldrig dör.*

*Skön är du jord, du vackra ö, ett tycke
av örtagård du har med fagra blommors fång,
ett skaparhandens sällsamt ädla smycke
av hav och himmel, rymdens ton och sång . . .*

*Bort över jordens gräns väl tusen stjärnor brinna
som ögon klara uti rymdens höga hus,
Ditt namn, o Hven, skall aldrig helt försvinna,
det lysa skall i Nova Stellas ljus.*

TYCHO BRAHE-FESTEN PÅ HVEN 1846

ETT HUNDRAÅRSMINNE

Av WILLIAM LENGERTZ

Den danske diktaren J. L. Heiberg var från barndomen en stor beundrare av Tycho Brahe, han hade f. ö. samma födelsedag som denne, den 14 december, och han var tillika en duktig amatör-astronom och förstod därför bättre än många av sin tid att uppskatta Tycho Brahes vetenskapliga förtjänster.

När 300-årsminnet av Tycho Brahes födelse för hundra år sedan inföll, ville Heiberg därför med sin publikation *Urania* 1846 alldeles särskilt hugfästa minnet av den store astronomen. Årgången ifråga kom därför att i ord och bild ägnas Tycho Brahe och Hven samt astronomens lärda syster, Sofie Brahe. Samtliga artiklar voro författade av J. L. Heiberg, som även gav uppslaget till den minnesfest ute på ön, som för hundra år sedan gick av stapeln där.

Man levde i skandinavismens tidevarv, och Det skandinaviske Selskab i Köpenhamn stod för inbjudan till festen å Hven. Vetenskapsmän och andra intresserade på båda sidor Sundet följde uppmaningen att mangrant möta upp ute på ön. Visserligen var Tycho Brahe född den mörkaste tiden på året, men man enades om, att hyllningen till Nordens store astronom skulle äga rum vid sommarsolståndet på årets längsta dag — den 21 juni.

Öns befolkning, som också glädde sig åt festen, hade gjort stora förberedelser för att denna skulle bli så högtidlig som möjligt. På den plats, där fordom Uraniborg stod, hade rests en talarstol medan fanor och flaggor från de nordiska länderna skänkte färg åt den vackra sommardagen. Allt var klart, spelet kunde börja.

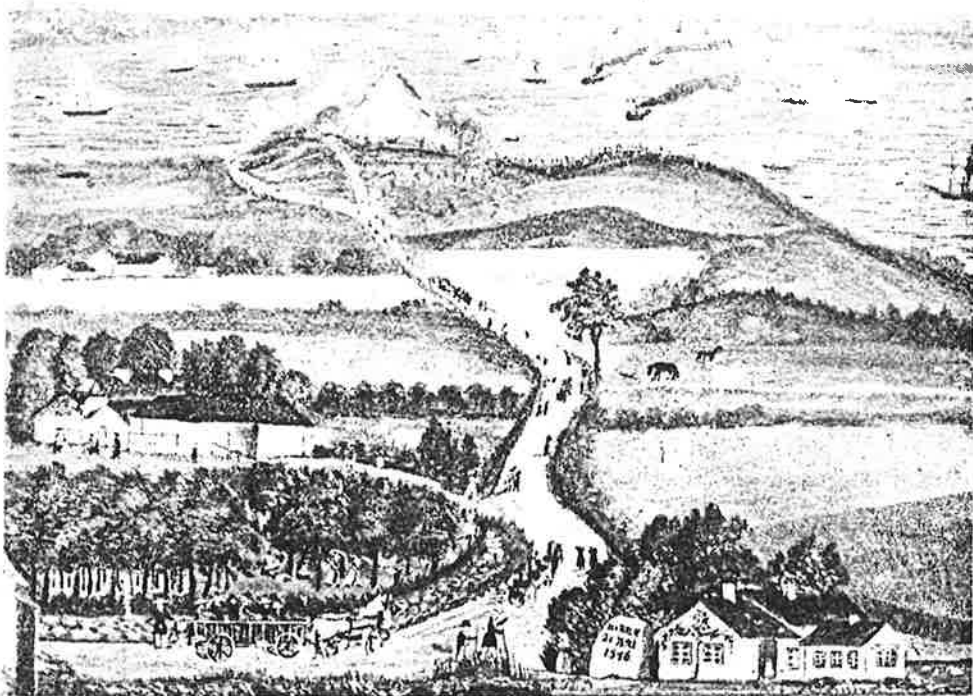
Redan klockan 12 hade de inbjudna festdeltagarna tillsammans med ett stort antal sångare och Andra brigadens musikkår avrest från Köpenhamn med ångfartyg. En oräknelig mängd båtar och skepp stävade på denna vackra sommardag mot Hven och ön fylldes av den troligen

största människomassa, som någonsin varit församlad där. Deltagarantalet från Sverige och Danmark beräknades till c:a 8000. Med otålighet väntade man på, vad som skulle komma att ske. Klockan 2 ankom äntligen fartyget till kyrkbacken på Hven nedanför S:t Ibbs kyrka, under det att ett där uppställt batteri gav kungasalut. När passagerarna samlats på kajen fördes en lagerkransad byst av Tycho Brahe i land, vilken skänkts till öns innevånare. Det var samma byst, som sedermera placerades i S:t Ibbs kyrka. Då bysten kommit i land och hälsats med fanfarer, satte sig festtåget i rörelse mot Uraniborgs ruiner, där fordoms dags det berömda slottet låg. Ordföranden i Det skandinaviske Selskab, professor Sommer, steg nu upp och hälsade de närvarande välkomna. Därefter höllos flera anföranden av såväl danskar som svenskar och en av J. L. Heiberg författad dikt sjöngs, varefter huvudtalaren från dansk sida för dagen, Højesteretssagfører Orla Lehmann höll sitt föredrag, varur citeras:

»Havde Hvenboerne altid vist at dette Navn (Tycho Brahe) er deres bedste Roes, da havde disse Ruiner ikke sunket saa dybt at deres Spør næsten ere udslettede af Jorden, thi Jorden har Plads nok til Korn og Kartofler og Menneskelivet vilde hentørres i trøsteløs Tomhed dersom ikke ogsaa det skønne havde sin Ret og sit Sted i Verden. Derfor bør Hvenboerne vide, at det er et helligt Sted, hvorpaa de her staa, som de bør holde i Hævd og Ære.» Längre fram i anförandet föreslog Lehmann, att det skulle resas ett monument på Hven till minne av Tycho Brahe, »en himmelhøj, knejsende Obelisk. Den kunde for Alverden blive et Vitnesbyrd om, at som Nordens Fortidsminder ere fælles, saa er ogsaa dets Fremtidshaab».

Efter hans något svulstiga tal besteg kyrkoherde Svarin, präst på Hven, talarstolen och tackade för den till ön skänkta bysten av Tycho Brahe. Så kom som ett behagligt inslag en hälsning från Lund i professor Thomanders person. Endast ett femtiotal studenter hade följt med från Lund, trots att intresset för skandinavismens sak och broderfolkens närmande till varandra då som nu ständigt var ett aktuellt ämne. Det skylldes på, att Otto Lindblad var upptagen med att organisera en sommarturné med sina pojkar.

— »I første Øieblik troede jeg», skriver diktarens hustru, den stora skådespelerskan Johanne Luise Heiberg, i sin intressanta bok »Et Liv genoplevet i Erindringen», »at se en Bonde i sin Kofte, saa skjødesløs var hans Paaklædning. Den grove, bredskyggede Hat og de bare Hænder bidrog ikke lidet at holde mig i den Tro, at en velstaaende Bonde havde

Originell bild från Hven den 21 juni 1846. Oljemålning på zink av okänd konstnär.
Tillhör red. Lengertz' samlingar.

infundet sig for at give sit Besyv med i Laget. Men da han løftede denne Hat, og det mægtige Hoved med den yppige Haarvækst, de brede Tindinger og den fintdannede Munds Bevægelser kom tilsynes, da overraskede det mig ikke, at En, der stod nær, sagde: 'Det er Professor Thomander fra Lund'.»

Leve Thomander, ropade folket.

Den lundensiske professorn kåserade spirituellt och meddelade publiken, att det icke var för att få konstaterat, att han själv levde, som han här tog till örda, utan han framträdde som ett vittne för tiden, att Tycho Brahes ande ännu svävade över den historiska plats, där de nu voro församlade. Talet gjorde ett starkt intryck på både danskar och svenskar.

Den allvarligare delen av programmet var så över och publiken skingrade sig ut över ön. Kungsgårdens trädgård var upplåten för alla. Man lägrade sig i gräset, i lusthusen och under trädens skugga och när sångarna och musikkåren kommo tillstädes, utvecklade sig ett livligt folkliv och talen och leveropen omväxlade med varandra. Thomander utbringade en skål för den danske kungen, Orla Lehmann en för Oscar I. Vid Uraniborg, dit man på nytt samlades, talade Carl Ploug för Norge. Den vittre Anders Andersson från Lund, sedermera ledamot av Svenska akademien, framträdde även, och O. P. Sturzenbecker (Orvar Odd), som följt med från Köpenhamn, tackade till sist danskarna för deras besök på denna sidan Öresund.

Festprogrammet var genomgången, under sång och musik gick man ombord i hamnen. Vänliga ord hade utväxlats, skålar utbringats. Alla hade fått sin beskärda del av festligheterna. Utom en enda — upphovsmannen till denna särpräglade minneshögtid, J. L. Heiberg. I de många talens rad hade man glömt bort att hylla honom. Fallet bevisar endast, att människorna i stort sett äro sig lika — i vilket århundrade de än leva. »... ikke nogen tog Ordet og man bragte ham intet Hurra,» skriver diktarens hustru. »Men tro nu ikke, at denne Tilsidesættelse forspildte Heibergs Glæde ved denne Tychos Fest og dog mindes jeg kun denne ene Gang, at have hørt ham udtale nogen Forundring over Forbigaaelsen, og med et noget smerteligt Udtryk, der, netop, fordi en saaden Klage saa sjeldent lød fra hans Læber, virkede desto stærkere paa mig ...»

De många sånger, som diktats till festen äro nu sedan länge glömda undantagen Heibergs vackra sång »Du Vandringsmand ved Søen», vilken giver en poetisk beskrivning av Uraniborg och som Heiberg hade skrivit som helt ung. Förutom Heiberg hade en sångkör i Landskrona låtit trycka en sång, som utdelades till festdeltagarna. Dessutom blev en dikt i manuskript överlämnad av Carl Ch. Eberstein och slutligen blev, i det ögonblick uppbrottet skedde, från talarstolen framförd en hälsning i bunden stil, som dock undgick de flestas uppmärksamhet. Den lär ha varit författad av en skollärare från Skåne.

HEMKOMSTEN

Av ALBERT EHRENSVÄRD †

Personer:

Jörgen Brabe, ägare av Tosterup,
Fru Inger Oxe, hans hustru,
Tyko Brabe, deras fosterson,
Ove Brabe,
Henrik Brabe,
Else Stensdotter Bille,
Anders Sørensen Vedel.

Handlingen försiggår någon gång under våren 1565.

Ett rum å Tosterup. En långbänk i fonden, framför ett större bord. Därå stora kannor med öl och en tillbringare öl. På bänken sitta Jörgen, Ove och Henrik Brahe. Fru Inger Oxe vid en spinnrock vid sidan. Else är henne behjälplig.

Ove: Ska vi vänta länge ännu på den gynnaren?

Henrik: Gud ske lov att vi under väntetiden ha vårt goda öl. (Dricker.)

Jörgen: Rådman Hans Lauritsson i Ystad, som är en god och ärlig man, har sänt mig bud att Tyko med sin gubernator Anders Sørensen Vedel kommit dit denna morgon seglande från Rostock.

Henrik: Gud signe den goda staden och befrie den nådeligen från örlog och pest. Jag ber den bönen, så ofta jag hör dess namn. Ty det är ju därifrån vi får vårt goda öl (tar en klunk).

Ove: Om det än ej går upp mot Rostocker-öl är dock det danska ölet inte föraktandes.

Henrik: Tvi för Belsebub och hans anhang. Det säger jag att om Fru Inger, min kära fränka, som jag dock håller hjärtligen kär, satte för mig dansk-öl, så så . . . (söker efter ord).

Jörgen: Ja, vad skedde så?

Henrik: Jag lämnade det odruckat, så framt du hade annat i din källare. (Skratt.) Nej, dansk-öl det kan vara gott för dig (till Ove Br.) och för bönder.

Ove (brusande upp): Kallar du mig för bonde? Det kan du vara själv!

Henrik (rusar upp): Nej, om jag tål det och om så fanen själv —
(Ömsevis hotande åtbörder.)

Jörgen (går mellan dem): Käre fränder, icke skolen I kivas och trätas på denna dag, som bringar en så stor glädje åt min hjärtans allerkäraste hustru och mig, då vi efter så lång tid åter får vår Tyko hem. För vår skull gen Eder handslag, som det höves goda vänner och fränder.

Ove: Så må det vara hänt! (De räcka varandra handen.)

Henrik (till Jörgen): Ja för din skull —

Jörgen: Ja då nu allt är åter gott och väl, vill jag till vad jag sade foga det ord, att jag har skickat ridandes hästar till Ystad för att hämta dem.

Ove: Vad är det allt han har studerat därborta i . . . ja vad är det det heter?

Jörgen: Det är vid universitetet i Leipzig han nu har dvalts i fyra år. Och det är Jus Romanum, den romerska rätten med allt vad därtill hörer, huru riken grundas, uppbyggas och regeras och annat desslikes som han har studerat.

Henrik: Undras mig just vad han skall bruka all denna lärdom till och om den kan lära honom bättre att sköta de gårdar han en gång kan få ära. Han kan väl inte så eller hugga säd med den där jus romanus du kallar. (Skrattar högljutt åt sin egen kvickhet.)

Jörgen: Du skall veta att Tyko är inget vanligt barn. Han har ett förstånd vida över sin ålder och var dock blott 15 år när han for till Tyskland. Jag tror förvisst att han kommer med den upptuktelse han fått att göra vår släkt mycken heder och berömmelse.

Fru Inger: Jörgen tänker stora ting om honom.

Henrik: Och med förlov, vad skulle det vara?

Jörgen: Jag tänker så visst att dröja kan det ej länge innan en ung man av hans börd och med hans lärdom tar säte i Danmarks riksråd. Och vem kan veta vad vår nådige Konung sedan kan . . .

Else: Kära Fru Faster — jag hör honom.

Fru Inger: Icke förnimmer jag något.

Jörgen: Icke heller jag.

Else: Jag hör honom, jag hör honom. (Ser ut.) Jag ser honom. Han är här, (förlägen) jag menar, de äro här, båda två.

(Under tiden har Tyko och Vedel jämte en stallknekt kommit ridande genom allén; de lämna hästarna åt stallknekten.)

Tyko och Anders Sorensen Vedel in. Hälsning, omfamning av Tyko. Ord som allerkäraste son, hjärtans käre son, käre gudson, käre unge frände, Gud signe etc., käre Herr Fader, kära Fru Moder etc. etc.)

Jörgen: Ja så han I då efter en lång och farlig färd lyckligen kommit hem. I fyra år han I bedrivit Edra studier och jag hoppas förvisst att ni båda, enkannerligen du Tyko, tagit tiden väl i akt. (Tyko tiger.)

Vedel: Det dristar jag mig att säga att i flit har herr Tyko icke givit någon studiosus efter.

Jörgen (till Tyko): Det kunde du väl själv ha klämt ur dig. Ja, ja, jag förstår. Modestia som de gamla kallade det. Du är väl nu lika kunnig i latin som i vårt eget goda danska mål.

Tyko: Ja nog haver jag lärt en god del däri.

Jörgen: Det fägnar mig att höra. Och flitigt har du väl besökt collegia och annat för inhämtande av jus romanum.

Tyko (tiger).

Jörgen: Du kan väl ha mål i munnen, även om vad du skulle säga är till din berömmelse. Nå, låt mig höra vad den lärde doktor Emporagius säger om dig.

Tyko (dröjande): Doktor Emporagius . . .

Jörgen: Fast ingalunda bevandrad i den romerska rättens arcana, vet jag dock så mycket att han är den lärdaste man i det facket på denna sidan Alperna. Inte sant?

Tyko: Jo säkert.

Jörgen: Och han har väl givit dig något betyg eller certificatum. Om jag än är en gammal sjöbuss, har jag ej alldeles förgätit de latinska glosor, som jag lärt i min barndom.

Tyko (ivrigt för att avvända samtalen): Inte sant, I studerade i klosterskolan i Helsingör eller var det i . . .

Jörgen: Ja därom ska vi tala en annan gång. Men berätta mig nu något om vad du har inhämtat i Leipzig, om de examina du har bestått och framför allt vad denne lärde man och andra dina professorer har att förmäla om dig.

Tyko: Aller käraste Farbror. Efter I så frågar är det väl bäst att jag genast säger Er till, hur jag bedrivit mina studier därute. Jag har icke läst jus romanum och vad därtill hörer. (Kämpar med sig själv.) Jag har ägnat all min tid åt kunskapen om stjärnorna.

Jörgen: Om stjärnorna?

Tyko: Ja, om stjärnorna, eller astrologi som det kallas.

Jörgen: Är du alldeles från vettet, pojke!

Ove: Blyges du inte att så skämma ut vårt goda namn och din adliga vapensköld med lärdom som ingalunda anstår en god adelsman!

Henrik: Men det är ditt fel, Jörgen, för att du alltid låtit den sakramentskade pojken regera dig.

Tyko: Jag ber Eder, allerkäraste Farbror, i all ödmjukhet att nådigt höra mig, innan I fäller en så hård dom över mig som de andra. (Ett ögonblicks tystnad.) Sedan mina spädaste år har all min håg stått till att studera stjärnorna. Att lära känna de lagar som styra deras gång, att mäta deras avstånd, att utröna det inflytande, de utöva på människornas egenart och öden. I må icke vredgas på mig. Det var starkare än jag själv.

Jörgen: Du borde sitta där varken sol eller stjärnor skina. Har jag nu spenderat stora summor på dig i hopp att jag en gång skulle få heder av dig. Och vad blir du så: en astrologus! Sannerligen jag får göra våld på mig att icke bära hand på dig.

Ove: Astrologus! Jo det passar sig just för en man av vår släkt!

Henrik: Du ska väl inte så eller plöja på dina stjärnor heller? Eller ska de berätta dig, när kon söker tjur eller suggan skall till att grisa. (Skrattar och dricker.) Nej, bror Jörgen, var jag som du, nog gjorde jag den gynnaren arvlös. Om du är barnlös, finns väl andra i släkten som ha raska piltar, som kan lära sig jus romanus och ge fan i stjärnorna. (Dricker.)

Jörgen: Håll upp med ert snack! Jag vet ej hur det är fatt med mig, men jag är mer bedrövad än vred.

Fru Inger (som hela tiden lyssnat spänt, reser sig upp): Det är ej min sed att blanda mig i talet när min husbonde språkar med sina fränder. Men denna gång har jag också ett ord att säga.

Jörgen: Du! Vad förstår du dig på stjärnor och stjärnkunskaper?

Fru Inger: Icke mer än jag tror fränderna här göra. Men inte heller mindre. Dock *ett* vet jag och det är att Tyko sedan länge haft all sin håg däråt. Och att han drives av en kraft så stor att säkerligen ingen annan än Gud kan ha nedlagt den i hans själ.

Henrik: Hur kan I veta att det icke är Fanen själv?

Fru Inger (utan att höra): Har jag ej sett honom många gånger i kalla vinternatten stå i svalugången nära nog i sina nattkläder för att bekika stjärnorna. Den första gången jag så överraskade honom var han allena 8 år.

Jörgen: Det har du aldrig för mig förtalt.

Fru Inger: Det var måhända oriktigt. Men nog har jag bannat honom försvarligt. Jag fann likväl snart att jag icke hade rätt att blanda mig däri. Syntes det mig icke som såg jag Guds finger skrivet där-oppe bland stjärnorna. Och att Gud hade utsett Tyko att hjälpa människorna att i stjärnorna läsa hans vilja.

Jörgen (buttert och ironiskt): Du talar så att Anders Sørensen, av vem kyrkan väntar sig så mycket, icke förmått det bättre.

Vedel: Vredgas icke nådig herre, om även jag säger ett ord. Jag sändes ju ut för att vägleda Herr Tyko.

Henrik: Det haver I gjort som en hundsvott.

Fru Inger: Ack, käre frände, låt dock Anders Sørensen tala till punkt.

Henrik: Om han icke är en hundsvott, vill jag aldrig mer tömma ett krus Rostocker-öl (dricker). Och väl undrar det mig, att kvinnfolk lägga sig i diskursen. Slikt skulle ej min Lena tillåta sig.

Jörgen (låtsar sig ej höra): Nåväl, Anders Sørensen!

Vedel: Jag skulle som sagt se till Herr Tyko. Och därjämte skulle jag studera teologicam. För den store Melanchtons lärjunge. Men när jag väl varit där någon tid, gick det upp för mig att jag även kunde tjäna Gud genom att studera historiam, som visar oss hur han lett folkens öden. Och så blevo mina studier inriktade däråt.

Jörgen: Så, det låter något!

Vedel: Och på samma sätt har jag sagt mig: Visar Gud sin makt allenast i hävderna? Talar han ej till oss i stjärnorna även? Och är det ej ett stort värv, väl värdigt en ättling av denna berömliga släkt att på en gång varda Herrens tolk och utforska många ting i rymden, som ännu äro fördolda.

Jörgen: Du lägger dina ord ju inte illa.

Ove: Präster och uttolkare av Guds ord i all ära, men inte ska vi ha några sådana i en släkt som vår.

Henrik: Nej, det förbjude Gud!

Else (kan ej hejda sig längre, plötsligt): Men jag vet att kungen själv . . .

Jörgen: Hör man på! Skall nu kycklingen också låta upp sin näbb.

Henrik: Jag tror att djävulen rider tösen.

Else: Låt mig blott säga ett enda ord. Endast vad min fader har förtalt . . .

Jörgen: Tykos morbror. Vad har han med detta att göra?

Else: När han sist var Kungens gäst så talade Hans Nåde . . .

Jörgen (uppmärksamt): Hans Nåde, säger du.

Else: Ja, Kungen talade med min Fader om den stora färdighet i att

tyda stjärnorna som Konung Erik av Sverige har förvärvat och vilket nog, trodde han, bidragit till åtskilliga dennes framgångar i kriget. Och Hans Nåde sade sig gärna vilja hava hos sig någon stor astrologus och talade han länge, hur han ville upphöja en sådan man till stor berömmelse. Och, sade mig min Fader, att Hans Nåde vid tillfället var ingalunda mera berusad än att han väl visste vad han sade.

Ove: I menar att Konungen . . . det låter sig höra.

Jörgen (halvt för sig själv): Både Gud och Konungen! Skulle det verkligen vara Guds vilja? Och Konungens önskan?

Ove: Icke skattar jag bokliga studier mycket, men vill Hans Nåde occupera sig med Tykos framtid, lärer han väl ändock ej bli oss alldeles till vanfrejd.

Jörgen: Men aldrig övervinner jag att ej få se honom i rikets tjänst.

Fru Inger: Är det väl något att stå efter? Minnes I ej hur min farbror Torben Oxe, som var en så mäktig herre, blev av den omilde Konung Christian, honom som svenskarna kalla tyrann, berövad livet? Och lever ej min broder Peder, en gång rikets råd, sedan sex år i landsflykt och stort elände. Och vändas jag icke själv, var gång du skall ut med flottan för att drabba samman med svenskarna. Hur ofta har jag inte önskat att du vore amiral allenast på Tosterups vallgravar!

Jörgen: Så får jag väl finna mig däri. (Till Tyko): Du har gjort mig stor bedrövelse, men kanske kan du vända bedrövelsen i glädje. Kom i min famn! (Omfamning.) Och så får du med Guds hjälp bli vad du själv vill och önskar.

Henrik: Det här gick inte som jag tänkt. Och om så Fanen själv — nej, jag lärde mig ej att begripa nyttan av att kika på stjärnorna. De sitter ju ändå där de sitter. Men nu efter denna långa diskurs börjar man trå till att få något mera bastant.

Fru Inger: Ja, allt står redo. Många andra fränder äro allaredan komna.

Henrik: Och vill icke den kära fränkan förnöja mig med att säga varmed hon vill oss beskänka?

Fru Inger: Först ett rådjur och så körsbärssoppa. Och sedan (räknar på fingrarna) en oxe, en helstekt gris, ett lamm, en kalv och så en gädda från vallgraven och lax från havet. Och sist olika slag av bakverk.

Jörgen: Och därtill förser jag er med både öl och Rhenskt.

Henrik: Det låter höra sig. Det bli ett drygt, men kärt arbete.

(Braharna och Fru Inger gå.)

Tyko (till *Else* sakta i förbifarten): Du har bevisat mig en tjänst i dag som jag aldrig lärer glömma.

Else: *Tyko*, det finns intet som jag ej gjorde för att du skall bli så stor som jag ser dig i mina drömmar.

Fru Ingers röst: *Else*, var blir du så av?

(*Else* går hastigt.)

Tyko (ser efter henne): Skulle hon? — Men nej! (till *Vedel*) *Anders*, jag är fri, jag känner alla bojor som bundit mig brista, all tvekan försvinna, jag vill icke ha annat i min själ än det som varit allt sedan barndomen mitt lönligaste hopp och min käraste tanke, icke leva för annat än att nå det mål, jag satt mig före, vore det än så högt, än så fjärran som . . . som . . .

Vedel: Som vad?

Tyko: Som stjärnorna.

EFTERSKRIFT

Framlidne Greve Johan Jakob Albert Ehrensvärd (* 1867—† 1940), den framstående diplomaten, den utomordentlige kännaren och översättaren av fransk diktning, själv även författare, var en varmt intresserad medlem av vårt Sällskap. I samband med de den 2—4 juli 1937 hållna hembygdsdagarna i Simrishamn uppfördes i Tosterup det av greve Ehrensvärd författade teaterstycket »Hemkomsten», skildrande Tycho Brahes hemkomst från utlandet till Tosterup år 1565. Greve Ehrensvärd lämnade på sin tid ett exemplar av manuskriptet till undertecknad för fritt förfogande. Det har därför synt mig lämpligt att i samband med Tycho Brahejubiléet publicera »Hemkomsten», så mycket mera som det lilla teaterstycket också blir ett minne över en av våra lysande ledamöter ifrån Sällskapets första tid, en man som med sina vidsträckta humanistiska och litterära intressen även förenade starka intressen för astronomien.

Tycho Brahe. (W. 1376).
 Træsnit udført ca. 1586 paa Uraniborg.

PORTRÆTER AF TYCHO BRAHE

Av HARALD MORTENSEN

— — — »Forresten veed man ikke hvorledes et Menneske seer ud, naar man ikke har hørt det tale.»

Johanne Luise Heiberg i: »Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger.» Kbh. I. 1914 S. 293.

Af Tycho Brahe-Portræter findes, udført i Træsnit, Litografi og andre Gengivelser, et stort Antal. I P. B. C. Westergaard: »Danske Portræter i Kobberstik, Litografi og Træsnit.» I. Kbh. 1930, er opført 89 Portræter af Tycho Brahe — og der findes flere. Disse Portræter kan alle føres tilbage til ganske faa Typer. Af J. D. Gheyn's andet Kobberstik af Tycho Brahe (Westergaard. Nr. 1394) — det mest udbredte Portræt af ham — findes alene over 45 Gengivelser. Flere af disse Portræter er ved Kopiers Kopier komne saa langt bort fra det oprindelige Forbillede, at Ligheden med dette er forsvundet.

Et teknisk godt Kobberstik, kan med Hensyn til Ligheden med den portræterede være uden Værdi, medens det tilsyneladende mindre gode Træsnit af Tycho Brahe (W. Nr. 1376) som gengives her, maa betragtes som et godt Portræt.

Ogsaa falske Portræter findes af Tycho Brahe. Et saadant, er et i Prof. Dr. Knut Lundmark's: »Nya himlar.» Stockholm. 1943. S. 401 gengivet Træsnit med Underskriften: *Tycho Brahe / Astronomus*. Som falsk maa ogsaa anses et i David Brewster »The Martyrs of Science». London 1874 (3 Udg.), værende Litografi (gengivet nedenfor) der gaar tilbage til to, i Frankrig 1825, af Rogat udførte Medailler (Vilh. Bergsøe: »Danske Medailler og Jetons fra 1789—1891.» Kbh. 1898. Nr. 1228—29).

De malede Portræter af Tycho Brahe, hvilke her omtales, ere Kopier. Intet Portræt malet Ansigt til Ansigt med Tycho Brahe synes bevaret, og af Kopierne ere kun faa af Betydning: Disse ere: Prof. C. A. Jensens Kopi af det paa Frederiksborg 1859 brændte Originalmaleri;

Litografi i D. Brewster: The Martyrs of Science. London 1874.

Portrætet i Edinburgh, dettes Gentagelse paa Skokloster, samt det i fire Gentagelser kendte Akvarelportræt fra Tycho Brahes »Astronomiae Instauratae Mechanica» 1598. Et ejendommeligt, godt udført, Maleri paa Træ, ejes af Landshövding Baron Fredrik Ramel. Paa Maleriets Ramme er skrevet: »Tyke Brahe målet af en tysk i Prag och sändt af Brahe til en af dess Venner uti Danmark under dess landsflykt. Köpt 1822 i Kiöpenhamn af Jacobsen». Forsög paa at opspore Portrætets tidligere Historie er ikke lykkedes, men Tycho Brahe forestiller Portrætet ikke. En nyere Kopi af Maleriet har tilhört Biskop Faxe; denne Kopi ejes nu af Familien Ljunggren i Lund og en moderne Kopi findes

paa Tycho Brahes Fædrenegaard Knutstorp i Skåne. Originalen er gengivet i »Fra Arkiv og Museum» Kbh. 1905, og i »Illustreret Tidende» Kbh. Nr. 13. 1911.

Portræterne af Tycho Brahe er behandlede af Tycho Brahe-Forskeren F. R. Friis (1836—1910), — der dog ikke har undgaaet nogle Fejl og Misforstaaelser — i hans fortjenstfulde Arbejde »Bidrag til dansk Kunst-historie». 1890—1910. Beskrivelsen af de nedenfor omtalte Portrætter og de fotografiske Optagelser af disse, er Resultatet af en flereaarig Beskæftigelse med Emnet. Beskrivelsen gör ikke — saalidt som den af Forfatteren leverede Liste over Tycho-Brahe Portrætter i »Dansk Biografisk Leksion» III — Krav paa at være fuldstændig. Ved en Undersøgelse i udenlandske Samlinger og Observatorier kan muligvis fremdrages enkelte, hidtil ikke omtalte Portrætter af Tycho Brahe — dog næppe Originalportrætter. - - - I Beskrivelsen betyder t. h. og t. v., til højre og venstre for Beskueren; naar der derimod tales om højre Haand eller venstre Side er det den afbildedes højre Haand og venstre Side der menes.

I.

»Her er Tycho Brahes ydre Billede at skue; gid det Indre, det skjulte, maa straaale skønnere.»

Tycho Brahes Omskrift paa Super Ex-Libris Portræt.

I Aaret 1581 sluttede Kong Frederik II Akkord med Maleren Hans Knieper fra Antwerpen om et Antal vævede Tapeter til Udsmykningen af den store Sal i Kirkeflöjen paa det nys fuldendte Kronborg. Alle de 111 Konger der havde hersket over Danmark skulde afbildes paa dem, og Rækken skulde slutte med Kongen og den udvalgte Prins. Dette Tapet er endnu bevaret, medens de andre der henlaa paa Frederiksborg blev et Rov for Luerne ved Slottets Brand 1859.

Det store Tapet viser Frederik II i fuld Rustning, medens den unge Prins er klædt i en rød Gyldenstykkets Dragt. I Mellegrundten ses to Adelsmænd i Samtale og over dem Kirkeflöjen og det store Taarn paa Kronborg, Frederik II's ypperste Værk. Den ene af de to Personer er formodentlig Lensmanden paa Kronborg Gert Rantzau (1588—1621), ligesom Faderen, Henrik Rantzau, en god Ven af Tycho Brahe. Den anden, antager Professor Vilhelm Wanscher, er Tycho Brahe.

»Dette er det ældste hidtil identificerede Portræt af Tycho Brahe; han bærer her endnu den gyldne Kæde med Frederik II's Contrafej; i det følgende Aar eller i 1586 fik han Elefanten» (V. Wanscher: »Kronborgs Historie». Kbh. 1930. S. 64 — hvor ogsaa et Udsnit af Tapetet med de to Personer er gengivet).

Professor Wanschers Antagelse er muligvis rigtig. Det vides, at Knieper har arbejdet for Tycho Brahe, for hvem han i Aaret 1587, paa den store Murkvadrant paa Uraniborg, malede et Landskab med en opgaaende Sol. Knieper har malet det Portræt af Prins Christian (Rosenborg) der har været Forlæg for dennes Portræt paa Tapetet. Det er da sandsynligt, at han ogsaa har malet Originalen til det for Tycho Brahe antagne Portræt paa Tapetet. Dette Portræt minder i Stillingen en Del om J. D. Gheyn's Kobberstik (W. Nr. 1394) og dettes Forlæg i Kobberstiksamlingen i Köbenhavn; men, Forskellen er for stor til at antage en fælles Original. Desuden er Gheyn's Stik vistnok udført opimod en halv Snes Aar senere end Tapetet.

Ved Vævningens Udførelse er — hvad der ogsaa er sket med Portrætet af Prinsen — højre og venstre byttet om, saaledes, at Tycho Brahe har faaet Kaarden ved højre Side.

Knieper havde paabegyndt Arbejdet med Tapeterne 1582 og afleverede dem 1584 (Kunstneren døde i Aaret 1587). I dette Tidsrum — i Tycho Brahes 36—38 Aar — maa altsaa Portrætet være udført.

Tapetet har i Aarens Löb lidt en Del: Stoffet er slidt og Farverne ere afblegede. Tiltrods herfor, og selv om der ikke i Tapetet med dets grove Vævning, har kunnet opnaaes det samme, som i dets malede Forbillede, er det gamle Tapetportræt dog af stor Interesse.

II.

Maleriet af Tycho Brahe paa Steensgaard (för paa Hvedholm) er vistnok det ældste i Danmark bevarede Portræt af Astronomen. Portrætet, en ældre Kopi, er ikke godt malet. Det er restaureret, ved hvilken Lejlighed Draperiet og den i Forgrunden malede Passer og »Jacobsstav», ere tilmalede. Ansigtet — paa hvilken den kunstige Næse er svagt antydet — er ikke særlig karakteristisk udført. I en svær, flere Gange sammenlagt, Guldkæde bærer han en Medaille, med Frederik II Profilbillede, muligvis et Eksemplar af den, af H. Raadt 1581, udførte Medaille. Paa højre Haands Tommelfinger bærer han en Segling og

Tycho Brahe. Maleri paa Steensgaard (Danmark).

venstre Haand holder om Kaardefæstet. I Maleriets överste venstre Hjørne ses Familievaabnet: en Sölvpæl i et sort Felt. Da Tycho Brahe ikke bærer Elefanten er det sandsynligt, at Portrætet er fra samme Tid som Portrætet paa Kniepers Tapet; altsaa malet i 1580-talets Midte.

Det er muligt, at dette Portræt, i fri Gengivelse, har været Forbillede for det i Prag, i Teinkirken, opsatte Gravmonnument over Tycho Brahe. Af Portrætet er i nyeste Tid udført 3 Kopier: Söfartsmuseet paa Kronborg, Astronomisk-Historisk Samling paa Rundetaarn, og til Forfatteren. Kopierne ere udförte af Maleren Daniel Hvidt.

III.

Tycho Brahe underholdt en Tid en dygtig Potrætmaler: Tobias Gemperlin — eller Gemperle som han selv skriver sig. Tycho Brahe havde bragt ham med sig fra Augsburg i Aaret 1575. Gemperlin fik Ansættelse ved Hoffet og har malet en Del Portrætter af Adelige.

(Ved en i Aaret 1936 foretagen Restaurering af den gamle Altertavle i St. Ibbs Kirke paa Hven, fandtes paa Altertavlens Ramme, Gemperlins Signatur et sammenslynget TG samt Aaret 1578. Selv om det virker ejendommeligt, at Signaturen staar paa *Rammen* tør man dog tro, at Altertavlen er et af de faa bevarede Arbejder af Gemperlin).

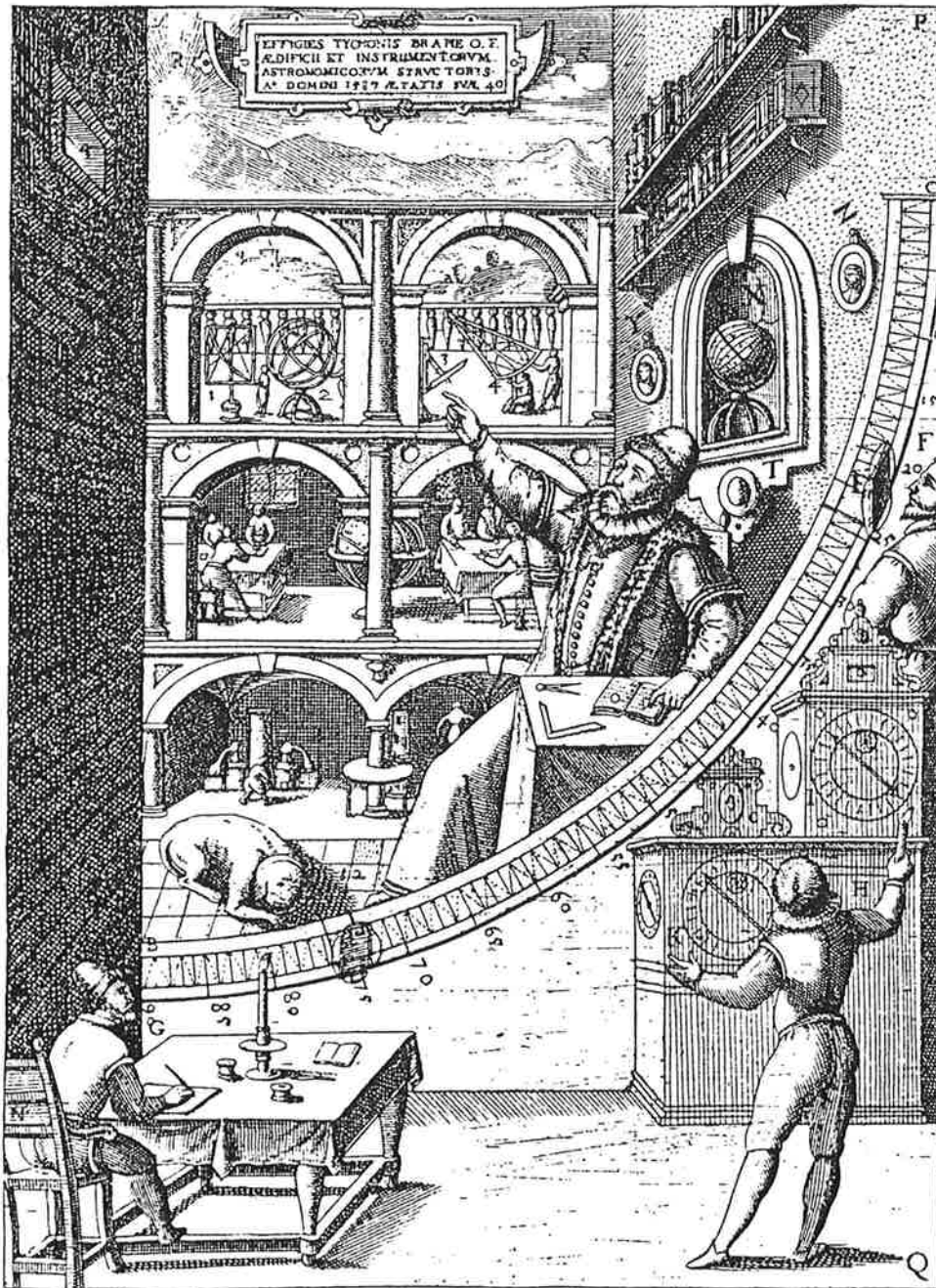
I Aaret 1587 malede Kunstneren Tycho Brahes Portræt paa den store Murkvadrant. Om Portrættet siger Tycho Brahe i »Mechanica» 1598 bl. a., at det lignede ham saa godt, at der ikke kunde eksistere noget mere lignende. Kobberstikket i »Mechanica» viser Tycho Brahe siddende i sit Arbejdsværelse, iført en lang Kappe. Maleriet var udført direkte paa Væggen og er da gaaet tabt ved Uraniborgs Nedbrydning i Aaret 1623.

Et lille Billede af Tycho Brahe i heel Figur var malet paa Fodstykket af »Armilla Ækvatoriæ» (»Mechanica» Fol 2). Under Hvælvingen paa Stjerneborg var ligeledes malet et Billede af Tycho Brahe — Maleriet paa Murkvadranten har været Forbillede for et, af Professor Ejnar Nielsen 1930 udført Forslag til Udsmykning af en Væg i Raadhuset i Köbenhavn.

IV.

Et udmærket Portræt af Tycho Brahe gik tilgrunde ved Frederiksborgs Brand 1859. Tycho Brahe var malet i naturlig Størrelse og Portrættet var vistnok en Original, malet af Gemperlin. Maleriet tilhørte Frökenklosteret i Odense, der ejer den her gengivne, af C. A. Jensen udførte, Kopi. Ogsaa til Observatoriet i Pulkowa ved Leningrad, udførte han en Kopi.

Tycho Brahe er fremstillet i Halvfigur med blottet Hoved; næsten en face til venstre. Han har rödblont langt Overskæg og tilspidset Underskæg og den falske Næse er tydeligt angivet; ligeledes ses et Ar, der fra højre Öje strækker sig op over Panden; Minde om Duellen med Manderup Parsberg (H. Sandblad: En Tycho Brahe Notis. »Lychnos» 1937). Han bærer Pibekrave og en tætsluttende Silkedragt med

Tycho Brahes store Murkvadrant paa Uraniborg («Mechanica» 1598).

opstaaende Krave. I en dobbelt Guldkæde bærer han Elefanten i dette Ordenstegns ældste Form. (Det ældste bekendte Exemplar af Elefantordenstegnet findes paa Rosenborg.) Ordenstegnet er af Guld og tildels emalleret; det blev baaret i en Guldkæde, og er indrettet saaledes, at

man kan vende hvilken Side frem, det skal være. Det forestiller en Elefant, der paa sin venstre Side bærer et Billede af Kong Frederik II, og paa den højre et Skjold med det bekjendte sammenslyngede F. S.: Fredericus Secundus. Paa Fodstykket under Elefanten ses Begyndelsesbogstaverne til begge Frederik II.'s tyske Valsprog, nemlig paa den ene Side, under Kongens Billede, M. H. Z. G. A. (Meine Hoffnung zu Gott allein), og paa den anden Side, under det sammenslyngede F. S.: T. I. W. B. (Treue ist Wildbrat.) Tycho Brahe lægger begge Hænder paa Brystet og paa den venstre har han 4 Ringe, hvoraf den paa Pegefingern er en Seglring hvis Aftryk (det Braheske Familievaaben) kendes fra mange af hans Breve. Kunsthistorikeren N. Höyen der omtaler Portrætet i »Samlede Skrifter» I. S. 247, siger her, at »han var i sin kraftfuldste Alder, og hans Hoved viste sig her med ædlere Former end i noget af de ellers bekendte Portræter».

»Det tilsatte Stykke Næseryg» — skriver Dr. Francis Beckett i »Renæssancens Portrætmaleri» Kbh. 1932. S. 16 — »har aabenbart været let rödfarvet. Den mægtige Knebelsbært og det rödblunde Fuldskæg er egentlig fra Halvfjerdserne. Men naturligvis er det muligt, at den danske Forsker ikke har fulgt med Moden. Dog de smaa, dybblaa, skønne levende Öjne er saa unge, at Originalen til dette Portræt godt kan have været fra Halvfjerdserne eller Begyndelsen af det næste Aarti; da han endnu var i Trediverne. Paafaldende er den høje, stejle, let tilspidsede Pande, og det rödblunde Haar er allerede blevet tyndt paa Forhovedet.»

Efter den 1859 brændte Original er udført følgende Gengivelser:

1. Halvfigur t. v. Kopi af C. A. Jensen 1838. H. 84,5 B. 68. Odense adelige Jomfrukloster.
2. Halvfigur t. v. Gentagelse af samme Portræt 1844. Observatoriet i Pulkowo ved Leningrad.
3. Brb. t. v. Kopi af F. C. Lund 1851. H. 24 B. 19. Museet paa Frederiksborg. Gengivet i Farver i »Cassiopeia» 1941.
4. Halvfigur t. v. Blyantegning af H. V. Bissen. 1858. H. 17. B. 11. Glyptoteket. Köbenhavn.
5. Brb. t. v. Litografi af P. Gemzöe (W. Nr. 1440).
6. Brb. t. v. Tegning af J. Kornerup. Ikke bevaret.(?)
  - a. Maleri af Hilker 1856. Roskilde Dom.
  - b. Træsnit 1860 (W. Nr. 1444).
  - c. Radering af J. Kornerup 1860 (W. Nr. 1445).
 a, b og c ere udförte efter Kornerups Tegning.

Tycho Brahe. Copi af Prof. C. A. Jensen efter Original brændt paa Frederiksborg 1859.
Odense Jomfrukloster.

Tycho Brahes Portræt paa Carl Blochs Maleri i Köbenhavns Universitets Festsal: »Kong Jacob VI af Skotland besøger Tycho Brahe paa Uraniborg», er udført efter C. A. Jensens Kopi.

Et paa Træ malet, slet Portræt, H. 21 B. 15 (Brb. t. v.), grunder sig muligvis paa Frederiksborgportrætet. Paa dette Maleri (fra 1600-tallets Slutning) har Tycho Brahe sort(!) Haar og Skæg (Baroniet Gaunö. Sjælland).

Det i 400 Aaret for Tycho Brahes Födsel, af det Kgl. danske Postvæsen udgivne Frimærke er udført efter C. A. Jensens Kopi.

I Kågeröd Kirke, nær Tycho Brahes Fædrenegaard Knutstorp, findes et, i Aaret 1613 malet, Epitafium over Tycho Brahes Forældre Otto Brahe og Beate Bille, med deres 10 Børn. Desværre havde Tycho Brahes Portræt lidt meget i Tidens Löb; det var helt afskallet og blev derfor malet paany af Magnus Petersen med Frederiksborgportrætet som Forlæg. En Tegning af Epitafiet för Restaureringen findes i Nationalmuseet i Köbenhavn. Tegningen er gengivet i Horace Marryat: »One Year in Sweden» I, S. 92. London 1862. En svensk Oversættelse af Værket er: »Ett år i Sverige», Stockholm, I, S. 92. En Gengivelse af Epitafiet efter Restaureringen findes i »Danmarks Adels Aarbog» XII og i Artikeln: »Tycho Brahes Slægt» i Aarets »Cassiopeia».

V.

Det kan antages, at Gemperlin da han 1587 malede Tycho Brahes Portræt paa den store Murkvadrant ogsaa har udfört et Portræt som Forlæg for det foran (Side 1) gengivne Træsnit (W. Nr. 1376), trykt paa Bagsiden af det förste — ikke benyttede — Titelblad til »Astronomiae instauratae progymnasmata», Uraniborg 1592 (Nord. tidskr. f. Bok- och biblioteksväsen 1921). Træsnitet der kun kendes i fire Eksemplarer gör et troværdigt Indtryk — at dömma ud fra de gode Malerier paa Frederiksborg- og Skokloster.

Det er i denne Forbindelse interessant, at der, i det astronomiske Museum i »Clementium» i Prag, findes et malet Portræt (21 × 13,3 Cm.) saa lig Træsnitet, at en Forbindelse med dette maa foreligge. Det er malet paa *Træ* og er derfor formentlig samtidig med Tycho Brahe.

Hvem der har malet dette Portræt har ikke kunnet oplyses; det har ingen Signatur og bærer samme Indskrift som Træsnitet. At Maleriet er udfört efter Træsnitet er ikke sandsynligt. Tycho Brahe har blottet Hoved med sparsom Haarvækst og den falske Næse er angivet. Paa Brystet bærer han Elefanten i en svær dobbelt Kæde. Paa Træsnitet ses paa hans venstre Haands Pegefinger en Seglring, men, paa Maleriet bærer han paa samme Haand yderligere — som paa Gemperlins foran omtalte Maleri — to Ringe. Dette kan tyde paa, at *Maleriet er en Original eller Kopi efter en saadan og at det har været Forlæg for Træsnitet.* (Maleriet er gengivet i Heliogravyre (Nr. 3279) af »Photographische Gesellschaft» i Berlin. Gengivelsen er fejlagtig betegnet: Jeremias Falck sculpsit).

Tycho Brahe. Samtidigt Portræt i det astronomiske Museum i Prag.

Paa Træsnitet staar Tycho Brahe i en arkitektonisk Indramning, en Portal, der ligesom Portalen paa Stjerneborg prydes med Familievaabnene men dog næppe, som antaget af F. R. Friis («Bidrag til dansk Kunst-historie». Kbh. 1890. S. 224) gengiver denne Portal. Tycho Brahe bærer Elefanten i en dobbelt Kæde og ved hans højre Haand ligger paa Portalens Plade en Baret der, efter Træstokkens Udførelse, er indfældet i denne. (Dette ses af den Rand der omgiver Baretten). Den falske Næse er tydelig angivet som en paa Næseryggen anbragt Plade. Over venstre Öje ses — ligesom paa Frederiksborgportrætet — Arret paa Panden.

Tycho Brahe har vært saa tilfreds med Træsnitet at han har ladet det

udføre i det mere fornemme Kobberstik (W. Nr. 1377). Det smukke Stik — der dog ikke i Udtrykket helt svarer til Træsnet — er gengivet i »Ord och Bild» 1900 S. 67, og 1926 S. 649; samt i »Cassiopeia» 1945, S. 14. Stikket er udført af Jaques II de Gheyn (1565—1629) i Antwerpen; det forekommer ogsaa yderligere med Signaturen: Marco Sadeler, Søn af Jan Sadeler, af den hollandske Kunstner- og Kobberstikkerfamilie Sadeler. Gheyn og Sadeler var begge Elever af den berømte Kobberstikker og Maler Hendrik Goltzius (1588—1617) til hvem Tycho Brahe vel har henvendt sig da han bestilte Kobberstikket. Paa Stikket ses foruden Elefanten yderligere to Dobbeltkæder. I den ene Kæde hænger Medaillen med Frederik II Profilbillede og Bogstaverne FS. Naar Friis i »Bidrag til dansk Kunsthistorie», S. 229, mener, at det er denne Medaille den unge Christian IV ved Besøget paa Hven 1592 skænkede Tycho Brahe, da er dette urigtigt, thi, det var en Medaille med sit eget Portræt i en gylden Kæde Kongen forærede Tycho Brahe. (J. L. E. Dreyer: »Tycho Brahe»; tysk Udg. S. 226). Rimeligvis har Medaillen været et Eksemplar af den 1592 prægede Medaille der er afbildet i »Danske Medailler og Jetons 1533—ca. 1788». Kbh. 1936. S. 26.

Paa de under Træsnet og Kobberstik anbragte enslydende Indskriftplader angives Tycho Brahes Alder til 40 Aar, men, han virker yngre, og Originalen til de to Gengivelser — det foran omtalte Maleri(?) — er da muligvis udført nogle Aar forinden.

Naar dette smukke, men lidt slikkede, Kobberstik forekommer sjældnere end Gheyns andet, nedenfor omtalte Stik, er Grunden muligvis, at Tycho Brahe har følt, at de mange Kæder og Ordenstegn har virket prangende og han har da kun udsendt faa Eksemplarer, hvorpaa Pladen er henlagt. Først efter Tycho Brahes Død, blev Pladen fremtaget og benyttet til den i Aaret 1602 af Arvingerne udgivne »Progymnasmata». Paa Titelbladets Bagside findes Kobberstikket aftrykt, ikke opklæbet — dog ikke i alle Eksemplarer.

Tycho Brahe har benyttet Stikket som Forlæg for det Super Ex-Libris Portræt (W. Nr. 1380) der pryder Bindene paa de i hans Bogbinderi indbundne Böger. Ogsaa de paa Hven trykte og indbundne Böger, der bortskænkedes til fornemme Personer, er forsynet med hans Bogejermærke. Men, til fyrstlige Personer virkede det for ubeskedent og Bögerne er da i saadanne Tilfælde forsynet med mere enkle Bind. Et Eksempel herpaa er det i det Kongelige Bibliotek i Stockholm værende Eksemplar af »Mechanica» fra 1598, der er indbundet i et rødt Brokadebind.

Tycho Brahe. Tegning af H. V. Bissen 1858 efter det paa Frederiksborg Slot 1859 brændte Maleri af Tobias Gemperlin. Tillhörer Ny Carlsberg Glyptotek. Köbenhavn.

Tycho Brahe. Pennetegning i Kobberstiksamlingen i Köbenhavn.

VI.

I Kobberstiksamlingen i Köbenhavn findes en fin udført Penne-tegning, der almindelig antages, at være udført af Gemperlin. Men, paa Tegningens Bagside staar Navnet Goltzius. Da denne ikke har været i Danmark og Tycho Brahe ikke i Holland, er det sandsynligt, at det er Goltzius der har udført Tegningen (til Anvendelse for Kobberstikkeren) efter et tilsendt, maaske af Gemperlin udført, Portræt. Men, selv om der maaske ved denne Gengivelse efter en nu forsvunden Ori-

ginal, er gaaet noget tabt, giver Pennetegningen vistnok et paalideligt Billede af Tycho Brahe i hans lykkeligste Dage paa Hven. Hovedet er omhyggelig udført, hvorimod Klædedragten er flygtig tegnet. Tycho Brahe er fremstillet en face t. v., med Baret paa Hovedet. Tegningen er forneden paatrykt Bogstaverne L. S., der viser at Tegningen tidligere har tilhørt Kunstkammerforvalter Lorenz Spengler.

Ved Pennetegningens Overførelse paa Kobberpladen — Tegningen bærer Spor af Kalkering — har man, for Dragtens Vedkommende, delvis benyttet Dragten paa Træsnitet og forsynet denne med Hovedet fra Pennetegningen. Ved Kalkeringen er Portrætet blevet omvendt: Tycho Brahe har faaet Hanskerne i højre Haand og Hovedet vender til højre, Belysningen er fra højre, medens Portalen faar Lys fra venstre. Nogle Fejl i Vaabnene paa Portalen paa det første Stik og Træsnit er rettede: »Stormvaser» er ændret til »Bielker»; »Hönnor» til »Rönnor» (Rönnover). Paa Indskriftpladen er det tidligere »Machinorumque» ændret til »Instrumentorumque». Derimod er Aaret 1586 og Tycho Brahes Alder ikke ændret. Han maa dog være nogle Aar *ældre* end paa det første Stik (og Træsnitet). Antagelig er han omkring 44—45 Aar, og Graveringen af Stikket er da formentlig fuldført 1590; thi, den 1 Dec. 1590 skriver Tycho Brahe i et Brev til Sir Thomas Savello («Opera Omnia». VII p. 285), at han sender ham nogle Eksemplarer af sit nylig i Amsterdam graverede Portræt. Tycho Brahe anvendte Stikket i »Epistolarum Astronomicarum Libri», trykt paa Uraniborg 1596; hvor det — dog ikke i alle Eksemplarer — er klæbet paa Bagsiden af Titelbladet.

I »Bidrag til dansk Kunsthistorie». Kbh. 1890—1901, skriver F. R. Friis. S. 229, at dette andet Stik af Gheyn (W. 1394) som han benævner det »ældre», er udført før det her, som det første udførte og benævnte Stik — hvilket han benævner »det nyere». Dette maa være urigtigt: Ordenen er omvendt, og saaledes er Stikkene ogsaa opførte i Westergaard's Portrætkatalog.

Omtrent samtidig med Gheyns andet Stik, og kopieret efter dette, udførte Lambert Cornelius eller Cornely (som der læses paa Stikket), der virkede i Amsterdam 1594—1621, et lille Portræt, Brystbillede, af Tycho Brahe (W. Nr. 1409). Det er gengivet — efter et beskaaret Eksempel — i F. R. Friis: »Nogle Efterretninger om Tyge Brahe og hans Familie». Kbh. 1902.

Under Portrætet — der ganske svarer til Gheyns Stik med Baretten, men gengivet omvendt efter dette; altsaa svarende til det oprindelige

Tycho Brahe. Kobberstik af J. de Gheyn. (W. 1394).

Forlæg: Pennetegningen — ses to Hemisfærer og i den ovale Ramme der omgiver Portrætet læses: TYCHO BRAHE OTTONIDES DAN. ASTRONOMOR HVIVS SÆCVLI PRINCEPS 1595 («Tycho Brahe, den förste (eller Fyrsten) blandt dette Aarhundredes Astronomer 1595»). Om dette Portræt skriver Tycho Brahe i et Brev til J. I. Pontanus 5 Sept. 1595 («Opera Omnia» T. VII p. 371). »Mitt porträtt, som blivit utfört där (Amsterdam), har jag fått änskönt samma även förut skaffats hit genom Conrad vilken ansåg det gjort i Köln. Det behagar mig icke, enär konstnären låtit min bild stå på tvenne halvklot. Det synes göra ett mindre värdigt intryck. Konstnären har törhända efter sin egen mening ansett sig böra göra så, icke utan stort arbete. Men om han hade utelämnat de runda figurerna eller om han i en annan bild — om han så vill — tänker utelämna dessa skulle han behagat mig mer. Så är också den storartade infattningen alltför framträdande, ty jag är icke värdig en sådan ära.» (Wilhelm Norlind: »Ur Tycho Brahes Brevväxling». Lund 1926. S. 121).

Gheyns to Stik og Kopier efter disse — har i Tidens Löb tjent som — mer eller mindre frit behandlede — Forlæg til Malerier hvis Portrætværdi, saalidt som deres kunstneriske Værdi, er af Betydning. Efter Gheyns förste Stik (W. 1377) er kun udfört enkelte Malerier hvilket maa skyldes Stikets sjældnere Forekomst:

1. Brb. t. h. 1700-tallet. Köbt i Frankrig 1928. Oberst C. D. O. Lund. Holbæk.

2. Halvfigur t. h. med Kikkert(!) 1700-tallet. Billedgalleriet i Bergen.

»Royal Society», Burlington House, London ejer et Portræt der afviger fra de sædvanlige Typer men som dog vistnok maa föres tilbage til Gheyns Stik. Det er malet af M. van Miereveld (1567—1641), Størrelse: 117 × 88 cm. Maleriet er et Hoftebillede, en face t. h. Tycho Brahe er i mørk Dragt med Pibekrave og blottet Hoved. I en tredobbelt Kæde hænger en Medaille. Den venstre Haand hviler paa en Blaué'sk Himmelglobe og med højre Haand peger han paa en paa et Bord liggende opslaaet Bog. En stor Kikkert(!) ligger ved Bogen. Den falske Næse er malet stærkt fremtrædende, som en i Næseryggen indsat Plade.

Et Portræt af Tycho Brahe der 1690 fandtes paa Kunstkammeret i Köbenhavn men som — ifølge velvillig Meddelelse fra Hr Museumsdirektör Otto Andrup — kom til Frederiksborg hvor det brændte 1859, har muligvis efter en tilsendt Skitse, sammen med Gheyns Stik, været Forlæg for Miereveld's Portræt.

(Kunstkammerets gamle Fortegnelser nævner endnu et Tycho Brahe-Portræt der ogsaa kom til Frederiksborg, hvor der, efter Museumsdirektør Otto Andrup's Meddelelse, för Branden 1859 fandtes *tre* Portræter af Tycho Brahe: Gemperlins Portræt, det ovenfor omtalte, og et tredje hvor han saas sammen med Hustruen. Om dette sidste, tvivlsomme, Portræt kan intet nærmere oplyses).

Paa Grundlag af Gheyns andet Stik (W. Nr. 1394) er udfört følgende Malerier.

1. Helfigur med en Jordglobe(!) Maleri af C. F. Höyer (1775—1855). Holgershaab Nr. Alslev; tidligere Svanholm.
2. Brb. en face t. v. med en Himmelglobe. Maleri af Erik Pauelsen (1749—1790). Vistnok det Portræt der i Katalogen over Kunstnerens Malerier der solgtes ved Auktion 1791, opføres som »Copie efter en Original, som er at see paa Kunstkammeret». Dette er urigtig: Maleriet er en fri Behandling af Gheyns Stik. Baron Jon Bille Brahe. Köbenhavn.
3. Brb. en face t. v. Gentagelse af oven anförte Maleri udf. af Pauelsen 1786. Det Kgl. norske Videnskabernes Selskab. Trondheim.
4. Brb. en face t. v. Kopi af Pauelsens Maleri i Trondheim af J. J. Lyng († 1792). B. Stabell. Munkevold pr Trondheim.
5. Brb. en face t. v. Kopi af Pauelsens Maleri i Trondheim af Åsta Hansteen (1824—1908). Observatoriet i Oslo.
6. Brb. en face t. h. 1600-tallets Slutning (Index över svenska Porträtt, 1500—1850. I. Nr. 168. Observatoriet i Stockholm).
7. Gentagelse heraf paa Skokloster. Slet Kopi.
8. Brb. t. v. 1700-tallets Midte. Herregaarden Trolleholm. Skåne. (Forhen Hedensberg. Västmanland).
9. Brb. t. h. 1700-tallets Begyndelse. Uffizierne. Firenze.
10. Brb. t. h. 1700-tallets midte. (Gengivet i Farvetryk i »Astr. Beobachtungen an der Sternwarte zu Prag. 1907.) Observatoriet i Prag.
11. Helfigur en face t. v. Freske af Emmanuel Vigeland 1904. Raadhuset. Köbenhavn.
12. Brb. Profil. Fajance af N. Fristrup. Facaden paa Teknisk Skole. Köbenhavn.

Paa to Himmelglober for Epokerne 1603 og 1640, udfört af Tycho Brahes Elev W. J. Blaeu, tildels efter Tycho Brahes Stjernebestemmelser, findes et lille kobberstukket Portræt — Brystbillede t. h. — efter Gheyns

Stik. Eksemplarer af disse Globes findes i offentlige Samlinger i Danmark og Sverige. (C. Björkbom: *Äldre Jord- och Himmelsglobes ... »Ymer»* 1935 og 1936).

VII.

I Aaret 1888 skænkede Earlen af Crawford et Maleri af Tycho Brahe til det Kongelige Observatorium i Edinburgh. Portrætet er en gammel Kopi malet paa Lærred (H. 101 B. 77,5), og noget medtaget ved Restaurering. Tycho Brahe ses her staaende, en face t. v.; han har blottet Hoved, lidt og kort Haar af rödgul Farve, langt Overskæg og kort Hageskæg; Ansigtifarven er frisk rödgul. Han bærer en Pibekrave, kantet med brede aabne Kniplinger, en sort tilknappet Underklædning med Guldknapper, og Haanllininger med Manschetter. Han har et bredt Guldbelte om Livet, og om Halsen bærer han en Guldkæde, hvori hænger det bekendte Elefantordenstegn.

Ved det överste Hjørne findes en særegen sindbilledlig Fremstilling. Man ser her en rund, tilspidset Søjle, der hviler paa et firkantet Fodstykke og for neden er omgivet af Bølger. Over Monumentet er en Baldakin ophængt i en stærk Kjæde, af hvilken man kun ser de nederste Led. Toppen selv er indhyllet i Skyer, og Kæden selv er omgivet af Flamme. To svævende Hoveder, et ved hver Side, forestilles at blæse paa Baldakinen og Søjlen. Længere nede ses to Hænder, en ved hver Side af Søjlen, holdende Vandkander, hvorfra Vand udstrømmer, og over hele Baggrunden er udbredt Skyer og Lynild. Rundt om Søjlen er et Baand med en Indskrift, der nu paa enkelte Steder er utydelig, men som bör læses saaledes: »Stans tegor in solido ventus fremat ignis et unda». Ved det andet Hjørne staar: »Effigies Tychonis Brahe Ottoni Da. aetatis suae anno 50 completo, quo post diutinum in patria exilium libertati desideratae divino provisu restitutus est». Det allegoriske Maleri skal vistnok betegne, at det Mindesmærke Tycho Brahe ved sit Arbejde har oprejst staar urokket under Forsynets Beskyttelse, saa hverken Vand eller Ild kan forstyrre dette. Indskriften har endvidere Hentydning til Tycho Brahes Bortrejse fra Danmark. Det var vel om en Gentagelse af dette Maleri, Tycho Brahe skriver, i et Brev af 10 Juli 1597 til Holger Rosenkrantz («Opera Omnia» T. VIII. p. 4), at han har ladet en Maler udføre.

Aaret 1597 var ogsaa malet paa et Portræt der tidligere fandtes i

Tycho Brahe. Maleri paa Observatoriet i Edinburgh.

Kong Frederik III Bibliotek i Köbenhavn (Resenius: »Inscriptiones Hafniensis». Hafnia 1663 p. 335). Dette Portræt havde samme Inskription som Portrætet i Edinburgh. En Kopi af Portrætet i Köbenhavn findes i Bodleia Library i Oxford. Dette var en Gave fra den danske Konge, til Astronomen Flamsted (1640—1720).

Et Portræt paa Skokloster svarer nøje til Portrætet i Edinburgh og den foran givne Beskrivelse af dette Portræt gælder derfor ogsaa for Kopien paa Skokloster. Efter Fotografi af Alfred B. Nilson, Malmö er

dette Maleri gengivet i W. Norlind: »Ur Tycho Brahes Brevväxling» og i »Illustreret dansk Litteraturhistorie». I. Kbh. 1929. S. 362.

Af Edinburgh Portrættypen kendes følgende Malerier:

1. Halvfigur, en face t. v. Kopi paa Lærred (H. 101 B. 79,5). Observatoriet i Edinburgh.
2. Halvfigur, en face t. v. Kopi paa Lærred (H. 103 B. 83). Skokloster. Uppsala Lehn.
3. Halvfigur, en face t. v. Kopi paa Lærred (H. 114 B. 82). Gripsholm. Södermanland.
4. Halvfigur, en face t. v. (Kopi paa Lærred?) (ikke bevaret). Frederik III Bibliotek. Kbh.
5. Kopi efter Maleriet i Frederik III Bibliotek. Bodleian Library (H. 98 B. 74). Oxford.
6. Brb. en face, t. v. Efter Maleriet i Frederik III Bibliotek (H. 108 B. 88). Baroniet Gaunö. Sjælland. Slet Kopi.
7. Halvfigur. Kopi 1880, efter Edinburghportrætet. Observatoriet Paris.

Maleriet paa Skokloster er gengivet i Litografi i »Porte-Feuille för historiska Teckningar» II. Nr. 26. Stockholm 1829.

Det bedste Portræt af denne Type er Maleriet paa *Skokloster* (Copien paa Gripsholm er ikke god), *der, sammen med C. A. Jensens Copi efter det 1859 paa Frederiksborg brændte Originalmaleri, kan anses for de bedste til vor Tid bevarede Portræter af Tycho Brahe.*

VIII.

Efter Tychos Bortrejse fra Danmark 1597, tog han, efter Indbydelse af Statholderen i Hertugdømmene, Henrik Rantzow, Ophold paa dennes Slot Wandenburg nær Hamburg. Paa Wandenburg lod Tycho Brahe 1598 trykke det berømte Værk »*Astronomiæ Instauratæ Mechanica*»; der afbilder og beskriver de paa Uraniborg og Stjerneborg opstillede astronomiske Instrumenter (Ny Udgave, Stockholm 1901). Bogen er i de fleste Eksemplarer, paa Titelbladets Bagside, forsynet med et indklistret Portræt af Tycho Brahe; Gheyns andet Stik (W. Nr. 1394) der i Reglen er farvebelagt.

Der findes dog enkelte — fire — Eksemplarer af Bogen hvor der istedet for Kobberstikket er indklæbet et Portræt i Vandfarve.

Tycho Brahe. Akvarel. Kgl. Bibliotek. Köbenhavn.

Paa dette Portræt har Tycho Brahe blottet Hoved, en face til højre, tynd Haarvækst, blaa Öjne, rödligt Skæg og en misdannet Næse. Han bærer en Pibekrave omtrent som paa Portrætet i Edinburgh. I en dobbelt Kæde hænger Elefanten og i en anden Kæde en Medaille. Hanskerne bærer han i venstre Haand. Under den ovale Ramme der omgiver

Portrættet, ses i en Kartouche Brahernes og Billernes Vaaben med Tycho Brahes Valgsprog: »Esse potius quam haberi». Ved Siderne staar — paa Portrættet i Stockholm sidder — Ptolemæus og Copernicus med Armillarspfærer i Hænderne. Foroven læses »Effigies Tychonis Brahe. Æt: LII.»

Portrættet — Originalen er formentlig gaaet tabt — er vistnok det sidste der er udført af Tycho Brahe og, trods den mindre gode Udførelse, af største Interesse. En Sammenligning af de fire Eksemplarer giver os et troværdigt Billede af den berømte Astronom i hans sidste mindre lykkelige Aar. De fire Portrætter findes følgende Steder:

1. Kongelige Bibliotek. Köbenhavn: Gengivet i Radering af C. C. Andersen 1886 (W. 1451 a).
2. Kongelige Bibliotek. Stockholm: Gengivet i »Mechanica». Stockholm 1901.
3. Strahov Klosteret i Prag. Gengivet i F. J. Studnicka: »Prager Tycho-niana». Prag 1901 og i »Danmark Riges Historie». IV.
4. Klosteret Kalocsa. Ungarn. Fotografi i Forf. Samling.

En paa Kobber malet lille Gengivelse (H. 98 B. 74 mm) af denne Portrættype findes paa Herregaarden Knutstorp. Skåne. Vistnok fra 1700-tallet (»Politiken» 18 Aug. 1926).

IX.

Til Portrætfremstillingerne af Tycho Brahe maa ogsaa anföres hans i Teynkirken i Prag værende Gravsten der opsattes af Arvingerne efter Fru Christines Död (1604). Gravstenen (H. 200 B. 115) er udført i rødt Sliwenesermarmor og viser Tycho Brahe staaende, i en for hans Tid forældet Rustning. Han hviler den højre Haand paa en, paa Familievaabnet opstillet, Globe. Den venstre Haand holder om Kaardefæstet. Forneden staar t. h. den fjerprydede Hjelm. Monumentet er intet Kunstverk; Udførelsen er plump. Men, der er tilstræbt Portrætlighed og den falske Næse er tydeligt angivet. Monnementet hörer till en Type Gravplader, leveret af et östrigsk Værksted, der bl. a., har udført et i Teynkirken, opsat Monnement over Wenzel Berka v. Dauba († 1575), hvilket ganske ligner Tycho Brahes. (For Portrættets Vedkommende, og Figurens Stilling, er der en vis Lighed med Portrættet paa Steensgaard.) Gravpladen, og den over denne anbragte Mindetavle over Tycho Brahes

Tycho Brahes Gravsten i Teyn-Kirken i Prag.

Liv og Virksomhed, blev, paa Bekostning af Byraadet i Prag, restaureret — Gravpladen afslebet — ved 300-Aaret for Tycho Brahes Död 1901. Afstøbninger af Gravpladen findes paa Frederiksborg og i »Astronomisk Historisk Samling» i Rundetaarn.

Endelig bör nævnes en Medaille i to Udgaver, en större 39 mm, og en mindre 35 mm. i Diameter, begge med Tycho Brahes Portræt og paa Bagsiden Brahernes Vaaben og Aarstallet 1595. Paa den store Medaille læses omkring Portrætet:

»Effigies: Tychonis: Brahe: O: F: AD: 1595. Æt. 49.»

Omkring Vaabnet:

»Arma, genus fundi pereunt; durable vitus et doctrina decus nobilitatis habent.»

Den mindre Udgave bærer istedet for dette Vers Tycho Brahes Valsprog: »Esse potius quam haberi.»

Portrætet af Tycho Brahe kan ikke henføres til nogen af de ovenfor omtalte Portrættyper og grunder sig muligvis paa et forsvundet Portræt. Tycho Brahe er fremstillet en face t. h., og han bærer Elefanten i en dobbelt Kæde. Hvem der har udført Medaillen vides ikke. »Medaillen er aabenbart en Skuepenge, som Tycho — paa fyrstelig Vis — har skænket dem, han vilde vise Bevaagenhed». - - - (Af et Privatbrev fra Dr. Francis Beckett.) Afbildet i »Danske og Norske Medailler - - - af Georg Galster. 1936. S. 40. Eksemplarer af Medaillerne — dog i Reglen kun i Afstøbninger — findes i flere offentlige Mønt- og Medaillesamlinger.

STATUER OG BUSTER AF TYCHO BRAHE.

Aar	Kunstner	Materiale	Opstillet	Forbillede
160(?)		{ Gravmæle. Rødt Marmor.	Teynkirken i Prag.	
1868		{ Gipsafstøbning.	Astr. Hist. Samling. Rundetaarn.	
188(?)		—	Frederiksborg. Hillerød.	
1776	Johannes Wiedewelt.	Medaillon. Gips.	Tidl. Botanisk. Bibliotek. Kbh.	Ikke bevaret.
1773	J. O. Rchette.	Buste. Gips?	Wandsburg v. Hamburg.	— — —
1780	Xaver Keller.	Statue. Træ.	Stift Kremsmünster. Ø. Østrig.	P. Kilians Stik 1666.
178(?)	L. Grossi.	{ Buste. Original (?).	Observatoriet. København.	Gheyns andet Stik.
1846	— —	{ Gipsafstøbning.	St. Ibbs Kirke. Hven.	— — —
1930	— —	—	Kunsthandelen. København.	— — —
1930	— —	—	Søfartsmuseet. Kronborg.	— — —
1930	— —	—	Astr. Hist. Samling. Rundetaarn.	— — —
1855	Otto Evens.	{ Skitse. Brændt Ler.	Harald Mortensen. Kbh.	— — —
1855	— —	{ Gipsmodel. Original.	Kunstmuseet. Kbh.	— — —
1846	H. V. Bissen.	{ Skitser (3). Brændt Ler.	Glyptoteket. Kbh.	Maleri paa Frederiksborg
1858	— —	{ Buste. Gipsmodel.	Kgl. Bibliotek. Kbh.	— — —
1876	— —	{ Statue. Bronze.	Observatoriehaven. Kbh.	— — —
1870	V. Kreling.	{ Statuette. Bronze.	Weilderstadt (Kepler-Monument).	Gheyns andet Stik.
1899	V. Bissen.	{ Medallion. Marmor.	K. Videnskabernes Selskab. Kbh.	Maleri paa Frederiksborg
1901	— —	{ Buste. Bronze.	Observatorieparken. Lund.	— — —
1901	— —	{ Gipsafstøbning og Bronze	Herregarden. Knutstorp. Skåne.	— — —
1901	— —	—	Herregarden. Tosterup. Skåne.	— — —
1906	— —	{ Hautrelief. Gipsmodel.	Søfartsmuseet. Kronborg. Helsingör.	— — —
1907	— —	— Marmor.	Kgl. Biblioteks Facade. Kbh.	— — —
1894	Jörgen Larsen.	Buste. Gips.	Astr. Hist. Samling. Rundetaarn.	— — —
1915	Anders Bundgaard.	Maske. Granit.	Christianborgs Facade. Kbh.	Akvarel i Strahov. Prag.
1915	Siegfried Wagner.	{ Buste. Gipsmodel.	Harald Mortensen. Kbh.	— — —
1920	— —	{ — Kalksten.	Firma Petersen & Petersen. Kbh.	— — —
1932	— —	{ — Syenit.	Rundetaarn. Kbh.	— — —
1922	E. Utzon. Frank.	{ Herme. Gips.	Astr. Hist. Samling. Rundetaarn.	— — —
1932	— —	{ — Bronze.	Tycho Brahe Museet. Hven.	— — —
1946	Ivar Johnsson.	Statue. Granit.	Uraniborg Slotsplads. Hven.	Portræt paa Murkvadranten.
1942	Vilh. Söderblom.	Statuette. Træ.	Harald Mortensen. Kbh.	— — —

TYCHO BRAHE OCH HÄLSINGBORG

KRING 400-ÅRSMINNET AV DEN STORE ASTRONOMENS
LIV OCH VERKSAMHET I SKÅNE

Av WILLIAM LENGERTZ

Legenderna berättar oss, att sju platser i gamla Grekland tävlade om att vara Homeros' födelseort. Om Nordens störste astronom, »astronomiens reformator», dansken Tycho Brahe, gäller detta icke, ty han var född på Knutstorp i Skåne 1546. Hans liv var lika märkligt som oroligt. Oro och strid ha också alltid följt Tycho Brahes namn genom seklerna. Här hemma vilja vi gärna göra honom till svensk, och då och då läser man i någon tidningsartikel om skåningen Tycho Brahe, men man bortser från att Skåne var danskt vid hans framträdande. Hundratals år efter Tycho Brahes död tävla land och riken med varandra om att ha den största äganderätten till hans person och gärning, vilken senare dock är av så pass internationell och vetenskaplig art, att den undandrager sig tvister i detta avseende. Men städer och orter tävla alltjämt om att grundlägga samlingar och minnen kring hans namn, och härom är väl ingenting annat än gott att säga, ehuru man nödgas påstå, att stora och betydliga minnen av den store astronomen tyvärr icke överhuvudtaget finnas bevarade.

Själva vilar Tycho Brahe i främmande jord långt från sitt fädernesland. Hans grav i Prag hålles i ära och i samma stad finnas resterna av hans boksamling, ett fyrtiotal böcker. I Basel finnas över 100 Tycho Brahe-brev och i Wien ha största delen av hans manuskript hamnat, medan hans stora samling astronomiska observationer från hans ungdom till hans död i Prag bevaras som en av de största skatterna i Det kgl. Bibliotek i Köpenhamn. På det gamla observatoriet Rundetaarn i Köpenhamn är, som bekant, upprättad en astronomisk samling, vari finnas flera unika och betydande ting om astronomen Tycho Brahe. En särskilt intressant samling minnen om Tycho Brahes berömda byggnader, Uraniborg och Stjärneborg på Hven, finnes i Historiska museet

i Lund. På Hven har också under de sista åren inrättats ett speciellt Tycho Brahe-museum för att häri tillvarata framförallt byggnadsfragment och annat från svunna tider på den historiskt intressanta ön.

Här böra också nämnas de samlingar Tychoniana, som befinna sig i privat ägo. På Knutstorp finnes en stor samling Tycho Brahe-porträtt, inspektör Gösta Alm på Hven äger en betydande samling bilder och böcker berörande Tycho Brahes och öns historia och Custode Harald Mortensen, Det kgl. Bibliotek i Köpenhamn, har hopbragt den mest omfattande samlingen böcker av och om Tycho Brahe, som överhuvudtaget finnes i Skandinavien.

Hälsingborg har sin Tycho Brahe-brunn, utförd av arkitekten G. W. Widmark, och vid restaureringen av det gamla Jakob Hansens hus har här skapats möjlighet att framdeles åstadkomma ett Tycho Braherum. Hälsingborg är på mer än ett sätt berättigat att erhålla en dylik attraktion, då denna stad mera än någon annan i Skåne står Tycho Brahes minne nära.

Tycho Brahes fader Otto Brahe var som bekant befallningsman på Hälsingborgs slott, vars huvudbyggnad Kärnan ännu är bevarad. I slutet av år 1570 blev han sjuk och sonen Tycho blev därför hemkallad från sin resa i utlandet — han uppehöll sig vid denna tid i Tyskland. Tycho Brahe ankom till Hälsingborg, där fadern låg sjuk på slottet, under de sista dagarna i december 1570, och det är av stort intresse att man till våra dagar har bevarat en observation, som han utfört i Hälsingborg den 30 december nämnda år. Denna observation är återgiven i den vackra monumentalupplagan av Tycho Brahes verk: *Opera Omnia* (Band 10, sid. 37), som är tryckt i Köpenhamn och utgiven av Det danske Sprog- og Litteraturselskab.

Tycho Brahe betecknar denna observation som utförd »in patria Helsingburgi», varvid han alltså nämner sig själv som hälsingborgare.

De få observationer, som Tycho Brahe utförde under den följande tiden, företog han dels på fädernegården Knutstorp och dels hos morbrodern Steen Bille på Herrevadskloster. Först på Hven blevo observationerna regelmässigt genomförda. Sten Bille har sin präktiga gravsten, en av de största och vackraste i provinsen, i Mariakyrkan i Hälsingborg, varest också en treårig dotter till Tycho Brahe vilar och över vilken ett epitafium ännu finnes kvar.

Otto Brahe dog den 9 maj 1571 på Hälsingborgs slott i en ålder av 53 $\frac{1}{2}$ år i närvaro av sin hustru och sina barn. I ett brev till historikern Anders Sørensen Vedel lämnar Tycho Brahe en rörande skildring av

Dies 27 Octobris 9 & 10 Vespertinae die
 pars aliqua ex parte Nubibus vix q
 Comae, sensibilem & pluri^m /
 pluviositas hinc illud q dicitur a pri
 va q est in Coma ^{hinc} Caput
 Cygni in qua Coma hinc Nubibus con
 tinuatur adno ut no temporis vix
 hinc bas hinc dicitur confidendum
 in Coma vix q dicitur a Coma
 Cygni q apud Caput in Coma s
 distans ab illis fixis Caput in 4
 cap^{is} ~~q~~ intermedias dicitur.

Peractis observationibus omnes hinc vix
 a die 20 vix in 27 ^{Helsingborg} q
 dicitur s ^{peractis} dicitur q pars ob
 servationem hinc hinc dicitur vix in
 die 28 quo die vix dicitur hinc

faderns sjukdom och död. Brevet, som är återgivet i Opera Omnia, band 7, 1924, är daterat Helsingborg 18 Maj 1571. En svensk översättning återfinnes i Wilhelm Norlinds »Ur Tycho Brahes brevväxling», Lund 1926.

Från Tycho Brahes ungdomstid finnas endast bevarade några få böcker. En sådan bok är omnämnd i O. Walde: »Storhetstidens litterära krigsbyte», 2:dra delen, pag. 329. Den bär på bandet stämpeln »TYD BRAD 1573».

En annan bok från samma tid har på ett ställe en marginalanteckning, som är av intresse för skåningar, i det den anger längden och bredden för Hälsingborg. Såväl under sin studietid som senare uppehöll sig Tycho Brahe ofta i Hälsingborg.

Ytterligare en gång har Tycho Brahe inskrivit Hälsingborg i astronomiens historia, nämligen vid observationen av en komet. Tycho Brahe upptäckte den 10 oktober 1580 på Hven en komet, som var synlig till mitten av december samma år. I observationsprotokollet anmärker Tycho Brahe, att han själv observerade kometen i Hälsingborg från den 20 till den 27 oktober, medan den samtidigt blev observerad på Hven av »Petrus och Paulus», varmed menas de två eleverna Peter Jacobsen Flemløse och matematikern Paul Wittich från Breslau. Denna med Tycho Brahes egen hand nedskrivna berättelse återfinnes i observationsprotokollen, som förvaras i Det kgl. Bibliotek i Köpenhamn (Gl. Kongelig Samling No. 1826. 4) och är tryckt i Opera Omnia, band 13, pag. 315, samt i F. R. Friis »Observationes Septem Cometarum», Havniae 1867.

Den 7 augusti 1932 skrev jag en artikel i Hälsingborgs Dagblad, rubricerad En Tycho Brahe-samling i Hälsingborg, vari jag vitsordade, att ett Tycho Brahe-rum borde inrättas i Jacob Hansens hus. Början att där placera div. porträtt, böcker och minnessaker, som på ett eller annat sätt hade med Tycho Brahes minne att göra, syntes mig redan då väl motiverad och icke minst på grund av att Hugo Gehlins väggmålning »Kung Jacob besöker Tycho Brahe på Uraniborg» redan då fått sin placering i föreläsningssalen i det förnäma gamla korsvirkeshuset.

Flera porträtt ha sedan den gången hängt upp på väggarna, men samlingen borde naturligtvis ytterligare utökas med böcker, porträtt och kartor. Även ett av de berömda instrumenten kunde måhända utföras i modell. I den Astronomisk-historisk Samling i Rundetaarn finnes bland andra modeller av Tycho Brahe-instrument även en kopia av den sextant, varmed Tycho Brahe iakttog den »nya stjärnan» på

Herrevadskloster. En sådan modell i originalets storlek torde kunna framställas för 300—400 kr. En gipsbyst av Tycho Brahe kan framställas för någon hundralapp och dessutom borde man med lätthet kunna anskaffa ett gott, målat porträtt av astronomen. Beräknas kostnaden för utförandet av en sådan kopia till c:a 500 kr. och anskaffandet och inramningen av porträtt och kartor samt inköp av diverse litteratur till i runt tal en tusenlapp, framgår av denna beräkning, att det ingalunda torde tillhöra utopierna att mitt i det rika Hälsingborg skapa en värdefull kulturell institution, som på flerahanda sätt skulle komma att äga förmågan att på ett levande sätt återknyta nuet med det förgångna och skänka icke minst ungdomen tillfälle att berika sina kunskaper i Tycho Brahes intressanta historia och den tid, som frambragt en av vetenskapens största män. En donator för ett dylikt ändamål torde icke utan resultat kunna efterlysas.

OM TYCHO BRAHE I DEN DANSKA LITTERATUREN

Av CARL LUPLAU JANSSEN

Tycho Brahes liv innehöll faktiskt en lång rad av dramatiska händelser. Redan som tämligen ung fick han lämna sitt hem och flytta över till farbroderns. Som ung man förlorade han i en duell nässpetsen och måste under den återstående delen av sitt liv dölja denna defekt med en protes av silver. Den ljusstarka nya stjärnan B Cassiopeia som flammade upp i Cassiopeias stjärnbild hösten 1572 blev en faktisk ledstjärna för honom, i det att hon faktiskt blev avgörande för hans framtida verksamhet. Hans intresse för stjärnhimlen och dess fenomen hade väckts redan 1560, då han fick tillfälle iakttaga en solförmörkelse. Upptäckten av den nya stjärnan ledde som bekant till att han med ens uppmärksammades som vetenskapsman och att han erhöll befattning som kunglig astronom. Redan hans anställning som sådan och än mera hans 20-åriga vistelse på Hven äro fyllda av dramatiska moment.

Avskedet från fädernejorden och hans död i främmande land måste man säga innebära ett helt drama — orsakerna till att han lämnade Hven må sedan ha varit beroende på honom själv eller på andra. Det är nog få diktare som skulle fritt ha uppfunnit ett sådant öde som Tycho Brahes. Det är därför inte heller förvånande att ett flertal skalder och författare använt olika händelser ifrån Tycho Brahes liv som motiv för litterära arbeten på vers och prosa. Det är att vänta att man särskilt inom dansk litteratur skall finna en rad av romaner och skådespel som behandla olika avsnitt i Tycho Brahes liv. Även knappa häntydningar till Tycho Brahe och »hans Ø» Hven äro tämligen vanliga. Sålunda läser man i dikten: »Dejlige Øresund» av Carl Ploug:

»Over til Tychos Ø,
Jomfruen som i Sø
bader sig blandt hvide Svaners Vrimmel.

Svandt hendes Glans end snart,
saa funkler evig klart
hendes Elskers Navn paa Nordens Himmel.»

Denna dikt författades vid det skandinaviska studentmötet år 1846. Man måste anse det som ett lyckligt grepp att författarens framhållande av ett för alla nordiska människor gemensamt minne blivit gjort i avsikt att understryka samhörigheten mellan de skandinaviska brödrarna. Dikten är naturligtvis alls icke skriven i avsikt att lämna några bidrag till utvecklingen av vår uppfattning om den store forskarens person.

Samme diktare har även författat en ganska dålig kantat när Tycho Brahes staty av H. V. Bissen avtäcktes utanför Universitetsobservatoriet i Köbenhavn (C. Ploug: Digte, II, 1901).

På många ställen inom den danska litteraturen finner man liknande likgiltiga och alldagliga omnämmanden av Tycho Brahe, men vi skola ej här anföra flera exempel.

Av danska skådespel i vilka Tycho Brahe uppträder direkt eller indirekt ha vi följande:

J. L. Heiberg: Tycho Brahes Spaadom. Skuespil i tre Akter. Kbh. 1819.

Carsten Hauch: Tycho Brahes Ungdom. Drama i tre Acter. Kbh. 1852.

Mikael Berg: Tyge Brahes Stjerne. Skuespil i fem Acter. Med Tegninger af Forfatteren. Kbh. 1880.

Man kan inte säga att dessa skådespel intaga någon särskilt framstående plats inom den danska dramatiska litteraturen. Här liksom så ofta annars har ett bra ämne blivit dåligt utfört. Heibergs skådespel är författat i anledning av konung Frederik VI:s födelsedag (28 jan. 1819) och författarens avsikt är tydligen att främst prisa konungen och hans gärning och mindre att erinra oss om Tycho Brahe som ej själv uppträder i stycket utan blott omnämnes. Handlingen är en alldaglig banal kärlekshistoria och skådespelet skulle ha fallit fullständigt i glömska om icke författaren hade införlivat sina båda odödliga romaner: »Solen sank bag grønne Lund» och »Du Vandringsmand ved Søen». Den förstnämnda sången utgör en återdiktning av Tycho Brahes på latin författad avskedsdikt till Danmark, när han för alltid lämnade sitt land.

I dramatisk hänseende är Carsten Hauchs drama mycket bättre. Detta behandlar uteslutande Tycho Brahes svårigheter i ungdomen och i synnerhet hans familjs motstånd mot hans vetenskapliga intressen. Därjämte behandlas hans äktenskap med en torparens dotter. Skådespelet avslutas med hans utnämning till kunglig astronom. För oss nutidsmäniskor erbjuder intrigen ej något större intresse, och inga nya synpunkter äro givna om Tycho Brahes personlighet. Det är dessutom i strid mot vår nuvarande historiska kunskap när författaren låter fru Inger Oxe uppträda som Tychos huvudmotståndare.

Mikael Berg är en föga känd författare, men väl är hans skådespel i flera hänseenden överlägset de tvenne andras. Handlingen äger rum i Skåne, i trakten intill Herrevadskloster och omedelbart före den nya stjärnans uppflammande år 1572. Här behandlas motsatsförhållandet mellan Tycho å ena sidan och hans familj och den danska adeln å den andra. Tychos karaktär och personlighet äro skildrade i noggrann överensstämmelse med den historiska traditionen. Dramat slutar med att Tycho upptäcker sin stjärna och finner att hans alkemistiska forskning är värdelös. Strax före upptäckten av novan har han nämligen gjort ett försök att förvandla oädel metall till guld, men när han ser stjärnan lämnar han sina kemiska experiment och bryr sig inte längre om att fullfölja dem. Det hade nog varit mera lämpligt och i bättre överensstämmelse med dramats hela struktur om författaren låtit det kemiska experimentet misslyckas och vi fått uppleva Tychos besvikelse över detta. Mot denna bakgrund skulle novans framträdande ha åstadkommit en verkligt dramatisk effekt. Man måste säga att författaren skjutit bom.

Bland de författare som behandlat Tycho Brahes liv är det endast två som kunna hänföras till koryféerna på den danska parnassen, nämligen Hauch och Heiberg. När vi nu lämna skådespelen för att säga några ord om romanlitteraturen träffa vi ej på några särskilt betydande namn. Följande romaner äro de mest välkända:

Carl Hermann (= Carl Sørensen): Skjæbnens Veje. Kbh. 1875.

Adolf Hertz: Onde Stjærner. En fortælling om Hveen og Uranienborg. Kbh. 1886.

Johannes Wildt: Brøndpigen ved Ramløse eller Tycho Brahes Dage. Kbh. 1830.¹

¹ *Johannes Wildt: Tycho Brahe-Dagarne, eller Flickan wid Ramlösa. Romantisk Berättelse. Öfversättning. I, II, Sthlm 1834.*

Vilhelm Østergaard: Tyge Brahe. En Roman fra Slutningen af det 16. Aarhundrede. Kbh. 1895, 2:a uppl. Kbh. 1907.

Den sistnämnda romanen får nog betecknas i alla hänseenden som det bästa skönlitterära arbetet angående Tycho Bahe. Författaren ger oss en vacker levnadsteckning av den store astronomen. Barndomen utelämnas och berättelsen börjar med en beskrivning av solförmörkelsen den 21 augusti 1560. Denna förmörkelse göres här till total men var i själva verket ganska obetydlig. Den intima vänskapen mellan Tycho och Johannes Pratensis tecknas vackert och samtidigt får man en trogen bild av 1500-talets adept. Man får uppleva Tychos upphöjelse och fall och bevista hans jordfästning i Teyn-kyrkan i Prag. Tychos gestalt och personlighet träder levande och tjugande fram ur böckernas blad. Framställningen är uppenbarligen byggd på F. R. Friis' levnadsteckning.

Adolf Hertz' bok »Onde Stjærner» är en berättelse om Tychos lärjunge, Peder Jakobsen Flemløses kärlekshistoria. Handlingen tilldrager sig på Uraniborg den tid när Tycho Brahe stod på höjden av sitt anseende. Tycho Brahe själv är närmast en biperson, men hans porträtt är tecknat i noggrann överensstämmelse med traditionen.

Carl Sørensen och Johannes Wildt voro endast romanfäsörer. Båda ha författat en lång rad av tämligen likgiltiga romaner, närmast avsedda för de lägre folkskikten. Dessa romaner ha inte någonting att göra med vare sig litteratur eller konst. Som ett kuriosum må vi nämna att den historiska bakgrunden i Carl Sørensens bok är felaktig i förvånande grad. Sålunda är Uraniborg försett med talrika stora teleskop! I Johannes Wildts bok talas också om ett av Tychos jätteteleskop som dock icke är större än att det kan skjutas ihop!

På främmande språk finner man några romantiserade skildringar om Tycho Brahe. En av dessa har översatts till danska nämligen: Max Brod: »Tycho Brahe». Boken som är utan betydelse och saknar konstnärligt värde behandlar främst Tychos vistelse i Prag.

Det är egendomligt att Tychos levnadsöde ej har förmått inspirera någon författare av betydenhet till ett försklassigt drama eller en utmärkt roman. Med undantag av Vilhelm Østergaards roman och J. L. Heibergs vackra sång: »Solen sank bag grønne Lund» återstår ej mycket, utan utbytet av vår lilla granskning måste anses som ganska dåligt.

REDAKTIONELL ANMÄRKNING

Några avgjort betydande skönlitterära arbeten på svenska språket ha inte heller blivit utgivna om Tycho Brahe. Men han uppträder i två sådana arbeten som ägnats hans systers, Sophia Brahe, märkliga levnad och gripande öden. Dessa arbeten äro Elisabeth Kuylenstierna-Wensters roman: »Sophie Ottedotter. Berättelsen om ett kvinnoöde», Sthlm 1907, och Birger Mörners: »Fru Brahe till Ericksholm. En legend», Sthlm 1899. Bägge dessa romaner synas mig äga litterära förtjänster och ge en ganska trogen miljöskildring. Särskilt är detta fallet med Mörners roman.

Den lilla, obetydliga anonyma tevattensromanen: »Fröken Beatas anteckningar eller Mötet på Hwen», Sthlm 1836, handlar ej alls om Tycho Brahe. Att Tycho Brahes ö kommer med i denna historia beror på att en duell avhålls på Hvens *Duellplats*, en tydligen mycket använd plats under duellernas gyllene dagar.

I biblioteket på Knutstorp har jag påträffat en liten roman av Gustaf Althén: »Tycho Brahe, Historisk romantisk skildring». Den lilla boken, som blott omfattar 48 sidor i liten oktav, finnes ej i Lunds Universitetsbiblioteks samlingar. Tryckort, tryckår och titelblad saknas, och det synes ej alldeles otänkbart att boken utgöres av en hophäftad följetong.

Motivet är Tychos kärlekssaga med Christine. Några litterära förtjänster synes mig näppeligen vara förhanden i den lilla volymen men jag har dock ansett det äga, åtminstone ett bibliografiskt intresse, att här nämna om den lilla bokens existens.

K. L.

NÅGRA SMÅNOTISER OM TYCHO BRAHE

Av WILHELM NORLIND

Vi äga endast i avskrift Tycho Brahes äldsta observationsjournal (med talrika senare tillägg). Den äldsta observationen är daterad Leipzig ¹⁷/₈ 1563 och gäller planeten Mars; man vill gärna se något symboliskt i att hans första observationsobjekt just blev denna planet. Ur Tychos omfattande observationsmaterial från Ven över just denna planet var det nämligen som Kepler härledde sina berömda lagar. Någon himmelsglob nämner Tycho inte i journalen — fastän han i sin självbiografi i *Mechanica* säger, att han använde en sådan vid denna tid. Däremot omtalar han ett mindre och ett större »cirkelinstrument». Hans tidigaste observationer gälla huvudsakligen planet-lägen. Som hjälpmedel nämner han Dürers stjärnkarta. Detta märkliga verk, av vilket han troligen ägt ett exemplar, var det första i sitt slag efter boktryckarkonstens uppfinning och det utgör förebilden för senare framställningar av stjärnbildsfigurerna. Den egentliga stjärnkartan, d. v. s. inläggandet av stjärnorna, utfördes 1515 efter Johann Stabius' anvisningar av kejsar Maximilians hovkaplan Conrad Heinfogel i Nürnberg, under det att Albrecht Dürer försåg arbetet med inalles 48 träsnitt av figurerna. Ifrågavarande stjärnkartor återfinnas vidare i vissa (men ej i alla) exemplar av ett för studerande avsett, numera ytterst sällsynt separatträck av Ptolemeus' »Almagest», innehållande fixstjärnekatalogen i Georgius Trapezuntius' latinska översättning och med inledning av Johannes Noviomagus. Det trycktes i Köln 1537.

*

Det är icke känt hos vem Tycho bodde i Leipzig. I observationsjournalen för ¹⁴/₁₂ 1564 återges ett (i Dreyers uppl. icke avtryckt) samtal under en måltid hos »vår värd doktorn». Bland de närvarande märktes en viss Pfeffigerus, som måhända är identisk med den kände Johann Pfeffinger (1493—1573), den förste evangeliske superintendenten

i Leipzig och professor där sedan 1544. P:s yttrande återges på tyska och innehåller en skildring av en person P. en gång träffat i sin ungdom och som hade så stora anlag för astronomi, att han, som det heter, om han velat studera, skulle ha blivit en lärd man. Fastän han inte ens kunde läsa, var han likväl så skicklig i astrognosi, att han kände till alla stjärnor och kunde nämna dem vid namn; astrolabier och andra instrument kunde han använda och han var f. ö. också konstruktör av sådana.

*

Gassendi och efter honom andra Tycho Brahe-biografer, uppge att orsaken till det gräl mellan Manderup Parsberg och Tycho, som slutade med handgripligheter och som kostade Tycho en del av näsan, skulle ha uppstått av en tvist om vem som var den bäste matematikern. Gassendi stöder sig på en uppgift av Johannes Baptista Laurus (protonotarius hos påven Urban VIII) i hans »Epistolarum centuriae duae» (1624), varav Gassendi genom den kände Ole Worm i Köpenhamn erhöll ett utdrag. Det är riktigt att Laurus i »Centuria II, epist. VI» (brev till Joh. Bapt. Bottinio, skrivet från Rom, men utan datum) meddelar något skvaller om ifrågavarande episod, som han hört av en från Jylland anländ läkare Johannes Lago Cervinus (Hjort?). C. var inbjuden som gäst hos Laurus och gästabudet kryddades också med en »chronique scandaleuse». För icke så länge sedan, skriver L., hade den snillrike Tycho Brahe och en dansk ädling ihärdigt tävlat om att studera matematik och andra högre vetenskaper. En oenighet dem emellan ledde till ordväxling och slutade med handgripligheter, varvid Tychos motståndare med ett skickligt hugg avhögg Tychos näsa. »Jag tyckte det var synd», fortsätter L., »att en så lärd herre råkade ut för sådant, men drog mig då till minnes, att det fanns lagkloka som haft skavanker både i ansiktet och på benen o. s. v., liksom om det vore stora mäns lott att falla offer för dylika missöden.» Efter att ha antytt, att han själv flitigt studerat Tychos skrifter, berör han i korthet dennes verksamhet och slutar med att återge ryktet, att Tycho avlidit i följd av gift. I L:s berättelse, som f. ö. inte verkar överdrivet sanningsenlig, talas alls inte om att tvisten skulle ha gällt vem av de båda, Tycho eller Parsberg, som varit skickligast matematiker. Gassendi har uppenbarligen i det utdrag han erhöll missförstått uttrycket »Mathemata atque alteriores disciplinas pertinaciter ad aemulationem didicerant» och senare forskare ha låtit historien gå vidare utan att rådfråga källan.

*

Tycho lämnade Rostock antagligen på våren 1568. Anledningen till avresan, vilken skedde i all hast, framgår måhända av ett aktstycke i universitetsarkivet i Rostock, avtryckt i Op. omnia 14 s. 4. ¹/₁₀ 1568 sammanträdde universitetsmyndigheterna för att besluta ang. Tycho Brahe, heter det här, vilken lämnat staden utan att ha betalt honom ålagda böter, uppgående till 20 Joachimsthaler. Hur stor summa motsvarar detta i svenska mynt, kan man fråga sig. Räknar man 1 Joachimsthaler i finvikt = 4 silverkronor (varvid man dock bör taga hänsyn till att köpkraften då var större i förhållande till metallinnehållet), så blir 20 Joachimsthaler ung. = 80 kronor. Men låt oss återgå till Tycho. Denne hade sagt, heter det vidare, att han hellre ville relegeras än betala bötesumman. En av de akademiska fäderna, Joh. Borcholt, yttrade då i församlingen, att han av Peder Oxe (Tychos frände och beskyddare och en av danska rikets mäktigaste män) fått det rådet att man inte borde företa några åtgärder mot svaranden i hans frånvaro. Professor Bruceus, en av Tychos bästa vänner i Rostock och hans korrespondent under många år framåt, anmälde vidare, att Tycho erbjudit universitetet en himmelsglob, och han (Bruceus) menade, att man inte borde gå förhastat fram i fallet. De akademiska fäderna, som tydligen icke voro opåverkade av dylika argument och väl också tyckte, att saken var obehaglig, beslöt därpå, att Tychos dröjsmål med böternas betalande inte skulle läggas honom till last och att hela affären skulle nedtystas. Två år därefter (¹/₁₀ 1570) meddelas i ett aktstycke, att en viss gymnasie-rektor gått i borgen för Tycho, som lovat betala böterna instundande Mårten.

*

Tycho Brahe var av medellängd och kraftigt byggd, han blev med åren liksom Gustav II Adolf tämligen fet. Av de bästa porträtten att döma var hans ansiktsform brett sköldlik, hakan kort och kroppsformen avrundad. Det är icke svårt att fastställa till vilken kroppstyp han hörde. Han var en utpräglad »pykniker». Till temperament och karaktär var han således närmast »cyklotym». Stora personligheter äro emellertid starkt legerade med drag från andra karaktärs- och temperamentsgrupper. Hos Tycho finna vi alltså förutom »cyklotyma» drag också »schizotyma». På samma sätt förhöll det sig med Kepler, ehuru han tillhörde en annan typ. Till kroppsbyggnaden var Kepler utpräglat »leptosom» (högt mittparti av ansiktet, ansiktsform med långsträckt omkrets, späd och smärt kroppsbyggnad). Motsvarande temperaments-

typ hos Kepler, den »schizotyma», var i sin tur uppblandad med »cyklotyma» drag. Kepler har i sina smålustiga och träffande anteckningar om sig själv tecknat sin bild, av utomordentligt värde för konstitutionsforskaren. Här talar K. (på latin) om sig själv i 3:e person och med pronominet *iste*, som i latinet brukar användas om motparten inför rätta.

Både Tycho och Kepler voro — det måste i detta sammanhang och för undvikande av alla missförstånd betonas — psykiskt fullt friska personer. När man talar om dessa konstitutionstyper inom kroppsbyggnaden och karaktären så är det inte fråga om några patologiska drag, men väl grundar sig denna av Kretschmer införda terminologi på iakttagelser på ett mycket stort antal sinnessjuka individer. Utifrån detta material har K. sedan fått fram vissa typer som gå igen hos det övervägande flertalet normala individer.

Karakteristiska »cyklotyma» drag hos Tycho äro t. ex. dådkraft, enorm arbetsförmåga, burdus uppriktighet, äregirighet, egenkärlek, benägenhet att samla och ordna konkret vetande och naturvetenskapligt material, utpräglad motvilja mot filosofiska spekulationer, godtagande av endast det han med sina sinnen (observationer!) kunde iaktta. En svensk forskare har kallat Tycho fantast, helt visst med orätt. Tycho var tvärtom en nyktert tänkande, något larmande forskartyp med båda benen stadigt på jorden. Å andra sidan återfinna vi hos Tycho den »schizotyma» egoist- och despot-typen karakteriserad genom egensinne och härsklustnad, utpräglad klasskänsla, principfasthet och lätt reagerande självkänsla, långsinthet, demonstrativ likgiltighet för vad som var av vikt och intresse för andra, brist på personalomdöme, konsilians och förmåga att individuellt behandla människor.

Hos Kepler visar sig »schizotymikern» i hans strängt logiska, något nervösa personlighet; det drag av mysticism, som man ofta kan iaktta hos de mest exakta tänkare, framträder också hos Kepler, ehuru hos honom detta drag helt underordnats hans geni. Lysande exempel på denna »mystiska vrå» hos Kepler är hans berömda ungdomsverk »Mysterium Cosmographicum». Många forskare beteckna detta arbete som ett fantasifoster. Med den största orätt, ty grundtankarna i denna hans ungdomsskapelse innehålla realiteter av den största vetenskapliga betydelse.

Liksom Tycho var emellertid Keplers karaktär starkt legerad, liksom »cyklotymikern» Tycho uppvisar »schizotyma» drag, så karakteriseras »schizotymikern» Kepler av »cyklotyma»: stor anpassningsförmåga, benägenhet för eftergifter, beskedlighet och godmodighet, anspråkslöshet

och en depressiv samvetsgrannhet (pedanteri) särskilt i fråga om ekonomiska förhållanden. Överhuvud var Kepler en skarpt utmejslad karaktär med rena seder, något som knappast kan sägas om Tycho Brahe. Någon frågar kanske: Var Tycho ett geni? Härpå skulle jag obetingat vilja svara nekande. Den levande intuition, den förmåga av nyskapande fantasi, den friska och självständiga syn på problemen och den originalitet som utmärka geniet saknas hos Tycho, men förefunnos i högsta grad hos Kepler. Däremot måste Tycho kallas en framstående talang, en lysande praktisk begåvning genom sin organisationsförmåga och genom sina högt uppdrivna prestationer inom instrumentteknik och observationsmetod.

NÄR UPPTÄCKTES TYCHO BRAHES NOVA?

Av KNUT LUNDMARK

Mer än en har frågat ifall Tycho Brahe verkligen var ensam om att upptäcka »sin nova», då ju stjärnan vid tiden för upptäckten även kunde synas mitt på ljusa dagen.

Upptäckarna voro i själva verket många (åtminstone fjorton), och Tycho Brahe kände sig nog litet chockerad när han så småningom erfor att »formän och annat gement (ofrälse) folk» hade sett stjärnan före honom.

När upptäcktes stjärnan allra först, då? Ja, det är en svår fråga, och för att göra en lång historia kort, så synes det troligt, att de första upptäckterna gjordes 5 dygn före Tychos, eller den 6 november (fastän en upptäckare anser att stjärnan redan flammade upp under Bartolomeinatten, således den 24 augusti).

Tycho Brahe har emellertid upptäckt Stella Nova självständigt, och då han blev den förste som vetenskapligt på ett mycket ingående sätt studerade en nova är det alldeles i sin ordning att stjärnan förutom sitt, så att säga, mera tekniska namn, Nova B Cassiopeiæ, vanligen kallas »Tycho Brahes stjärna» eller »nova».

TYCHO BRAHES OBSERVATIONER FINNAS I KÖPENHAMN

EN AV DANMARKS NATIONALSKATTER

Av WILLIAM LENGERTZ

När vi en gång gästade Köpenhamn gällde vårt besök Det kgl. Bibliotek för att se de där bevarade av Tycho Brahe utförda astronomiska observationerna.

Custode Harald Mortensen förde oss in i bibliotekets magasin, där de många observationerna, en av Danmarks nationalskatter, stå uppställda bland de andra böckerna.

— Ja, säger hr Mortensen, observationerna ha som många andra av bibliotekets sällsyntheter varit evakuerade från Köpenhamn, men de äro nyligen välbehållna komna tillbaka. Bibliotekets belägenhet under ett krig är ju ganska farlig, då det ligger helt nära Burmeister & Wain, vars stora maskinhallar blevo bombade flera gånger, varvid flera fönster-rutor sprungo sönder i biblioteket. Men f. ö. skedde ingen skada.

Hr Mortensen tager ned en av de 8 stora folianterna från bokhyllan och visar oss det gamla slitna pergamentsbandet, vilket är prytt med Tycho Brahes porträtt och adliga vapensköld i guldtryck. Innehållet består sida upp och sida ner av ändlösa rader siffror, till största delen skrivna av Tycho Brahes elever, varemot hans egen handskrift mera sällan förekommer; hans verksamhet bestod ju också mycket i att hålla de många medarbetarna och eleverna i arbete och kontrollera deras observationer.

— Här skall ni få se, säger hr Mortensen, här har en elev skrivit: Observationerna avbrutna på grund av molnigt väder. Tycho Brahe har härtill fogat den ironiska anmärkningen »— och lathet», vilket visar, att den store astronomen icke var utan humor.

Vi prata Tychoniana och komma in på de instrument, som astronomen förde med sig till Prag, då han lämnade Danmark. Instrumenten

äro för längesedan nersmälta och förstörda, varför intet nu finnes kvar av dessa.

— Det är beklagligt, att icke något av de berömda instrumenten är bevarat, men alla efterforskningar ha varit förgäves och en inventering av de tyska slotten, som avslutades för några år sedan, utvisade, att ej heller där funnos några av instrumenten. I det stora, under kriget bombade och nerbrända »Deutsches Museum» i München, kunde man tidigare se några små instrument, som påstodos ha tillhört Tycho Brahe. Det var emellertid förfalskningar utan förbindelse med Tycho Brahe. De hade tillhört den kände tyske målaren Gabriel Max och hade tidigare varit i observatoriets i Prag ägo, varifrån de för många år sedan blevo sålda såsom varande utan intresse. Köparen uppgav vid vidare försäljning, att dessa värdelösa föremål hade tillhört Tycho Brahe, och som sådana spökade de länge till dess Gabriel Max köpte dem. Under ett besök i München berättade ägaren för mig, att han blev så störd av folk, som ville köpa instrumenten av honom, att han var betänkt på att i hemlighet gräva ner dem i sin trädgård! Men han valde alltså att sälja dem till museet, varest de väl nu efter bombningen ha blivit förstörda. Skadan är emellertid inte stor, slutar hr Mortensen.

— Finns det f. ö. inga andra minnen om Tycho Brahe i Danmark, fråga vi, när vi avlägsna oss från biblioteket.

— Icke så vitt jag vet. Nationalmuseet äger en gammal stol, som har stått på Uraniborg och på Rundetaarn bevaras några småfynd från ruinerna på Hven, men av sådana finns ju en större samling i Kulturhistoriska museet i Lund samt på Hven. Av personliga minnen från Tycho Brahe finnes troligen intet här i landet utöver astronomens familjebrev, hans på Uraniborg tryckta böcker och ett par medaljer med hans porträtt och adelsvapen. Möjligen kunna vid den stundande 400-års minnesdagen hittills okända föremål och minnen av den store astronomen komma i dagen.

Efter besöket i Det kgl. Bibliotek hälsa vi på hemma hos hr Mortensen, som bor i ett gammalt korsvirkeshus från 1700-talet, vilket ligger vid kanalerna i stadsdelen Christianshavn. Gatans namn låter något ovanligt för svenska öron, den heter nämligen »Overgaden neden Vandet»! Hr Mortensen, som sedan unga dagar varit intresserad av Tycho Brahes historia, har i sitt hem samlat många minnen om astronomen och hans tidevarv, böcker, tryckta på Tycho Brahes boktryckeri på Uraniborg, autografer och böcker från hans privatbibliotek och dylikt. Bl. a. har han en samling gamla astronomiska instrument. En större

Harald Mortensen och Charles Christensen besöka Uraniborg på Hven år 1926.

samling solvisare och astronomiska medaljer har hr Mortensen deponerat i det av honom anlagda astronomiska museet på Rundetaarn.

Vi lämna hr Mortensen med tack för det intressanta besöket och under förhoppning, att hans Tycho Brahe-samling ytterligare skall förökas.

TYCHO BRAHE OCH ASTROLOGIEN

Av KNUT LUNDMARK

Man möter stundom uppfattningen att Tycho Brahe innerst inne inte trodde på astrologien utan mera av opportunitetsskäl utövade astrologiens konst. Detta kan dock inte vara riktigt.

Tycho Brahe hade en rätt originell uppfattning om astrologien. Han menade att människornas öden icke äro absolut utstakade genom stjärnornas ställning. Det ligger nämligen i Guds allmakt att kunna länka vårt liv efter sin vilja. Människan kan ej vara fullständigt bunden av stjärnornas inflytande, eftersom Gud skapat henne så att det finns något högre inom henne, som är i stånd till att bekämpa och övervinna dessa inflytanden. Invändningen att astrologien skulle vara en onyttig konst enär det ej är önskvärt att kunna blicka in i framtiden, vore berättigad, därest det skulle vara omöjligt stå emot stjärnornas inflytanden. Men bli vi varnade i rätt tid kunna vi söka avvända det onda som hotar oss från stjärnorna. När detta lyckas kommer astrologien att bli till obestriddig nytta. Bibeln förbjuder icke astrologien, utan det är magien som Den Heliga Skrift ej tillåter.

Invändningarna att det är omöjligt noggrant fastställa tiden för födelsen och att människor som födas samtidigt ofta få helt olika levnadslopp, ja, att tvillingars liv kunna gestalta sig olika, bemöter Tycho med att även om födelseögonblicket skulle vara felaktigt på en hel timme, så korrigeras detta dock genom de omedelbart inträffande händelserna(?) De samtidigt föddas skilda levnadsöden förklaras lätt genom olikhet i uppfostran och levnadssätt. Vidare födas tvillingar inte precis i samma ögonblick, och dessutom är vanligen den ena av dem kraftigare än den andra och detta förhållande kan ej ändras av stjärnorna. Här skymtar kanske någon vag tanke på arvsfaktorernas betydelse.

DEM VAR TYCHO BRAHES HUSTRU?

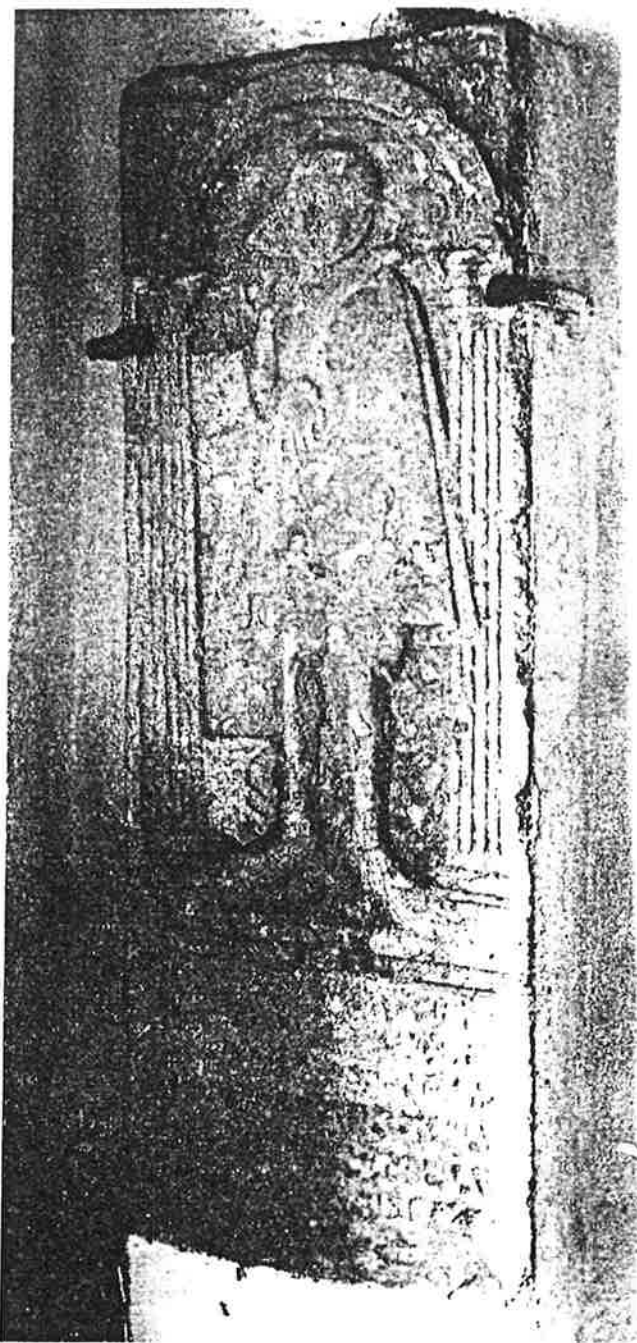
Av KAY HANSÉN

I Kågeröds kyrkas sakristia, där den stora gravhällen över Tycho Brahes föräldrar — danska riksrådet Otte Brahe till Knudstrup och hans hustru Beate Bille — står upprest emot väggen, står även en mindre gravhäll av tydlig 1500-talstyp. Den har förr legat utanför kyrkan, i sydöstra hörnet mellan det gamla vapenhuset och medeltidskyrkan. Man ser å stenen bilden av en ung man, stående i en arkadbåge, klädd i förnämlig adelsdräkt. Men en vapenliknande sköld vid den unge mannens fötter är icke något adligt vapen och den unge mannen kan därför icke vara någon adelsman.

Den synnerligen nötta inskriptionen å det nedtill befintliga inskriptionsfältet har icke förr varit känd. Med reservation för själva årtålet, som synes vara 1580, anser jag, att inskriptionen har följande lydelse: »Anno 1580 then 4 Dag Martius döde Niels Hanssen som war saligh Her Hans Niels Sön paa Hven hvis Siel Gud haffve.»

Ordet Hven har föranlett mig att sätta stenen i förbindelse med Tycho Brahe. Man kan förmoda, att den unge mannen varit en person, som på ett särskilt sätt åtnjutit Tychos ynnest utan att tillhöra hans eget stånd. Enligt texten å stenen skulle den unge mannen ha varit son till en Herr Hans Nielssen, vilken sannolikt varit präst å Hven. Enligt en uppgift, som benäget lämnats mig av överbibliotekarien Carlqvist i Lund, har det verkligen vid denna tid funnits en präst på Hven med detta namn. En Herr Hans eller Johannes på Hven nämnes i samband med ett landemøde i Roskilde 1566.

Nu har jag tänkt mig, att den unge mannen, som Tycho låtit begrava i Kågeröd och som sannolikt dött där, är en broder till Tycho Brahes hustru Kirstine. Det är ju känt att Tycho 1573 åktade en kvinna av lägre börd än han själv. Hon skall enligt traditionen ha varit en präst- eller bonddotter »från trakten». Men endast hennes förnamn är känt. Man vet också att detta Tycho Brahes steg åstadkom stor förargelse inom hans förnäma släkt. Man ville icke erkänna Kirstine som hans lagliga hustru eller hans barn som hans äkta barn.

Gravhällen i Kågeröds kyrka över herr Niels Nielsens son.

Skulle jag ha rätt i min här ovan framförda hypotes, skulle Kirstine ha varit dotter till prästen Hans Nielssen på Hven och hetat Kirstine Hansdatter. Nu kan visserligen någon gent emot detta anmärka, att Tycho Brahe gifte sig med Kirstine redan 1573 men först 1576 fick ön Hven i förläning av den danske kungen Fredrik II. Han skulle då haft förbindelser med Hven redan före sitt äktenskap. Men detta är väl icke osannolikt. Jag vill hänvisa till ett brev från Tycho till Johannes Pratensis, skrivet från Knudstrup den 14 febr. 1576, i vilket han dels talar om »de svåra, ganska ofta farliga landstigningsplatserna» å Hven, dels omnämner, att den danske kungen vid Tychos besök hos honom å jaktslottet Ibstrup i närheten av Köpenhamn sagt, att han av Tychos morbror Sten Bille å Herrevadskloster hört, att öns läge tilltalade Tycho. Detta tyder på, att Tycho Brahe varit på Hven, innan han fick denna ö i förläning.

Det skulle vara synnerligen intressant, om någon Tycho Braheforskare ville uttala sin mening om den av mig framförda hypotesen. Även ur släktforskningsynpunkt skulle det ju vara värdefullt att få veta, vem Tycho Brahes hustru var.

TYCHO BRAHES SLÆGT

Av HARALD MORTENSEN

Tychø Brabe er kaldt Danmarks berömteste Tvilling; hans Tvillingbroder kom efter hans eget Vidnesbyrd dödfödt til Verden. Slægten var en gammel skånsk og hallandsk Adelæt. Efter Slægtbogs-Angivelser hed Stamfaderen *Verner Brabe*, gift med Inger Pedersdatter Egeteside. Tycho Brahes tre Gange Tipoldefader hed *Peder Brabe* til Mygdal (Halmstad H.), Rendenæs (Högs H.) og Gyllebo. Han kaldtes »den hallandske Knabe». Han er det förste historisk paaviselige Medlem af Slægten og giftede sig »i Sverig» — som det den Gang hed i Modsætning til de under Danmark hörende skånske Provinser — med Ose Jensdatter Kjørning til Rendenæs, död 1390. Hans Sön var Axel Brahe til Vidsköfle, som han skal have köbt af Per Grubbe og Per Egeteside, af hvilken Handel den sidste fik Navnet »Per Stegefisk», fordi han bl. a. havde betinget sig en Ret stegt Fisk daglig af Gaardens nye Ejer. Axel Brahe var gift med Holger (sic.) Holgersdatter (Krog-nos). De ere begge begravede i Vidsköfle Kirke. Gaarden gik i Arv til Tycho Brahes Tipoldefader Peder Brahe, hvis Hustru Berete Bondesdatter (Thott) til Krogholm (Herrestad H.) i Aaret 1452 forsvarede den tappert mod Kong Carl Knudsens Hær som hun drev paa Flugt med et Kartovstykke. De tre næste Generationer sad alle i Rigets Raad. Astronomen Tycho Brahe er opkaldt efter Bedstefaderen, Rigsraad Tyge Brahe til Tostrup. Han faldt 1523 i en Træfning udenfor Malmö og blev begravet i Tostrup Kirke. Tycho Brahes Fader *Otte Brabe* til Knutstorp i Skåne, som han ombyggde 1551, var födt 1518. I Aarene 1567—71 var han Lensmand paa Helsingborg Slot, hvor han döde 9 Maj 1571. Han giftede sig 1544 med *Beate Bille* f. 29 April 1526 paa Skarholt. Hun var 1584—92 Hofmesterinde hos Dronning Sophie og döde 18 October 1605. De blev begge begravede i Kågeröd Kirke hvor Gravpladen med deres Billeder endnu ses. De havde 5 Söner og 5 Döttrere. Sönerne kom alle i ansete stillinger. Blandt Döttrere er navnlig Sophie bekendt. *Tycho Brabe* (dansk Tyge) blev födt paa Knutstorp 14. Decbr (gl. St.) 1546.

Otte Brahe til Knudstorp og Fru Beate Bille med Deres Börn:

Epitafium i Kågerød Kirke.

Jorgen. Axel. Knud. Steen. Tyge.

Lisbet. Maren. Margrethe. Kirsten. Sophie.

För 1660 kunde en Adelsmand ikke gifte sig med en »Ufri» (en Borgerlig) uden, at miste sit Adelskab og en adelig Jomfru der giftede sig med en Borgerlig kunde ikke arve Forældrenes Jordegods, thi kun Adelen maatte være Herremænd. De Börn der fødtes var »uægte».

Om Tycho Brahes Hustru *Christine Barbara* fortæller Gassendi (*Tychonis Brahei vita. Hagæ comitum 1655, p. 25*), at han i Aaret 1573 holdt Bryllup med en Pige af simpel Stand (plebeja) fra Knudstorp. F. R. Friis tillægger, at hun var »en smuk ung Pige» (Friis: *Tyge Brahe. Kbh. 1871, S. 45*), hvilket nok er muligt, men, der vides intet videre om hende eller hendes Familie. Christine døde i Aaret 1604 af Vattersot og ligger begravet i samme Grav som Tycho Brahe, i Teynkirken i Prag. De sidste Aar af sit Liv tilbragte hun paa en Avlsgaard hun havde købt i den nordlige Del af Böhmen - - -.

Christine fødte Tycho Brahe 8 Börn, der i et den 5 Maj 1630 udfærdiget Dokument — i Anledning af Arveforhandlingerne om Tycho Brahes Instrumenter — anerkendtes som »ægtefødte», (I »Danmarks Adels Aarbog», 1888, S. 105, er opført et niende Barn: Otte. Dette er urigtigt; formentlig er det en Fejltagelse for Sønnen af »den yngre Tyge Brahe»).

I Mariakirken i Helsingborg findes en smuk Metalplade med et, af Tycho Brahe forfattet latinsk Digt over en Datter *Christine* der døde af Pest 24. Sept. 1576, 2 Aar, 11 Maaneder, 11 Dage og 11 Timer gammel. Tycho Brahe kalder hende paa Metalpladen sin naturlige Datter (*filiola naturalis*). Dette betyder dog neppe, at Barnet har haft en anden Moder end hans andre Börn, men tvertimod at Christine kan være Moderen. (Dreyer: Tycho Brahe. Karlsruhe, 1894. S. 76). Digtet er trykt i T. Brahe: Opera Omnia. IX. p. 174.

I den ved Kullen beliggende Väsby Kirke — der hörde til Tycho Brahes Forlening — hænger i Koret en lille, smukt graveret Messingsplade, over en Sön *Claudius* der døde 8. Januar 1577, 6 Dage gammel.

I Aaret 1574 var Tycho Brahes kæreste Datter *Magdalene* födt. I et latinsk Digt kalder han hende: *selecta virgo* (en sjelden Pige). Hun blev i en ung Alder forlovet med Gellius Sascerides (f. 3. Marts 1562), som i seks Aar havde været Elev hos Tycho Brahe. Gellius hævede Forbindelsen med hende 1596, efter Hjemkomsten fra en Udenlandsrejse. Tycho Brahe indstævned ham for Consistorium, ikke, for at nöde ham til at ægte Datteren, men, for at faa Sagen, hvoraf der gik megen Snak, oplyst. Nogen Kendelse i denne pinlige Proces, der udförlig omtales i Friis »Tyge Brahe», S. 215—23 (efter »Danske Magazin» 1746 p. 283—307), kom der ikke ud af Sagen. Gellius giftede sig 1599 med en Raadmand Skyttes Datter Anna. Han døde som Professor ved Köbenhavns Universitet i Aaret 1612. Gellius havde til sin Död Forleningsbrev paa et Præbende og et Vikarie, kaldet St. Johannes og Catharinæ i Lund. Efter Gellius Död fik Tycho Brahes Elev Longomontanus dette Præbende (»Gärds Härads Hembygdsförenings Årsbok». Malmö 1939, S. 83).

Magdalene forblev ugift og synes at have opholdt sig hos Moderen paa dennes Gaard i Böhmen. Efter Moderens Död 1604, boede hun i Prag hvor hun, i et Brev af 8 April 1608, giver Longomontanus Efterretning om Familien. Brevet er trykt hos Friis (»Tyge Brahe» S. 343—46) og i »Danske Magazin» 1746, p. 369—72.

Tyge — han benævnes sjældnere Tycho — ogsaa kaldet »Tyge Brahe den yngre», Tycho Brahes ældste Sön, var födt den 28 August 1581. Han kom i Sorö lærde Skole 1591. Da Tycho Brahe forlod Danmark og en Tid opholdt sig i Wittenberg, lod han sig selv og sine to Sønner indskrive ved det derværende Universitet. Tyge fulgte Fæderen til Prag, men vendte i Efteraaret 1599 tilbage til Danmark med forskellige Kommissioner og for at afhente fire paa Hven efterladte store Instrumenter nemlig, den store Murkvadrant, et Azimuthalinstrument i det sydlige

Taarn paa Uraniborg samt de to Instrumenter i den sydlige og sydvestlige Krypte paa Stjerneborg. Transporten af disse store uhandlige Instrumenter, voldte store Vanskeligheder. Det først fragtede Skib viste sig at være for lille, saa der maatte fragtes en aaben Skude for at føre dem til Lübeck og derfra over Magdeburg ad Elben til Prag. Kort efter Nytaar, i Aaret 1600 var Tyge atter i Prag.

Da Tycho Brahe døde den 24. October (ny St) 1601, opholdt Tyge sig i Italien. Han giftede sig 1604 med en Enke, Fru Markyta f. v. Witzthum, og havde med hende 5 Börn, hvoraf Datteren Christine Barbara blev gift med Henrik Abraham v. Solhaus(en). Sönnen Otto Tyge Brahe (I »Danmarks Adels Aarbog» 1888 opført som ugift) intraadte i den kejserlige Hær og giftede sig i Böhmen med Katharina Ludmila Kaperschikova fra Lesovitse. Tyge døde 2. Sept. 1627. - - - Paa Stjerneborg havde Tycho Brahe ladet male en Række Billeder af berømte Astronomer og deriblandt et Billede af en Astronom han haabede en Gang vilde opstaa af hans egen Slægt. Det er muligt, at han har tænkt, at denne Fremtidsastronom vilde blive den unge Tyge, men denne synes dog ikke at have haft udprægede astronomiske Interesser.

Det böhmiske Nationalmuseum i Prag besidder et interessant Minde om Tyge Brahe, nemlig en Stambog som Faderen 1599 forærede Sönnen. Dette sjældne »Tychonianum», der er omtalt af Professor Studnicka i »Prager Tychoniana», Prag 1901, indeholder bl. andre Autografer af Dr. J. Jessen, P. E. Fugger, Gustav og Gabriel Oxenstjerna og flere danske Adelsmænd. En Udgave i Faksimile af denne Stambog vilde være af Interesse.

Tycho Brahes anden Sön *Jörgen* eller *Georg*, var födt 1583 og kom ligesom Broderen i Sorö lærde Skole. I Böhmen giftede han sig med en rig Baronesse. Han døde 1640.

Af Dötrene gik *Sophie*, f. $\frac{1}{8}$ 1578, over til Katolicismen: »hendes Tanke snublede og hun blev blöd». Hun døde ugift.

Sidse eller *Cecilie*, den yngste Datter, blev 1608 gift med en svensk Friherre, Gustav Sparre, Oberst for et tysk Regiment. Hun døde i Krakau.

Elisabeth, den tredie Datter, blev 1601 gift med en tysk Adelsmand Franz Gansneb Tengnagel von Kamp der siden 1595 havde arbejdet hos Tycho Brahe. Efter Tycho Brahes Död betragtede han sig som Overtager af dennes videnskabelige Virksomhed, men opgav dog snart Astronomien og gik over i Diplomati og blev udnævnt til Geheimeraad og senere Rigsraad hos Kejser Ferdinand II. I sit Ægteskab med Elisabeth

havde han Sønnen Rudolf Tycho, der blev Kejslerlig Raad og Befalingsmand paa Kleinseite i Prag. Han døde 25. Marts 1672. Han havde ingen Sønner, men 2 Døtre, Elisabeth og Anna, hvoraf den første blev gift med en Baron Rudolf af Lysof og Utelno. Hun var Moder til 15 Børn og døde som den sidste af sin Æt 1698; den anden, Anna, døde ugift 1672. Franz Gansneb giftede sig, efter at Elisabeth var død i Regensburg 1613, med en Kammerfrøken hos den polske Dronning. Hun var af en Slægt ved Navn Ludinghausen alias Wolf. Franz Gansneb døde d. 1. December 1622 og ligger begravet i Malteserkirken paa Kleinseite i Prag, hvor hans Gravmæle, der er udført som Tycho Brahes i Teynkirken, endnu ses. I Böhmen findes endnu Efterkommene af ham og Elisabeth Brahe. - - -

I Danmark findes ingen Efterkommene af Tycho Brahe, og hans Slægt uddøde paa Sværdsiden med Oberstløjtnant *Preben Brahe* (født 1711, død 1786). Hans store Ejendomme tilfaldt for største Delen Familien Bille-Brahe. - - -

Den svenske grevelige Slægt Brahe, er en fra de danske Braher forskellig Slægt, hvilket ogsaa fremgaar af dens Vaaben, men, den havde optaget Navnet efter den danske Æt, fra hvilken den stammede paa mödrene Side. (Den i »Cassiopeia» 1945. S. 22 gengivne Stamtavle over Braheslægten hører til: »Portraits historiques - - -» par T. de Hofman. Copenhague 1746. Se ogsaa »Opera Omnia» XIV. Kbh. 1928.).

¹ Den svenska ätten utslocknade med greve Magnus Per Brahe (1849—1930). *Red.*

Aftryk af Tycho Brahes
Signetring.

BOKTRYCKERIET PÅ URANIBORG

Av WILLIAM LENGERTZ

Det finns väl ingen, som gör anspråk på allmänbildning, som icke vet, att Tycho Brahe var en astronom (1546—1601), vars namn lever genom hävderna. Men hur många utöver en liten intresserad klick av den fackmässiga skolan veta något om denne intressante föregångsman som pappersfabrikant och boktryckare. Högst få. Och dock anlade han en av de första pappersmöllorna och ett av de första boktryckerierna i Norden och på sin ö i Sundet, där han verkade i 21 år under beskydd av Danmarks konung, Fredrik II, omgav han sig med folk, som, efter dåtidens förhållanden, med kunnighet hade axlat Gutenbergs mantel.

På Hven levde Tycho Brahe under träget arbete med sina böcker, sina lärjungar och sina stjärnor. Här uppfördes på den danske kungens bekostnad slottet Uraniborg samt observatoriet Stjärneborg och här grundades en skola för unga matematiker och astronomer. På Hven skrev han flera böcker, varav en myckenhet manuskript och tryck äro i behåll. Tycho Brahes observationer å Hven och annorstädes förvaras sålunda i 8 folioband i Det kgl. Bibliotek i Köpenhamn. Efter Tychos död överlämnades de till hans medhjälpare, astronomen J. Kepler, som tack vare dessa kunde uppställa sina epokgörande teorier för planeternas rörelser. I Universitetsbiblioteket i Prag förvaras 47 Tycho-band, egna och andras arbeten, konstnärligt bundna å Hven, och i den stora autografsamlingen i Basel finnas icke mindre än 2 folioband, inalles 130 brev och handskrifter undertecknade av Tycho Brahe.

Boken »De nova Stella» var det första arbete, som Tycho Brahe utgav från trycket. Den trycktes i Köpenhamn 1573. Arbetet väckte stor uppmärksamhet även i Danmark, varest författaren knappast varit värderad efter förtjänst. Skolor och lärde gåvo den klassiskt bildade vetenskapsmannen sin hyllning, och kungen anmodade honom hålla föreläsningar. Brahe höll sålunda en serie föreläsningar om teorin för planeternas rörelse. Inledningstalet till detta märkliga föredrag finnes ännu i behåll och är givetvis mycket belysande för hans uppfattning

av såväl de matematiska vetenskaperna som astrologien. Hans rykte som vetenskapsman spred sig snabbt i den lärda världen. Furstar såväl som tidens konst- och vetenskapsmän tävlade om hans gunst. Vid denna tid låg det glans över den lilla ön Hven, som de bortrullande seklen ännu ej förmått utplåna. Till kännedom om livet ute på Hven vid denna tid finnes ingen bättre och tillförlitligare berättelse än den Tycho Brahe själv gjort i sin korrespondens med lärda och vetenskapsmän, vilken trycktes på Uraniborgs tryckeri 1596 och varav ett urval är överflyttat från latinet till svenska av Wilhelm Norlind.

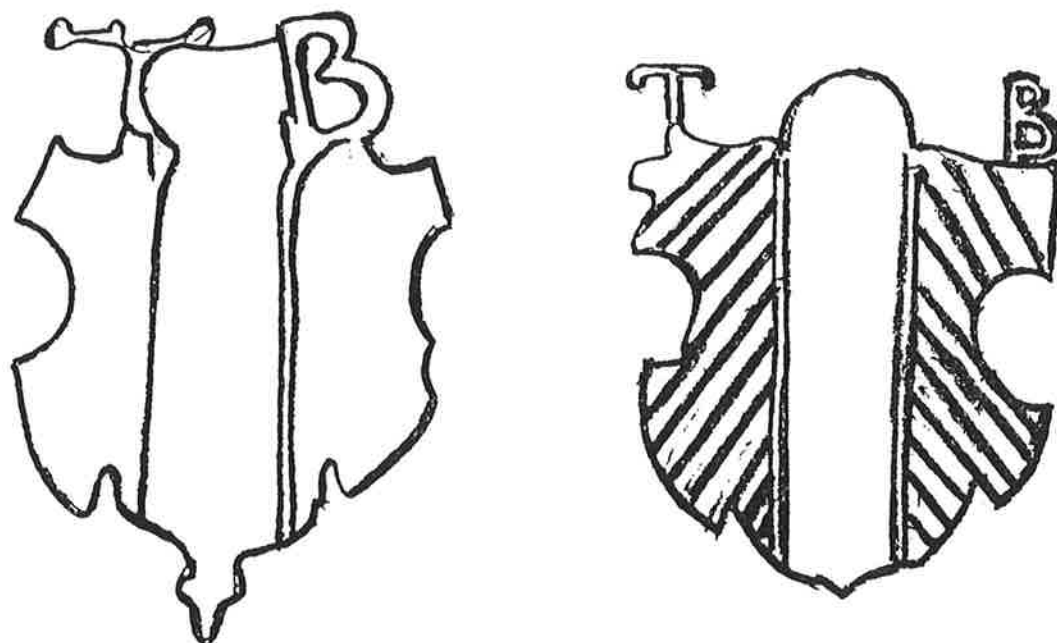
Tycho Brahes boktryckeri på Uraniborg var anlagt 1584. Därifrån utgav han en rad på latin tryckta skrifter, av vilka de märkligaste här skola omnämnas. En liten bok utgavs 1591 på danskt språk, författad av Tycho Brahes elev Peder Jacobsen Flemløse, vars titel lyder: »En Elementisch og Jordisch Astrologica». Denna lilla bok, som är en stor sällsynthet, är omtryckt i nya upplagor 1644, 1745 och 1865 och innehållet behandlar folkliga meningar om vädrets förändringar.

Ur bibliografiska framställningar känna vi till, att Tycho Brahe ständigt umgicks med stora planer på att trycka sina verk. »Teatrum Astronomicum» skulle bli ett stort arbete och handla om hela den nya astronomien. En inledning till detta verk skulle utgöras av »Astronomiae Instauratae Progymnasmata», varav andra bandet först blev tryckt och betitlades »De Mundi Aetherei Recentioribus Phaenomenis» — om några nyare fenomen. Boken i kvarto på 238 blad är mycket intressant icke minst därigenom att å pag. 189 finnes en för första gången meddelad avbildning av Tycho Brahes världssystem, vilket i motsats till det av Copernicus upprättade, där solen var universums medelpunkt, hade kvar jorden som centrum.

Som boktryckare nämnes Christopher Weida och tryckorten är Uraniborg 1588. I ett brev till Henrik Brucaeus skriver Tycho Brahe, att boken redan var tryckt 1587, men genom att sätta 1588 som tryckår skulle boken komma att verka nyare. Ett knep, som icke är helt okänt för senare tiders boktryckare och bokförläggare.

Känt är, att Tycho Brahe hade anställt kopparstickare, boktryckare och bokbindare ute på Hven. Till honom kom även holländaren Wilhelm Jansson Blaeu, vilken uppehöll sig ett halvt år på ön Hven. Hans kända kartblad över ön härrör sig från denna tid.

Från Hven reste Blaeu till Amsterdam och förfärdigade där himmelsgloben efter Tycho Brahes teckningar. Detta arbete gick så bra, att Blaeu snart började trycka kartor och globen. Sålunda utgav han i

Tycho Brahes vattenmärken (Brahesläktens adelsvapen) i originalens storlek.

Tycho Brahes vattenmärke med prospekt av Uraniborg. ¹/₂ storlek.

Amsterdam den stora »Atlas Major», 1663. Blaeu skall också hava tillägnat sig stor färdighet i gravering, och det säges, att de bästa kartor och glober voro graverade av honom. Hans praktiska kunskaper kommo honom till godo, i det han uppdagade många brister vid den dittills använda handpressen. Han förbättrade denna betydligt och 1620 hade han nio nya pressar färdiga, vilka han, enligt Johnsons *Typographia* (II), uppkallade efter de nio muserna. Blaeus press beskrives som en övergångsform till järnhandpressen. Det är sannolikt att Blaeu hjälpte Tycho Brahe att förbättra den press, som fanns i dennes tryckeri, och till en

viss grad har kanske C. Nyrup rätt, då han säger (Camillus Nyrup, Bidrag til den Danske Boghandels Historie, Kbhmn 1879), att från tryckeriet på Uraniborg »stammer maaske Indretningen af Bogtrykkerpressen, saaledes som den senere blef almindelig».

Tycho Brahe vistades efter sin faders död 1571 huvudsakligen hos sin morbroder Sten Bille på Herrevadskloster. Det var här han, som bekant, gjorde sin revolutionerande upptäckt av De nova Stella. Hans morbroder, intresserad av industriella anläggningar, hade även anlagt en pappersmölla, troligen den äldsta i Danmark (Danske Magasin II, sid. 183) och i en dikt, Elegiam in Uraniam, som bevarats åt eftervärlden, prisar Tycho Brahe »papperstillverkningens konst, den frejdade, dittills av ingen övad hos oss i vårt land», som hans morbror försökt sig på. 60 år efter grundandet av Sten Billes pappersmölla anlägges ett nytt bruk för tillverkning av papper inom Herrevadsklostets län, våra dagars Klippans välkända pappersbruk.

På Hven fick Tycho Brahe grundad anledning att anlägga en papperskvarn, ty det var ständigt förenat med mycket besvär och stora kostnader att jämt få behovet av papper för tryckningen av sina lärda verk tillgodosett från utlandet, exempelvis från de furstliga kvarnarna i Grabow och Neustadt i Mecklenburg. Man vet, att hans berömda »mola papyricea», först blev anlagd 1590. Detta framgår bl. a. av ett brev till Kristine Lindenow, Sten Billes änka, den 19 mars 1590. Man får nämligen veta, att konungen skänkt Tycho Brahe en ek ur klostrets skogar till ett stamptråg i kvarnen, som sålunda blev fullbordad vid denna tid. Ännu en tid efter det Tycho Brahe hade lämnat Hven var möllan i verksamhet. Den 18 april 1599 levererade nämligen papperskvarnen »205 ark tjockt papper till K. Maj:s tyghus i Köpenhamn» (Räntmästarräkenskaperna).

En stor del av det papper, som är använt i de senare på Hven tryckta böckerna, t. ex. »Epistolae», härskriver sig från denna papperskvarn. Papperet från Hven igenkännes på trenne vattenmärken, Tycho Brahes vapen i två olika utformningar samt ett prospekt av slottet. Man kan dock icke säga, att det på ön framställda papperet var särdeles bra, i varje fall kunde det icke tävla med det tyska.

Äntligen trycktes år 1592 första bandet av »Progymnasmata», boken blev dock färdig och försedd med titelblad först efter astronomens död i Prag 1601. Redan 1592 hade Tycho Brahe emellertid låtit trycka ett titelblad till sitt verk, som dock icke blev utsänt den gången. Detta titelblad, som endast blev tryckt i mycket få ex., är lika värdefullt som

INclyte **M**AVRITI, sublimibus annue cœtis
 Si vacat, atq; aliò non tua cura vocat:
 Nec pigeat nostros venà illustrare labores
 Melliflua, tibi quam fautor Apollo dedit.
 Non indigna tuo, nec ages aliena Parente,
 Qui iura egregiè callet amatq; Poli:
 Nec tibi dedecorum, quia Principis enthea, soli
 Haud obstricta Solo mens agat, alta volet.
 Adde quæd una novem Musas, quas diligis, inter
 Urania est, primo conspicienda loco;
 Hanc igitur modico si ornâris Carmine, fiet
 Cum fratre & reliquo plus tibi amica choro.
 Ipse quoq; (ut magnis liceat componere parva)
 Si mea quid valeat Musula, gratus ero.

Tuz Cellit. Additiss:

TYCHO BRAHE.

Dem Besten / vnserm lieben Besondern /

TYCHONI BRAHE, Herrn zu Knudstrup.

Moritz von Gottes Gnaden / Landtgraue

zu Hessen / Graue zu Casemilobogen / etc.

Vnsern guedigen Gruss zuvor / Bester lieber Besonder. Wir ha-
 ben ewer Schreiben de dato Uraniburg, den 20. Februarij, an vns
 guthan / empfangen / gelesen / vnd darauf nach der lenge was ir an
 vns begeret verstanden. Das wir nu für einen solchen hohen vnd
 fürtrefflichen Poëten gerümbt / vnd euch vnser vena Poëtica so hoch commen-
 daret worden / daran geschicht vns zwar zu viel / dan wir wissen solche statliche
 Commendation, vnd wie ir vns auch zutravet / im Werck nicht zu erweisen /
 Ohn ist es aber nicht / das wir vns in vnsern angehenden Studijs in Poësi et
 was exerciret, doch aber solch Exercitium durch andere vns mehr angelegene
 Sachen / nunmehr eine geraume zeit nicht gebrauchet.

Nichts desto weniger aber haben wir ewerm gesinnen nach ein Carmen
 commendatorium, so gut wir es machen können / vor ewere Opera Astrono-
 mica,

intressant därigenom, att det på baksidan äger ett på Hven utfört träsnitt, visande Tycho Brahe i sitt fyrtonde år, 1586. Denna karakteristiska bild är det äldsta kända porträttet av Tycho Brahe, som existerar, och det har väl varit förebild till det senare av J. D. Gheyn utförda kopparsticket. Av de fyra ex. av träsnittet, som kännas, finnas de tre i biblioteken i Berlin, Königsberg och Marburg, det fjärde tillhör Harald Mortensen vid Det kgl. Bibliotek i Köpenhamn.

Tycho Brahes »Progymnasmata» omfattar icke mindre än 388 blad. Boken behandlar sol- och månobservationer, men den innehåller även mycket om »den nya stjärnan».

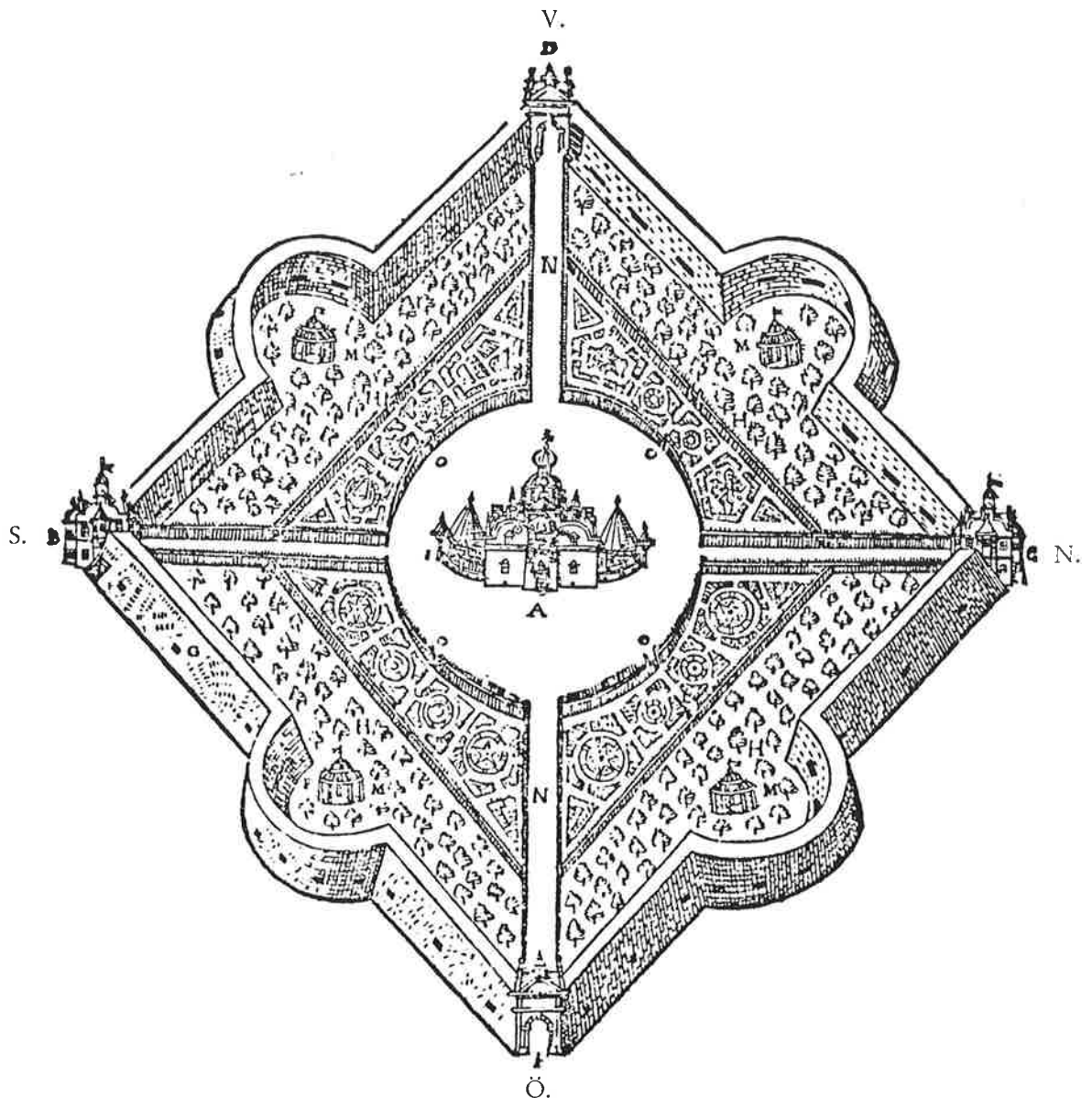
År 1596 utgav Tycho Brahe sin brevväxling under titeln »Epistolarum Astronomicarum Libri». Boken omfattar 176 blad och på titelbladets baksida finnes i åtskilliga exemplar Tycho Brahes porträtt inklustrat. Porträttet, även detta stucket i koppar av J. D. Gheyn i Amsterdam, är troligen utfört efter en pennteckning, som nu finnes i kopparsticksamlingen i Köpenhamn.¹ Tycho Brahes brevsamling är försedd med en karta över Hven samt prospekt av Uraniborg och Stjärneborg. I slutet av boken finnes — liksom i »De Mundi Aetherei» — en bild av »Astronomien», som kan betecknas som Tycho Brahes tryckerimärke med underskriften: »Uraniburgi. Ex officina Typographica Authoris. Anno Domini 1596».

Ungefär samtidigt med »Epistolae» lät Tycho Brahe trycka ett häfte, som kan betraktas som ett tillägg till detta verk. Dess titel är »Icones Instrumentorum Qvorundam Astronomiae Instaurandae Gratia A Tychone Brahe Dano Diligentia, Impendioqve Inaestimabili Elaboratorum.» Under texten en vignett och därunder står det: »Uraniburgi In Insula Porthmi Danici Venusia.» Häftet trycktes i 4:o-format och innehåller avtryck av 18 trästockar (dåtidens klichéer), återgivande Tycho Brahes astronomiska instrument, vilka äro beskrivna och avbildade i »Astronomiae Instauratae Mechanica», som icke trycktes på Hven utan på slottet Wandesborg i närheten av Hamburg, där Tycho Brahe uppehöll sig under 2 år efter det han lämnat Danmark. Detta vackra verk i folio, vilket förmodligen trycktes i en upplaga av c:a 100 ex., utkom med en ny upplaga på enklare papper i Nürnberg 1602. En ny faksimilupplaga utkom i Stockholm 1901.

Av detta rara tryck känner dr Lauritz Nielsen endast två ex., — ett i Breslau och ett i Wien. På Malmö-läkaren A. Lindskougs auktion i

¹ På detta stick har Tycho Brahe en baret på huvudet.

Uraniborg med vallar och trädgård.

Slottet sett från öster; boktryckeriet var inrymt i vallens vänstra hörn.
Träsnitt i »EPISTOLARUM», tryckt å Uraniborg 1596.

Köpenhamn 1937 försåldes ett ex., som med all sannolikhet är det exemplar som numera finnes i Kungl. Biblioteket i Stockholm.

När Tycho Brahe dog i Prag 1601 sökte hans arvingar och lyckades även att snabbt få ut det tidigare omnämnda arbetet »Progymnasmata». Detta är försett med följande lokal- och tidsbestämning: »Uraniburgi Daniae Absoluta Pragae Bohemiae 1602».

Restupplagan av »Epistolarum» blev samtidigt försåld. Arvingarna överläto denna till bokhandlare Levin Hülsius i Nürnberg, som även 1602 utgav »Mechanica». Hülsius försåg »Epistolarum» med ett nytt titelblad, tryckt 1601. Någon annan förändring försiggick icke med boken, som sålunda i övrigt är Uraniborgstryck.

Tycho Brahes på Uraniborg tryckta böcker äro stora sällsyntheter, isynnerhet med de gamla titelbladen bevarade. Med undantag av »Nova Stella» och »Mechanica» äro de här nämnda böckerna tryckta på Uraniborg.

I hundratals år levde man i den föreställningen, att Tycho Brahes gamla papperskvarn var totalt jämnad med marken. Man kände icke till några rester eller kunde på ort och ställe utpeka platsen ifråga. Men år 1930 lyckades det amatörastronomen N. A. Möller Nicolaisen i Vejle att tillsammans med Harald Mortensen ute på ön identifiera de märkliga kvarnfördämningarnas belägenhet vid Möllebäckens utlopp på öns sydvästra kust. Åren 1933—34 grävde Möller Nicolaisen och lyckades finna den gamla papperskvarnen, efter vilken betydande rester och fynd, bl. a. ett stort stycke av det stora kvarnhjulet, numera förvaras i muséet på Hven.

På den stora möllefördämningen ut mot Sundet lät Tycho Brahe resa en sten med en inskrift, som meddelade, att anläggningen blev påbörjad 1590 och slutförd 1592. Denna sten fördes 1792 till Tycho Brahes fädernegård Knutstorp i Skåne, där den ännu finnes.

Till slut kan nämnas, att dr Lauritz Nielsen i Köpenhamn innevarande år med anledning av Tycho Brahe-jubileet utgivit en lärd bibliografisk-bokhistorisk undersökning om Tycho Brahes boktryckeri på Hven. Denna bok, som utgått från Vald. Pedersens officin, är med sannolikhet den vackraste bok om Tycho Brahe, som någonsin utkommit. Endast Heibergs »Urania», som utkom 1846, kan komma upp på samma förnäma plan.

NÅGRA SPRIDDA NOTISER ANGÅENDE TYCHO BRAHES LÄRJUNGAR

Av CARL LUPLAU JANSSEN

Varje observerande astronom känner väl till hur svårt det är att iakttaga en ljussvag stjärna som (skenbart) befinner sig helt nära en stjärna av första storleken. Sirius' följeslagare är ett välkänt exempel härpå. Det förhåller sig precis på samma sätt, när det rör sig om en framstående forskares lärjungar och medhjälpare. Man glömmer bort att i flera fall kunna lärjungarna vara, eller ha sedermera blivit, forskare av betydelse, och att det sålunda inte alltid ifråga om lärjungarna rör sig om mörka himlakroppar, som blott återkasta ljuset från en överlägsen ljusspridare. När vi i detta år fira Tycho Brahes minne böra vi ej försumma att ett ögonblick tala om hans talrika lärjungar.

Tycho Brahes mest framstående medhjälpare var Johann Kepler. Det är dock inte riktigt att uppfatta denne som en lärjunge till Tycho, ty Kepler var redan en namnkunnig forskare när han kom till Prag för att bli Tycho Brahes medhjälpare. När vi här nämna Kepler i samband med Tycho Brahe, så är det blott för att stryka under den stora betydelse som den sistnämndes observationer fingo som grundval för de keplerska undersökningarna över planeternas rörelser, vilka undersökningar ledde till upptäckten av de tre berömda keplerska lagarna.

En liknande ställning som Kepler till Tycho Brahe hade Simon Marius i så måtto att han ej kan anses som Tychos lärjunge. Han var född 1570 i Gunzenhausen och avled 1624 i Anspach och var då hovastronom hos markgreven Georg Friedrich. Han är mest bekant för sin prioritetsstrid med Galileo Galilei angående upptäckten av de fyra stora jupitermånarna. Man säger ibland att Marius' upptäckt år 1612 den stora Andromedanebulosan. Det torde förhålla sig så att han är den förste som iakttagit detta objekt med teleskop.

De av Tychos lärjungar som intressera oss mest i detta sammanhang äro de som han hade under sin tid på Hven, där han genom sina noggranna iakttagelser grundlade den moderna astronomien. Tycho Brahe

har icke själv upprättat någon förteckning över sina lärjungar och medhjälpare. En lång rad av namn finns dock angivna i de handskrivna observationsjournalerna vilka alltjämt äro bevarade på det Kongelige Bibliotek i København. Tillsammans med manuskriptbunten »Ny kgl. Samling 743 folio» finnes det ett blad med förteckning av 32 av Tycho Brahes lärjungar under Hven-tiden. Därjämte känner man åtminstone till ytterligare fem namn (Danske Magazin, 4. Rk., 2. Bd. p. 32 och 327). Den danske Tycho Braheforskaren F. R. Friis anser att den som skrivit denna förteckning sannolikt är Johannes Aurifaber, vars stil är känd från en notis angående några observationer från år 1590. Friis säger, att vi sakna varje kännedom om Aurifaber. Vi för vår del våga gissa, att han torde ha varit son till professorn vid Köpenhamns universitet, Hans Thomesen Gullsmid (f. i Husum 1517, professor 1557—1602).

Genom nämnda lista äga vi någon kännedom om de män som för kortare eller längre tid ägnade sig under Tycho Brahes ledning åt astronomiska arbeten. Det är dock endast några få av dessa elever som ha lämnat självständiga astronomiska bidrag. Däremot är det ej så få av dem som ha gjort sig kända på annat sätt. F. R. Friis har granskat samtliga källor mycket noggrant och påpekat att eleverna på Uraniborg i allmänhet måtte ha fått en god utbildning och senare kommit till framträdande befattningar. Några blevo universitetsprofessorer, några läkare, några kyrkoherdar och ej mindre än fyra av dem slutade som biskopar. Endast en blev en betydande astronom, medan tvenne andra av eleverna blevo ganska välkända som astronomer. Vi skola nu i all korthet nämna något om dessa mäns levnadslopp.

Christian Sørensen Longberg, vars latinska namn är Longomontanus, såg först dagens ljus i en liten ort, Longberg (Lomborg) nära Lemvig på Jylland den 4de 1562. Föräldrarna voro fattiga bönder som inte hade resurser att låta sonen ägna sig åt studier. Vid 26 års ålder blev Longomontanus student i Viborg, varifrån han kom till København. Hans ovanliga förmåga att utföra matematiska beräkningar förskaffade honom en befattning som biträde hos Tycho Brahe som utbildade honom till en skicklig astronom. Longomontanus lämnade Danmark samtidigt med sin mästare för att fortsätta sina studier i utlandet, där han bl. a. studerade i Rostock—Breslau—Danzig och Königsberg. Han återvände 1602 till Danmark och blev sedermera rektor för läroverket i Viborg. År 1605 utnämndes han till professor vid Københavns universitet. Till att börja med omfattade professuren matematik, men fr. o. m. år 1607

*Ut Princeps mensor Siculis SPHERAM atq. CYLINDRUM
 Apponi Bus to fecerat arte suo :
 Sic Christiane tuo Longomontane Sepulchro
 CIRCULVS inscribi gaudet, et ASTRA simul.
 Scania Tychonem genuit, te Cimbrica tellus,
 Quis, spretâ invidiâ, fama perennis erit.*

See Reg. Maj. script. Si de his scriptis Anno 1647. 330000. J. Bugnia

Longomontanus vid 82 års ålder. Kopparstick av Simon de Pas.

även astronomi. Han kvarstod i denna befattning till sin död den 8de 1647. År 1607 gifte han sig med Dorthe Bartholin som avled 1637. Det var under Longomontanus' ledning som observatoriet på Rundetaarn i København upprättades. Han blev den förste danske astronom som begagnade kikare vid sina observationer. Han fick även taga hand om beräkningen av den danska almanackan. Som ett kuriosum må berättas att Longomontanus i sina almanackor räknade årtalen ifrån världens skapelse, ett beräkningssätt som först blev avskaffat år 1909.

Longomontanus har författat några astronomiska böcker. Hans

huvudverk är »Astronomia Danica» som utkom 1623 och av vilket nya upplagor utgavos 1640 och 1663. Några självständiga bidrag till astronomin finner man inte här, utan författarens framställning är i alla hänseenden präglad av Tycho Brahes uppfattning. Longomontanus förkastar sålunda Keplers resultat om planeternas rörelser och visar sig i alla hänseenden som en trogen anhängare av Tycho Brahes världssystem. Han medgiver likväl att jorden vrider sig kring sin axel under ett dygns tid. Boken innehåller en del felaktiga slutsatser angående månskivans genomskärning.

Longomontanus har även offentliggjort några matematiska uppsatser som särskilt behandla cirkelns kvadratur. Dessa måste betecknas som totalt misslyckade. Han gör sålunda påståendet att π måste hava det exakta värdet $\frac{78}{43}\sqrt{3}$. (Angående Longomontanus se: H. F. Rördam: »Köbenhavns Universitets Historie III » — »Runde Taarn 1647—1937» — »Dansk Biografisk Leksikon».)

Den förste av Tycho Brahes lärjungar var *Peder Jacobsen Flemlöse*. Han var född i Flemlöse på Fyen omkring 1554. Om hans föräldrar och härkomst veta vi ingenting. Han kom till Hven 1578, och det är sannolikt att han fått göra bekantskap med Tycho Brahe redan i Köpenhamn, således vid tiden före Uraniborgs grundläggning. Det synes nämligen troligt att han åhört Tycho Brahes föreläsningar vid Köpenhamns universitet. I varje fall publicerade han redan 1574 en liten bok: »*Cecloga de eclipsi anno 1574... etc.*», som var dedicerad till Tycho Brahe.

På Uraniborg ägnade Flemlöse sig åt alla slags astronomiska och kemiska arbeten. Tycho Brahe tyckte mycket om Flemlöse och sände honom 1586 som »ambassadör» till landtgreven Wilhelm IV i Cassel.

På Hven ägnade sig Flemlöse även åt meteorologiska undersökningar, och Tycho Brahe gav honom som uppgift att författa en meteorologisk handbok. Konung Frederik II hade nämligen uppdragit åt Tycho Brahe att utarbeta en handledning i förutsägelser av väderleken. Det synes troligt att Tycho ej hunnit göra detta själv utan därför låtit sin lärjunge utföra denna uppgift. Boken som blev publicerad år 1596 och hade titeln: »*En elementisch och jordisch astrologi ... etc.*» trycktes på Uraniborg och är den första danska läroboken i meteorologi. Den blev utgiven upprepade gånger i Danmark och är faktiskt ganska bra. Den tyska översättning som utgavs samtidigt finner man återgiven i åtskilliga kalendrier ifrån 1600-talet.

Det synes troligt att Flemlöse lämnade Hven 1588 för att bli läkare hos Axel Gyldenstjerne på Akershus (Oslo).

Under sitt uppehåll i Norge har han utfört en del astronomiska iakttagelser som finnas bevarade i manuskript. Han återvände sedermera till Köpenhamn där han avled 1597, just då han skulle i vetenskapligt syfte resa till Basel.

Elias Olsen Morsing, uppehöll sig på Hven under cirka tio års tid och synes ha deltagit i en lång rad av undersökningar. Hans förnämsta merit är upptäckten av 1585 års komet. Denna komet är omnämnd i den enda av Morsing författade bok som vi känna till och som utkom på Uraniborg år 1585. Boken är en astronomisk kalender med titeln: »*Diarium astrologicum et meteorologicum . . . etc.*»

När Tycho Brahe 1584 önskade få en noggrann kunskap om Frauenburgs latitud, d. v. s. den stad där Kopernikus levat, lät han Morsing resa dit för att anställa de nödvändiga uppmätningarna. Denna uppgift blev utförd på bästa sätt och vid återkomsten till Hven lämnade Morsing till Tycho ett av Kopernikus konstruerat astronomiskt instrument. Några år senare reste Morsing tillsammans med historikern Anders Sörensen Vedel över till Jylland för att där utföra geodetiska observationer. Några av dessa finnas bevarade i manuskript. Morsing som avled på Hven den 11 mars 1590 synes nog ha varit den skickligaste av Tycho Brahes lärjungar. Hade han fått leva längre så hade han nog kunnat lämna självständiga bidrag till astronomien.

Det återstår så att tala litet om *Gellius Sascarides*, låt vara att hans astronomiska meriter äro rätt obetydliga. Det är två skäl till att vi måste nämna om honom, nämligen det första att hans liv och öden äro rätt välbekanta och det andra att hans uppträdande gent emot Tycho Brahe mycket bidrog till dennes beslut att lämna sitt fädernesland. Sascarides hade varit förlovad med Tycho Brahes dotter, Magdalene, men denna förlovning blev bruten från fästmannens sida och Tycho Brahe tog sig så illa vid att han instämde Sascarides inför universitetets styrelse. Utgången av målet gick Tycho Brahe emot och han kände sig sviken av sina ståndskamraters hållning. F. R. Friis framkastar att just denna sak blev den omedelbara anledningen till Tycho Brahes beslut att lämna Danmark. Under alla förhållanden har Sascarides spelat en viktig roll i Tycho Brahes liv, om än ej inom astronomien.

Gellius Sascarides föddes i Köpenhamn $\frac{3}{3}$ 1562, blev student 1575 och studerade i Wittenberg. Under åren 1581—87 tjänstgjorde han på Uraniborg men kom som ovan nämndes i konflikt med Tycho Brahe.

Han avslutade senare sin utbildning i Basel, där han år 1593 promoverades till medicine doktor. År 1603 blev han professor vid universitetet i Köpenhamn där han avled $\frac{9}{11}$ 1612. Av hans litterära produktion finnes en dissertation bevarad.

Dessa spridda notiser angående Tycho Brahes lärjungar visa oss att ingen av dem kunde i något hänseende tävla med sin store lärare. Måhända var Tycho Brahe sämre som pedagog än som forskare.

KONUNG FREDERIK II BESÖKTE TYCHO BRAHE

Av KNUT LUNDMARK

Det är välbekant med vilken frikostighet den danske konungen Frederik II (* 1534 — † 1588) understödde Tycho Brahe och med vilket personligt intresse han också omfattade denne personligen. J. L. E. Dreyer säger i sin biografi över Tycho Brahe att man vet ej om konung Frederik II någonsin var i tillfälle att besöka Hven.

Konservator Hans Erlandsson har haft vänligheten att fästa min uppmärksamhet på ett ställe i Tycho Brahe-litteraturen, där ett besök på Hven av Tychos kunglige välgörare nämnes. Arbetet ifråga, som är utgivet i Kjøbenhavn 1654 av J. L. Wolf, bär titeln: »*Encomion Regni Daniæ, Det er: Danmarckes Riges Loff*» etc. På sidan 528 av detta arbete säges det att Tychos anläggningar på Hven gjorde att: »Koning FREDERICH den anden / med sin Elskelige Gemael Dronning SOPHIA» fingo lust att se Uraniborg, varför de reste över och besågo anläggningarna »med stor Forundring».

Man vet således att Frederik II *har* besökt Tycho Brahe. När det skedde vet man däremot ej, men det kan kanske bli möjligt att sedermera fastställa detta.

Det ifrågavarande arbetet innehåller en del kuriösa utsagor och upplysningar om Hven, till vilka vi kanske i ett annat sammanhang få tillfälle att återkomma.

TYCHO BRAHES LÄRDA SYSTER

FRU SOFIE BRAHE TILL ERIKSHOLM * 1556—† 1643

Av WILLIAM LENGERTZ

Sofie eller Sophie Brahe, Tycho Brahes syster och en av den skånska adelns mest berömda damer, var liksom brodern född på Knutstorp i Skåne. Födelseåret var 1556, födelsedaton är okänd. Tycho Brahe benämnde sin syster, till vilken han stod i ett närmare förhållande än till sina övriga syskon, sin »lärda syster» och detta med rätta, ty hon besatt stora kunskaper i naturvetenskap, i synnerhet i kemi, botanik och astronomi, och man har till våra dagar bevarat anteckningar av hennes hand om medicin mot pest. Tycho Brahe berättar, att hon i sitt 17:de år hjälpte honom med observationerna under en månförmörkelse.

År 1577 blev Sofie Brahe gift med Otto Thott till Eriksholm (det nuvarande Trolleholm) i Torrlösa socken i Skåne. Otto Thott var född 1543. Fadern, Tage Thott, var ägare till Eriksholm, Trollenäs och Sireköpinge. Efter 11 års lyckligt äktenskap dog Otto Thott och Sofie Brahe skötte därefter godset för sonen Tage under dennes uppväxttid.

Trädgården på Eriksholm blev vida berömd, enär Sofie Brahe förstod att där uppdriva sällsyntare växter, men det stilla livet på den ensamma herregården förmådde icke att för henne ersätta saknaden av brodern Tycho, vilkens oroliga sinnelag hon också tycktes äga. Hon avlade ofta besök på Uraniborg och under ett av dessa råkade hon där den danske herremannen Erik Lange, vilken var en lärd man, som hade studerat vid universiteten i Paris och Wittenberg och som i synnerhet hade intresse för alkemi (konsten att göra guld).

Mötet med Sofie Brahe ledde till förlovning. Tycho Brahe var icke emot partiet, även om han icke helt var tillfreds med att Erik Lange, en svag karaktär, var försumlig och slarvig med sina egna affärer. Som arv efter sin fader hade Erik Lange fått den stora herrgården Engelsholm vid Vejle på Jylland. Han var då en förmögen man och stod i gunst hos den danske kungen Fredrik II, Tycho Brahes beskyddare. Men Langes intresse för alkemi kostade honom stora summor och slutligen

Sofie Brahe till Eriksholm. Efter porträtt i olja på Gauno.

blev han så gott som ruinerad. Hans gods förföllo och indrogos av kronan. För att undkomma sina kreditorer måste han resa till utlandet, där han förgäves försökte få sina förhållanden ordnade. Under tiden satt Sofie Brahe på Eriksholm och drömde om sin trolovade.

Det var under Langes vistelse i utlandet, som Sofie Brahe skrev den långa dikten »Urania till Titan» (så kallade hon sig och Erik Lange),

vari hon tolkar sin längtan efter honom. Dikten, som tidigare var känd endast i en latinsk version — antagligen översatt av Tycho Brahe, eftersom Sofie Brahe icke själv behärskade detta språk — är överförd till danska av diktaren Johan Ludvig Heiberg och återfinnes i hans vackra bok »Urania» för år 1846.

För Sofie Brahe voro åren ej så goda. För att kunna hjälpa Erik Lange måste hon förpanta Eriksholms jord till brodern Steen Brahe och ägde till slut endast själva slottet med de närmaste åkrarna. Då sonen Tage Thott vid denna tid lämnade Eriksholm för att utbilda sig i utlandet, blev hennes längtan efter Erik Lange så stor, att hon beslöt sig för att resa efter honom och samtidigt besöka Tycho Brahe i Prag. På senhösten 1599 reste hon från Eriksholm men besökte först en syster på Jylland. På resan härifrån mottog hon emellertid i Slesvig den sorgliga nyheten, att Tycho Brahe hade dött i Prag (24 oktober 1601). Sofie Brahe blev sjuk och uppehöll sig någon tid i Nordtyskland. Erik Lange hade hon långt om länge mött här och den 21 mars 1602 blevo de i all stillhet vigda i Eckernförde. Vid bröllopet, som hölls i all enkelhet, närvaro 7 adelsmän med damer. Sofie Brahe var nu Erik Langes hustru, men framtiden var mörk och det var svårt för de nygifta att klara sig. Skulden växte och de blevo allt mera besvärade av kreditorer. Emellertid hade sonen Tage Thott vänt tillbaka från uppehållet i utlandet och han övertog skötseln av Eriksholm. Var Sofie Brahe uppehöll sig dessa år vet man icke mycket om och ej heller, huruvida Erik Lange följde henne tillbaka till Eriksholm, där hon en tid bodde hos sonen. Erik Lange fortsatte troligen alltjämt sitt kringflackande liv. I Hist. Tidskrift för Skåneland upplyser prof. L. Weibull om, att Erik Lange avled i Prag den 19 november 1613.

Sofie Brahe slog sig med tiden till ro och hon fick uppleva den stora glädjen att sonen blev utnämnd till riksråd och hedrades med tillnamnet »den skånske kungen». Hon sysselsatte sig de sista åren mycket med släktforskning och en foliant i Universitetsbiblioteket i Lund vittnar om hennes flitiga studier. Under sina senaste år bodde hon i Helsingör, där många resande avlade besök för att se och tala med den berömde Tycho Brahes syster. Hon avled i den höga åldern av 87 år 1643. Några år senare lät sonen föra hennes stoft tillbaka till Skåne, där det insattes i den av honom uppförda familjegraven vid Torrlösa kyrka invid Eriksholm.

Under det skånska kriget 1676—77 brann Eriksholm ner till grunden. Slottet övergick senare till den grevliga ätten Trolle Bonde och namnet

ändrades till Trolleholm. 1887—89 blev slottet ombyggt under ledning av den danske arkitekten F. Meldahl och är nu en av de vackraste herrgårdarna i Skåne och rymmer ett bibliotek på c:a 50.000 band.

Torrlösa kyrka med Thottarnas gravkapell blev skonad av kriget men undgick ändå inte ödeläggelse. Den nedrevs 1844 och en ny kyrka uppfördes på ett annat ställe i byn. Men 1862 blev kapellet utan någon orsak nedrivet av bönderna med sin präst i spetsen. Som orsak till denna barbariska och ganska onödiga ödeläggelse angav man, att kapellet var förfallet och ingen ville offra något på att sätta det i stånd. Men den rätta orsaken var nog, att bönderna hade användning för stenen. De »fallfärdiga» murarna måste brytas ned med järnstänger och kapellets vackra kopparflöjel blev av köparen omändrad till en — kaffekanna! De praktfulla epitafierna skingrades och kistorna slogos sönder och resterna grävdes ner, där kapellet hade stått.

För många år sedan besökte den för minnena kring Tycho Brahes historia intresserade Custode Harald Mortensen vid Det kgl. Bibliotek i Köpenhamn Torrlösa. Vid hänvändelse till pastor Wennberg fick han av denne veta, var Sofie Brahes kista efter kapellets ödeläggelse blivit nedgrävd. Inget synligt minne på den nedrivna kyrkans plats markerade det ställe, där »den ädla kvinna, som med anden mer än med blodet var Tycho Brahes syster», vilade. Vid ett senare tillfälle företog författaren av dessa rader tillsammans med hr Mortensen en pilgrimsfärd till det ställe i Torrlösa, där Sofie Brahe vilar. Det var då glädjande att se, att ägaren till Trolleholm, greve Gustaf Trolle Bonde på den minnesrika platsen hade låtit placera en minnessten, varigenom Sofie Brahes grav är fastställd för eftervärlden. På minnesstenen läses:

Här ligger begrafven

Sophie Brahe

F. 1556 — D. 1643

G. m. Otto Tagesson Thott
till Erichsholm.

Åt minnet af denna namn-
kunniga fru restes stenen
af

Gustaf Trolle Bonde

År 1914.

I LANDFLYGTIGHED

DIALOG

Av HARALD MORTENSEN

Es ist ein gross Ergötzen,
Sich in den Geist der Zeiten zu versetzen,
Zu schauen, wie vor uns ein weiser Mann gedacht,

INDLEDNING

U tilfreds med Forholdene i Danmark forlod Tycho Brahe i Aaret 1598 Øen Hven og tog, efter Indbydelse af Statholderen Heinrich Rantzau, Ophold paa dennes Slot Wandesborg ved Hamburg. Her skrev Tycho Brahe et Brev til Kongen af Danmark Christian den fjerde, og gjorde heri Rede for de Forhold der bevirkede at han havde forladt Danmark. Kongens Brev til Tycho Brahe var saaledes, at dennes stolte Natur ikke tillod ham at modtage Kongens Betingelser for en Tilbagevenden.

Tycho Brahe maatte derfor søge en ny Herre der vilde understøtte hans videnskabelige Arbejde, og i Foraaret 1599 modtog han en Ansættelse som Kejserlig Astronom ved Rudolf den andens Hof i Prag.

I Prag, hvor Tycho Brahe først tog Ophold, var han ikke tilfreds, og Kejseren gav ham da Slottet Benátky, 38 Kil. fra Prag, til Bolig. Han sendte nu Bud efter Familien der boede i Dresden. Sammen med Sønnen Tyge var Tycho Brahes Elev, Jyden Chresten Lomborg (Longomontanus), sendt til Hven for at hente de der efterladte store astronomiske Instrumenter. Lomborg ankom til Benátky i Januar Aar 1600. Den med Tycho Brahes Historie fortrolige Læser, vil i Dialogen genkende Udtog af samtidige Breve og Aktstykker (Se ogsaa »Cassiopeia» 1942 og 1943). Lomborg talte, selv som gammel, Jydsk; han brugte derfor »A» istedet for »Jeg». Den Præst Tycho Brahe omtaler, hed Sören Nielsen. Han var Præst paa Hven fra 1597 til 1604, efter Jens Jensen, der forvistes »med Kongens Unaade», fordi han forandrede Daabsritualet.

ET VÆRELSE I DET KEJSERLIGE SLOT
BENÁTKY VED PRAG

EN JANUARDAG AAR 1600

Personerne:

Tycho Brahe, Kejserslig Astronom.

Chresten Lomborg, Astronom, Medhjælper hos Tycho Brahe.

Tycho Brahe sidder ved et Bord med Observationsprotokoller og samtaler med Lomborg:

»Det har været mig kært, at høre om din Rejse. Lad mig nu høre hvorledes det staar til paa Öen Hven. Du skal have Tak for at du tog over til Öen og hjalp min Sön med at faa de store Instrumenter indpakket og sendt hertil. De er nu kommet til Magdeburg og Kejsers Rudolf har personlig tilskrevet Raadet der, for at jeg snart kan faa Instrumenterne hid. Jeg har ellers faaet Brev fra en Slægtning, at Bönderne paa Hven har fört Klage over mig. Det er jo et stridigt Folkefærd de Bönder, og de skal jo nok finde paa noget at klage over. Men, jeg veed dog, at jeg som Lensmand paa Hven ikke har behandlet mine Bönder værre end andre Lensmænd. Er der ellers forvoldt Skade paa Bygningerne efter min Afrejse?

Lomborg: Eders Foged der passer jo paa, men Slottet staar og forfalder og om der ikke göres noget ved Ladegaarden falder Taget snart ned.

Tycho Brahe: Dertil kan jeg kun sige, at jeg ikke er tilsinds at bekoste mere derpaa. Havde jeg de Penge igen som jeg har ofret paa Urani-borg skulde de ikke blive saa ilde anvendte.

Lomborg: Præsten paa Öen klagede til mig, at hans Gaard i flere Aar havde været faldefærdig, og lader forespörge, om han maa faa Materialer fra den gamle Smedie, der alligevel staar og falder sammen.

Tycho Brahe: Jeg er aldeles ikke tilsinds at være denne Præst paa Hven til Villie hverken med Smedien eller paa anden Maade, thi han fortjener det ej. Skulde han lønnes efter Fortjeneste da skulde han behandles paa anden Maade. Det er ej heller med *min* Vilje, han er kommen til Hven. - - - Men jeg kedes ved at tale om disse Sager. - - - Nylig havde jeg Brev fra min Söster Sophie der meddelte mig at den unge naadige Kong Christian havde modtaget mit store Værk

om Uraniborg og Instrumenterne der. Majestæten havde sagt at han ikke havde særlig Forstaaelse paa disse Sager, eller brød sig derom, men han vilde dog forvare Bogen, da jeg havde skænket ham den - - - Naa! Ja! Lad mig fortælle dig hvorledes Kejslerlig Majestæt Rudolf den anden modtog mig efter min Ankomst til Prag. Majestæten var meget naadig og talte længe med mig paa Latin, og da han hørte, at jeg havde en Bog i Trykken, önskede han at se den. Majestæten havde Bogen i flere Dage og læste i den, ofte til langt ud paa Natten. Jeg kan ogsaa betro dig, at Kejsleren har i Sinde at bygge mig et nyt prægtigt Uraniborg her i Prag!

Lomborg: Ja! Gid I snart maa komme i Ro Junker Tycho! Da a kom til Prag søgte a Eder i den afdöde Kansler Curtius Hus ved Slottet, hvor I havde angivet at bo, men da var I flyttet hertil. Det sagdes der i Staden at I var i Strid med nogle Kapuzinermunke.

Tycho Brahe: Ja! Det var *en* af Grundene. Kort efter at jeg var flyttet ind i Huset, havde nogle Kapuzinere bygget et Kloster tæt ved min Bolig. Da Munkene hørte at Kejsleren lider af Aandenöd og Angstfölelser holdt de Messer over ham Natten igennem, saaledes at jeg idelig forstyrredes i mine Arbejder. Da jeg nu klagede til Kejsleren herover, og denne fölte sit Onde forværres, gav han Befaling til, at Messen maatte ophöre inden Stjernerne kom paa Himlen. Da imidlertid Kejsleren stadig fölte sig syg, var han betænkt paa at forvise Munkene fra Prag. Hvad det bliver til, veed jeg ikke, da Kansleren ikke vil underskrive Udvisningen. Men Munkene fortæller nu, at det er *mig* som ved sort Magi og kettiske Paavirkninger er Skyld i Kejslerens Sygdom! - - - Men der var ogsaa hele Dagen igennem en Kommen og Gaaen af al Slags Folk, der vilde tjene mig og vel ogsaa derved ventede at komme i Gunst hos Kejslerlig Majestæt. Da Kejsleren derfor naadigst tilböd mig at flytte her til Benátky, tog jeg gerne derimod. - - -

Kom hen til Vinduet Chresten, er det ikke et smukt Landskab? Minder det dig ikke om de danske Sletter.

Lomborg: Jo, men a savner Havet!

Tycho Brahe: Ja! Mindes du Udsigten fra Uraniborg mod den sjællandske Kyst fra Köbenhavn til Kronborg! Tro mig. Det var svært for mig at forlade Hven, men det var vel Forsynets Vilje. Jeg vilde være gaet til Grunde derhjemme. Ulykker lettes vel ikke ved at forandre Sted og Himmelegn, thi hvor man end rejser hen förer man

sig selv med, men Himlen er alle Vegne og for den Kække er ethvert Sted Fædreland.

Lomborg: Saa er I da ej helt tilfreds her Mester?

Tycho Brabe: Kejseren har vel bevilget mig rigelige Midler til at bygge for, men Lensmanden her, von Mühlhausen hedder han, er mig ikke god. Da de Penge Kejseren havde givet mig til at bygge for var opbrugt, vilde Lensmanden ikke betale hvad der mere var nødvendigt, uden at han havde Tilladelse fra Hofkammeret i Prag. Det hjalp ej, at jeg truede med Kejserens Unaade og sagde, at jeg vilde forlade Landet og fortælle Verden hvorledes jeg behandlede. Da jeg saa viste Lensmanden en Skrivelse, hvori Kejseren yderligere anviste mig 1000 Daler af Godsets Indtægter, svarede han mig rent ud, at hverken Kejseren eller Kammeret havde befalet *ham* noget saadant og, om saa ogsaa var, vidste han ikke *hvor* han skulde tage Pengene fra; og var der saa stort Overskud paa Godset, var det nyttigere at bruge Pengene til Indköb af Heste og Kvæg. Hvad synes du?

Lomborg: Ja, det var jo lettere da I selv var Lensmand paa Hven. - - -

Tycho Brabe: Lad mig nu höre om dine Planer for Fremtiden. Nu bliver du vel her hos mig for en Tid. Om du saa senere önsker det kan jeg skaffe dig et Professorat i Prag. Den liderlige Ditmarsker Raimer Ursus; denne uforskammede Björn, hvis Skandskrift mod mig du kender, löb sin Vej da jeg ankom, men han skal blive opledt ihvor han end skjuler sig og blive trækket frem for Retten! - - - Vil du have hans Plads, eller vil du hellere til Wittenberg, da er Professoren i Mathematik der, villig at bytte med dig og gaa til Prag.

Lomborg: Jeg takker Eder Mester, men a vil helst tilbage til Danmark. A finder mig ej tilfreds i Udlandet.

Tycho Brabe: Men hvad vil I hjemme kære Chresten? Uraniborg forfalder som du selv fortæller, og der vil Kongen næppe have dig siddende, selv om jeg gav dig Tilladelse, thi Öen er jo min Ejendom saa længe jeg lever. Desuden *er* der jo ikke mere Instrumenter paa Uraniborg.

Lomborg: Den unge Konge vil vel nok med Tiden bygge et astronomisk Taarn i Köbenhavn og en Sekstant kan der vel nok blive Penge til.

Tycho Brabe: Ja, I er en ægte Jyde kære Chresten! Men lad nu dette være. I næste Maaned venter jeg her den unge tyske Astronom Johan Kepler. Det er en meget dygtig og beskeden Mand, som har lovet at være mig behjælpelig med mine Bearbejdelser af Planeten Mars. Han synes ikke om mit Verdenssystem men hælder til det »copernicanske».

Men, Enhver synes jo om sit! Jeg har tænkt, at *du* tog dig af min Maanetheori. - - -

Lomborg: Eders Maanetheori Mester, er blevet saa indviklet, at I maa angive en anden Methode der bedre stemmer med Observationerne!

Tycho Brahe: Ja! Ja!, det kan vi senere tale om. Her ser du de sidste Observationer. - - - Hvad er det du morer dig over?

Lomborg: Her staar: »Observationen afsluttet paa Grund af Skyer — og *Dovenskab*»!

Tycho Brahe: Ha! Ha! Ja det sidste har *jeg* skrevet. Fyren gik i Seng da det blev overskyet, men det blev klart senere og saa maatte han op igen. - - - Men lad os nu gaa ned og hilse paa Familien, der glæder sig til at hilse paa dig. - - -

Efter et Ophold paa Benátky i 8 Maaneder foretog *Lomborg* en Rejse i Tyskland og vendte tilbage til Danmark i Aaret 1602, et Aar efter at *Tycho Brahe* var död i Prag. *Lomborg* döde 1647 i en Alder af 84 Aar. I hans sidste Leveaar forestod han Oprettelsen af Observatoriet paa Rundetaarn, Uraniborgs Aflöser.

WILLIAM LENGERTZ

EN TYCHO BRAHE-SAMLARE

Av KNUT LUNDMARK

I Journal des Goncourt, del III, finner man följande pessimistiska ord, uttalade på 1860-talet:

»Ett tidssymptom. Bokhandlarens butik har icke längre stolar. France var den siste bokhandlare med stolar, den sista bokhandel, där man förlorade litet tid mellan inköpen. Numera gör man bokaffärerna stående. En förfrågan, en prisuppgift — ingenting vidare.»

Snart ha hundra år gått sedan dess. Visst har bokhandeln kommersialiserats men fortfarande finns det tillfälle till diskussion och överläggning. Man må läsa den lilla trevliga boken: »Bakom disken» av Marika Stjernstedt, Sthlm 1922, där författarinnan skildrar sina och Elin Wägners erfarenheter som medhjälpare i en stor bokhandel i Stockholm. Chefen där var duktig bokman men dock främst affärsman. Han trodde mera på massan av strökunder, som småningom vänja sig vid att återvända till en affär med både trevlig, snabb och effektiv kundtjänst än på en mindre krets av ett fåtal goda, trogna stamkunder, som skulle prata bort för mycket av chefens och hans medhjälparens ganska dyrbara tid.

Se, det är så att bokhandlarna kunna delas upp otvunget i två kategorier. Den ena är de kommersiellt lagda bokaffärerna, som i första rummet sälja »färsk» litteratur och den andra antikvariaten, som också sälja nya men dock främst redan använda, ej sällan sällsynta böcker.

Den första gruppen av bokaffärer har sin stora och nyttiga uppgift — kanske främst att sälja den nyutkomna skönlitteraturen. Bokhandlarna kunna ej hjälpa att det numera är förlagen, som bestämma om en bok är så bra att den skall säljas.¹ Men den läsande allmänheten behöver råd och får det också gärna.

¹ Jag har tidigare trott, att kritiken skulle vara avgörande, men detta tror jag knappast längre, sedan jag erfarit, att en av våra störste levande kritiker, Fredrik Böök, till tryckning rekommenderat en liten bok av John Tandberg om Tegnér och naturvetenskapen. Det har dock ej lyckats få förläggare ens nu under jubileumsåret. En förtjusande kulturbild från 1946!

Den andra gruppen av bokaffärer lever, tack och lov, ännu kvar. Liksom det fanns kinesiska doktorer och profeter, som vågade sitt liv för att rädda undan en del böcker från Den Stora Bokbränningen, skall det nog även bland de förlästa, närsynta och världsfrämmande bokälskarna i framtiden framträda hjältar, om kulturen — eller okulturen — utvecklas därhän att man beslutar sig för att utrota litteraturen.

Hos den man vi skola sysselsätta oss med idag, förlagsredaktören och bokhandlaren William Lengertz, finnes möjlighet till intima studier i böckernas värld. Hans riksbekanta antikvariatfirma har butiker i både Malmö och Lund. Ett besök i Malmöantikariatet blir oförgätligt, om man får tillfälle att se hans egna samlingar av litteratur angående Skåne och Tycho Brahe. »Här känner jag mig aldrig ensam», säger William Lengertz, och det kan man sannerligen förstå.

Berättelsen om William Lengertz' liv är en här i Sverige icke alldeles ovanlig historia om mannen, som bryter sig ut ur klippan. Han är född i Linderöd 1891, där hans far var affärsman. Det blev möjligt för honom att få gå några år i Kristianstads Storskola och sedermera genomgick han även handelsskola. Så långt var det, för all del, gott och väl, men hur skaffa det viktigaste av allt i livet, böcker? William Lengertz fann dock sin metod. Det var ej så nödvändigt att äta och därigenom sparades pengar till böcker. Han berättar själv härom i någon av sina skrifter.

Vi finna William Lengertz redan i unga år som journalist i Hälsingborg, där han i denna egenskap var verksam 1912—21. Naturligtvis ha hans journalistiska intressen aldrig upphört, utan vi träffa honom alltjämt som medarbetare i ett antal tidningar och tidskrifter. I Hälsingborg startade han sin antikvariat- och bokförlagsrörelse, som sedan 1922 är förlagd till Lund. Firmorna utvidgades med avläggare i Malmö 1924.

William Lengertz är grundläggare av och ägare till Collectio Lengertzi-ana: Scania, ett bibliotek och bildarkiv, som har särskilda avdelningar för Tycho Brahe och Hven, Tegnér och Lund m. m. Detta bibliotek med sitt arkiv omfattar ungefär hundra hyllmeter och antalet nummer kan approximeras till 10 000. Det innehåller även en del handskrifter, jämte ett tusental skånska kartor och topografiska blad. Detta Sveriges största provinsbibliotek på enskild hand har i dagarna genom testamente av ägaren donerats till det nu lyckligen nyorganiserade Malmö Stadsbibliotek. Att sammanbringa en dylik boksamling vittnar om en stor kärlek till och en djup förankring i skånsk historia och kultur. En känd

William Lengertz.

tidningsman skrev en gång om Lengertz och hans verk att endast bibliofilen och den verkliga samlaren, som både har smak, kunskaper och organisationsförmåga, kan åstadkomma något dylikt. Det är så mycket bättre gjort, som de materiella resurserna från början varit rätt ringa.

William Lengertz har från trycket utgivit ett femtiotal alster, såsom böcker, periodica och årsskrifter. Vi få här inskränka oss till att nämna endast två av hans arbeten: »Hven, Tycho Brahes ö» (1924) och det stora verket: »Min kulörta bok» (1940), ett i sitt slag märkligt arbete huvudsakligast om skånska män och kvinnor, händelser och minnen. I denna bok ha vi ett par kapitel, som för vår läsare kunna ha sitt speciella intresse, nämligen: »Två danska Tycho Brahe-vänner, Harald Mortensen och N. A. Møller Nicolaisen» (pag. 337—344), och ett kapitel om böcker, som trycktes hos Tycho Brahe. Detta senare har separat utgivits i bokform, betitlat »Tycho Brahe-tryck».

Lengertz har en ungdomsförälskelse, som han blivit trogen genom åren. Det gäller just Hven, sagoön och Tycho Brahes ö. Redan som ung kom han över dit och, som han själv säger, det blev kärlek vid första ögonkastet. Den unge journalisten vistades några somrar på Hven och började då studera Tycho Brahes historia. Vid tiden, när hans lilla turistbok om ön kom ut (1924), gjorde han bekantskap med Harald Mortensen i Köpenhamn. Han berättar om detta i sin »Kulörta bok». Åren ha medfört ett fördjupande av de gemensamma intressena och jubileumssommaren i år ha de båda Tycho Brahe-vännerna gjort en pilgrimsfärd till flertalet av de platser i Skåne, som ha relationer till den store astronomen.

William Lengertz är visst inte enbart bokmal. Han har starka intressen åt många håll och har särskilt verkat som en hembygdsrörelsens pionjär på Linderödsåsen. Han har bl. a. »skrivit fram» Gärds härads hembygdsförening och varit redaktör för dess årsbok under tio år. Hans litterära och konstnärliga intressen ha fört honom in i många föreningar, av vilka vi blott här nämna ledamotskapet av Sveriges Författarförening (sedan 1916) och medlemskapet i Snapphaneorden i Kristianstads nation i Lund. Lengertz är arkivarie i konstföreningen Aura och har tillsammans med O. Lindskoug utgett föreningens minnesskrift 1938. Här är ej anledning att ingå på hans skönlitterära författarskap, men nämnas må dock den vackra och betagande boken: »Åsens sång», som utkom i en andra omarbetad uppl. 1936. Boken utgör en hyllning i dikt, i bild och på prosa till den för honom så kära Linderödsåsen.

Tycho Brahe-vägg, porträttsamling i Collectio Lengertziana: Scania.

När man sitter i de Lengertzska samlingarna, så frågar astronomen givetvis främst efter Tycho Braheavdelningen. Man frapperas främst av den intressanta väggen med Tycho Braheporträtt, varav vi se en bild på denna sida. Småttrycken och böckerna om Tycho Brahe och Hven uppgå till inte mindre än ett 400-tal och dessutom föreligga omfattande samlingar av tidningsurklipp. Bland dyrgriparna nämna vi tre Uraniborgstryck, nämligen: »Astronomiæ instauratæ progymnas-mata», Frankfurt 1610, och sammanbunden med denna: »De mundi æteri recentioribus phænomenis», Frankfurt 1610, samt: »Epistolarum astronomicarum libri. Imprimebantur Uraniburgi Daniæ prostant Francofurti apud Godefridum Tampachium 1610», Uraniburgi 1596. Dessa Uraniborgstryck blevo 1610 försedda med nya titelblad. Vidare märkas förstås ett betydande antal av nytrycken och andra upplagan av Tychos: »Astronomiæ instauratæ mechanica», Nürnberg 1602.

Vi trivas gott tillsammans i detta Böckernas Tempel. Där skymta hyllorna fram med alla sina hopade skatter. Ännu glänsa svagt i skymningen skinnbandens guldtryck, men skuggorna tättna, och man börjar bara förnimma konturerna av hyllorna och bokraderna. En jättelik foliant inspirerar besökaren att pröva om det finns kvar något av ungdomens kraft till tyngdlyftning. Men annars är nog inte idrotten särskilt aktuell i det samtal, vi föra. Detta rör sig nog mest om bokliga förhållanden, om gångna tider, som ofta kallas de goda, utan att ha varit det, om kommande tider, om vilka vi veta så litet men hoppas så mycket.

William Lengertz berättar stilla och lågmält om sitt liv, om hembygden och litteraturen kring denna, om sina erfarenheter, om människor han mött hemma och borta, om sina resor i främmande land, sina intressen. Mörkningen faller på. Den rekonvalescente besökaren finner att tiden rusat iväg alltför fort. Nej, nu måste han hem och sköta sin postinfluensa.

Det är ganska underligt, redan i sina unga år hyste William Lengertz det starka, lågande intresset för böckerna. Då fick han svälta och kämpa sig till sina första riktiga böcker. Dessa handlade om Skåne. Alltjämt har han samma intressen kvar och nu sitter han i en bokrikedom som han, lika litet som någon annan människa, skulle fullständigt kunna ta del av. Men William Lengertz stortrivs i Böckernas Universum, böckernas tjusiga världsallt, av vilket han är en förnämlig, värdig och representativ medborgare.

HUR SÅG TYCHO BRAHE UT?

TYCHO BRAHE-PORTRÄTT I MALMÖ

Av HENRY STÄHLBRAND

I det stora Malmöbiblioteket Collectio Lengertziana: Scania, som grundlagts och äges av författaren William Lengertz, finnas åtskilliga hundratal skrifter om Tycho Brahe samt en stor mängd porträtt av den berömde astronomen, vilken föddes 1546 på Knutstorp i Skåne, som då var danskt.

Eftersom han var en rik och berömd adelsman och därtill en av samtidens och eftervärldens största vetenskapsmän, blev Tycho Brahe givetvis porträtterad åtskilliga gånger under sin livstid. Flera samtida målningar av astronomen äro kända genom kopior i Danmark, Sverige och här och var i världen.

Hur såg Tycho Brahe ut i verkligheten? Några av de omtalade Malmöporträtten kunna exakt härledas till bestämda och kända original, men många porträtt i samlingen torde vara kopior eller kopiors kopior. Ty Tycho Brahe har varit en populär man genom århundradens gång och mycket ofta har han blivit avbildad.

I danska kopparstickssamlingen finnes en handteckning, ett porträtt av Tycho Brahe, som troligen är utfört av Tycho Brahes målare Gemperlin. Det är denna teckning, som ligger till grund för Gheyns kopparstick av Tycho Brahe, ett av de populäraste porträtten av astronomen, känt genom en mångfald kopior och reproduktioner. Möjligen är denna teckning utförd med Tycho Brahe som modell eller efter en målning, men av samtida målade porträtt utförda under Tycho Brahes livstid finnas helt visst inga bevarade till vår tid.

På observatoriet i Edinburgh finnes ett gammalt oljemålat porträtt, som på sin tid tillhört Jarlen av Crawford. Detta porträtt antogs av C. vara ett originalporträtt. Av Tycho Brahe-kännaren Custode Harald Mortensen vid Det kgl. Bibliotek i Köpenhamn, som personligen har undersökt porträttet ifråga, får man emellertid veta, att detta näppe- ligen är någon originalmålning, utan en gammal, delvis restaurerad kopia. Porträttet visar Tycho Brahe utstyrd i en praktfull dräkt med

den danska elefantorden hängande i en dubbel guldkedja. I vänster hand bär astronomen sina handskar.

Detta Tycho Brahe-porträtt har blivit mycket omtyckt, originalet är helt säkert förstört, men flera repliker finnas härav. Den bästa kopian är den på Skokloster, varav en reproduktion återfinnes i Wilhelm Norlinds bok: »Ur Tycho Brahes brevväxling», Lund 1926. I Harald Mortensens uppsats: »Portræter af Tycho Brahe», Cassiopeia 1946, finner man utrett hur Skoklosterporträttet förhåller sig till porträttet på observatoriet i Edinburgh.

Malmösamlingen innehåller nästan alla kända grafiska blad — över hundratalet. Men att efter dessa många porträtt bilda sig en absolut rätt uppfattning om hur Tycho Brahe sett ut i verkligheten är nog inte så lätt. Det porträtt, som ger de mest verklighetstroga dragen och den sannaste bilden av den store astronomen torde vara det av Gemperlin målade porträtt, som förstördes vid eldsvådan på Fredriksborg år 1859, varav en kopia finnes i Karen Brahes Frökenkloster i Odense. Denna kopia är målad av den betydande danske målaren C. A. Jensen innan originalet förstördes. Tillsammans med det tidigare nämnda porträttet på Skokloster torde denna målning — enligt hr Mortensens mening — betraktas som de bästa till vår tid bevarade porträtten av astronomen.

Som ett gott porträtt må också nämnas det träsnitt, som anses vara utfört på Uraniborg och som bl. a. är återgivet i William Lengertz' beskrivning om Tycho Brahe-tryck (Min kulörta bok, Malmö 1940).

Enligt tillförlitliga källor skildras Tycho Brahe som en kraftigt byggd man, något över medellängd, vars friska ansiktsfärg vittnade om god hälsa, medan den höga pannan och hjässan, som täcktes av ljust, rödlätt hår, förrådde ett högt intellekt. Uttrycket i hans ansikte var fast och bestämt. Härtill kan fogas, att undersökningen av hans grav 1901 utvisade, att hans kroppslängd varit 167—170 cm.

EN RENAISSANCESTATUETTE FORMENTLIG AF TYCHO BRAHE

Av HARALD MORTENSEN

I Aarets »Cassiopeia» Side 77, findes en Fortegnelse over plastiske Fremstillinger af Tycho Brahe. Den ældste af disse er Relieffet af Tycho Brahe paa hans Gravsten i Prag (Side 75). Den ældste Statue er udført c:a 1780 af Xaver Keller. Den er i Legemsstørrelse, skaaret i Træ, og opstillet — sammen med Statuer af Ptolemæus og Kepler — paa Trappen til Observatoriet i Benediktiner-Abbediet i Kremsmünster i Øvre Østrig. Tycho Brahe staar støttet til en stor Seytant. Forbilledet er et Stik af P. Kilian (1628—1693) i »Historia coelestis», Wien 1657, Fol; der er kopieret efter J. de Gheyn's Stik (Side 67).

Ved en af Professor Martin Olsson i Aaret 1924 foretagen Udgravning og Undersøgelse i Uraniborgs sydlige Voldhjørne, fandtes to smaa Statuetter af brændt Ler. Den ene Statuette i »antik» Dragt, forestiller vistnok Ptolemæus, den anden, i Renaissancedragt, formentlig(?) Tycho Brahe. Figurenes Højde er 17 Centimeter. Desværre ere de begge defecte: Hoveder og Arme mangle. Tiden for Udførelsen tør maaske sættes til 1580—90.

Billedhuggeren Vilh. Söderblom, Köbenhavn, har, sammen med Undertegnede, gjort nogle Forsøg paa at reconstruere Tycho Brahe-Statuettens tidligere Udseende. Efter Legemets Stilling, samt de bevarede Rester af Overarmene, maa vistnok Figurens Udseende have været omtrent som Fotografiet viser; meget kan næppe være fejlagtigt. I den løftede højre Arm maa det antages, at Tycho Brahe har baaret et astronomisk Instrument der, grundet paa Statuettens Materiale, maa have været ret enkelt. Vi har derfor valgt et paa den Tid almindeligt benyttet Haand-Instrument: »den geometriske Kvadrant».

Reconstructionen er udført efter en Afstøbning af Originalen, skænket til »Astronomisk Historisk Samling» i Rundetaarn af Hr. Konservator Alfred Nilson i Stockholm. Originalen tilhører Statens

Tycho Brahe(?). Statuette. Rekonstruktionsforsög. Original i Statens Historiska Museum i Stockholm.

historiska Museum i Stockholm, men er deponeret i Lunds Universitets Historiska Museum.

Statuetterne er muligvis — stöbt i Malm — tænkt anvendt til Udsmykning af et større astronomisk Instrument: Billedet af »Semicirculus Magnus Azimuthalis» i »Mechanica» er saaledes prydet med tre Figurer, og paa »Armilla Ækvatoria» ses Billeder af Copernicus og Tycho Brahe.

DÄR TYCHO BRAHE STÅR STATY

Av WILLIAM LENGERTZ

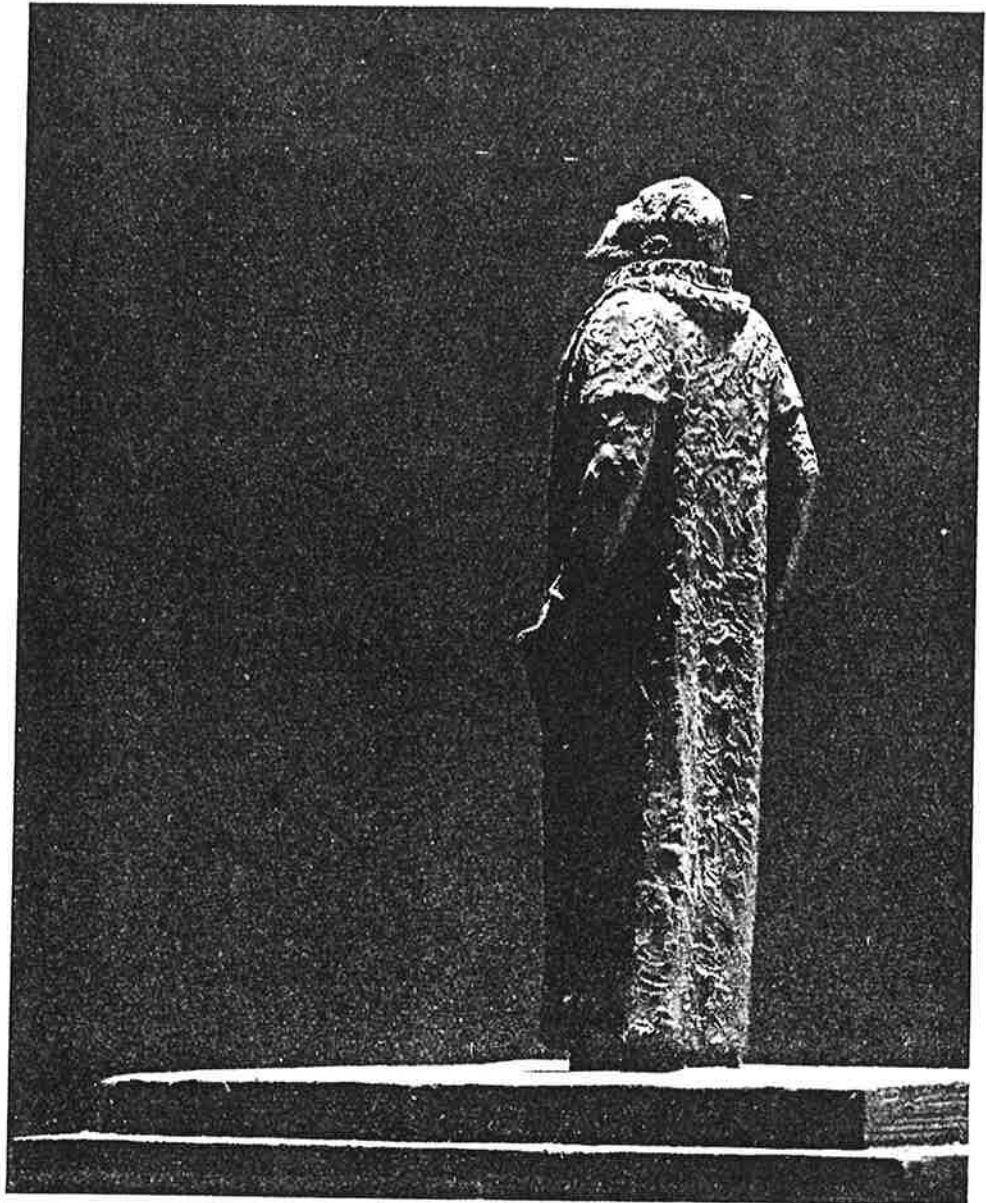
Med Ivar Johnssons staty av Tycho Brahe, som i sommar avtäcktes ute på den lilla ön Hven i Öresund, har ett konstverk av hög rang tillkommit.

Vid utformningen av denna monumentalstaty har konstnären haft till förebild ett kopparstick, som återfinnes i Tycho Brahes instrumentbeskrivning *Astronomiae Instauratae Mechanica* och visar honom sittande i Uraniborg iförd den långa, fotsida kappan, vilken han också är iklädd på statyen. Det vore önskvärt, att de skymmande och stämningförstörande byggnaderna, som omgiva ruinen så småningom kunde komma att avlägsnas från Uraniborgsområdet, där statyen skall uppföras.

Framför Observatoriet i Köpenhamn finnes en staty av Tycho Brahe, som år 1846 modellerats av den danske bildhuggaren Herman Vilhelm Bissen. Han hade till modell haft en originalmålning, som förstördes, när Fredriksborgs slott brann år 1859. Statyen blev dock först 1876 gjuten i brons och uppställd på sin nuvarande plats. Efter denna staty utförde sonen Vilhelm Bissen den 1901 framför Observatoriet i Lund uppställda bysten av Tycho Brahe. En avgjutning finnes på Tycho Brahes fädernegård Knutstorp.

Medan Bissens staty visar *adelsmannen*, framställer Ivar Johnssons staty *astronomen*. Även en byst av Tycho Brahe, som finnes framför Köpenhamns gamla observatorium Rundetaarn, återgiver dragen av tänkaren och vetenskapsmannen. Denna byst är utförd av den danske bildhuggaren Siegfried Wagner efter ett originalporträtt i Prag. Bysten torde få anses vara den bästa porträttframställningen av Tycho Brahe. Originalmodellen till denna äges av Tycho Brahe-samlaren Custode Harald Mortensen i Köpenhamn.

En annan byst är utförd av den danske konstnären Utzon Franck, och ett exemplar av denna finns i Tycho Brahe-museet på Hven. Här föreligger ett karakteristiskt arbete, återgivande en filosof eller sokratisk tänkare. Herr Mortensen påpekar, att denna bild av astronomen dock

Ivar Johnssons Tycho Brahe-staty.

mera bör anses vara en andlig än en kroppslig porträttstudie av Tycho Brahe.

Den i S:t Ibbs kyrka på Hven placerade bysten av Tycho Brahe är skänkt till kyrkan av »Skandinavisk Selskab» vid 300-års minnesfesten 1846. Det är en avgjutning av en byst i Köpenhamns Observatorium och är utförd av en italienare vid namn Grossi år 1780. Som konstverk betraktat torde denna byst dock ha ringa värde.

Ivar Johnssons kolossalstaty av Tycho Brahe är märklig. Konstnären har framställt den store astronomen i imponerande storlek, svept i sin fotsida kappa. Ej så litet av profet och religiös storhet, något av urkraft och universum på samma gång som något ödmjukt och mänskligt, ligger över den mäktiga figuren. Ivar Johnssons Tycho Brahe är ett förenklat och omedelbart verk, självklart till sitt innehåll som stor konst skall vara.

TVÅ JOHANSON-THOR-ANEKDOTER

Professor Emil Johanson-Thor som är en mycket uppskattad berättare och en skildrare av stora mått var, som man kunde vänta, i synnerligen god form den oförgätliga dagen på Hven, då Ivar Johnssons monument avtäcktes. Vi återgiva två av hans tänkvärda historier.

1. *Konstens demokrati.*

När prins Eugén besökte Ivar Johnsson för att se på Tycho Brahe-statyn blev han tydligen djupt imponerad och efter en stunds begrundan sade han:

»Jag tycker vi ska kalla in Lund, han tycker så mycket om konst». Lund är prinsens chaufför.

2. *När Teynkyrkan skulle flyttas till Hven.*

Professor Thor var tidigt ute för att få ett Tycho Brahe-monument på Hven. Han besökte bl. a. dåvarande ecklesiastikministern, Olof Olsson. För att göra det hela aptitligare sade Thor att man funderat på att flytta Tycho Brahes stoft från Teynkyrkan i Prag till Hvens gamla tempel. Statsrådet hörde på ett tag och så sade han:

»Varför inte föreslå flyttandet till Hven av hela Teyn-kyrkan».

K. L.

OM TYCHO BRAHES NOVA

Av KNUT LUNDMARK

Den av Tycho Brahe den 11 november 1572 upptäckta »nya stjärnan» innebar att de astronomiska studierna riktades in på ett nytt och mycket fruktbärande område, nämligen utforskandet av de exploderande solarna.

Även i nyare tid har Tycho Brahes nova spelat en stor roll, bl. a. genom de många försöken att återfinna densamma (E. E. Barnard, K. Lundmark, M. L. Humason, W. S. Adams, W. Baade), försök som ej ännu fört till definitiva resultat. Vidare har Lundmark och Baade var för sig sökt konstruera novans ljuskurva och funnit att denna stämmer överens med kurvan för de s. k. supernovorna, d. v. s. de exploderande solar som nå upp till en ljusmängd, som är av samma storleksordning som den vintergatas i vilken de uppflamma. Baade har t. o. m. klassificerat in Tycho Brahes nova som typ I i det av honom uppställda schemat över supernovornas klassifikation.

I min år 1920 ventilerade doktorsavhandling gjordes för första gången en jämförelse mellan ljusmängden för Tycho Brahes nova och vår vintergatas totala ljusmängd, varvid det befanns att skillnaden i ljusmängd inte är särskilt stor. Dessutom påpekades att 1885 års nova i »Andromedanebulosan» tydligen var av samma slag som Tycho Brahes nova. För dessa sällsynta novor, som visade sig ha i sitt maximum en ljusmängd ungefär lika med den vintergatas totala ljusmängd, i vilken de flamma upp, föreslog jag namnet »överklassnovor», medan de vanliga novorna, som nå en ljusmängd lika med de ljusaste stjärnornas i den vintergata som de tillhöra, erhöilo namnet »medelklassnovor». Denna namngivning har dock inte slagit igenom, utan numera talar man istället om »supernovor» och »vanliga novor».

Här är ej möjligt antyda flera av de moderna undersökningarna över Tycho Brahes nova. I stället vill jag här diskutera en detalj i Tychos egna observationer som äger ett ganska betydande intresse.

Tycho Brahe påpekar att hans nova var belägen vid själva randen av vintergatan. Då han tänkte sig att stjärnan blivit skapad för att få den betydelse, som han utredde i sin famösa astrologiska spådom (en spådom som sedan tillämpades på Gustaf II Adolfs framträdande i 30-åriga kriget) så gick han ut ifrån att novan inte blivit skapad av intet utan av vintergatans, som han trodde, nebulösa materie. Han säger sig även ha funnit ett nybildat hål i vintergatan och menar att detta uppstått genom att materie hämtats därifrån för att tillverka novan. Om dessa Tycho Brahes meningar säger den framstående Tycho Brahe-forskaren, J. L. E. Dreyer, att den moderne läsaren skall nog finna dem löjliga, men någon anledning därtill synes mig näppeligen föreligga. Jag tänker mig följande förklaring till Tycho Brahes observation.

Vid en granskning av visuella och fotografiska avbildningar av vintergatan har det framgått att novan faktiskt låg i en stjärnförtunning, som, även om den visar en del ljussvaga stjärnor, dock har karaktären av en mörk nebulosa. Vid direkta iakttagelser som jag gjort bl. a. under hösten visar det sig att denna mörka nebulosa utan svårighet kan iakttagas för blotta ögat. Naturligtvis skall man ha sin uppmärksamhet intensivt fäst vid denna trakt av himlen för att märka stjärnförtunningen. Men det var just vad Tycho Brahe hade då han så intensivt observerade novan, och det kan nog utan egentlig överdrift sägas att han har observerat en mörk nebulosa, säkerligen för första gången under astronomiens historia.

Detta förhållande är så mycket mera av intresse som ett flertal novor ha visat sig förekomma i mörka nebulosor, eller åtminstone i stjärnförtunnningar som ha karaktären av sådana. I flera fall ha novorna visat sig ligga just vid övergången från tunnare till tätare stjärnskikt och detta är också fallet med Tychos nova.

TYCHO BRAHE, DEN BERÖMDE SKÅNINGEN

Av WILLIAM LENGERTZ

Av födsel var Tycho Brahe skåning. I Skåne har hans släkt bott genom flera generationer och i detta gamla danska landskap framlevde han sin ungdom liksom platsen för hans mandoms verksamhet tillhör Skåne.

Tycho Brahes fader, Otto Brahe, gift med Beate Bille, var befallningsman på Hälsingborgs slott, där han dog 1571 i en ålder av 53^{1.2} år — han uppnådde alltså ungefär samma ålder som hans sedermera berömde son. Modern dog i Lund 1605. Hon överlevde alltså sonen med fyra år. Tycho Brahes föräldrar begravdes i den icke långt från släktens fädernegård Knutstorp belägna Kågeröds kyrka, men deras ben vila inte här längre i sina kistor i den gamla gravkammaren. En senare ägare av Knutstorp, amiral Anckarstjerna, lät brutalt slå sönder de dyrbara kistorna för att bereda plats åt sin egen familjs hänsovna medlemmar. Här om kan man läsa i Barfods »Märkvärdigheter rörande skånska adeln». Men Otto och Beate Brahes bilder finnas ännu bevarade på en i relief vackert uthuggen gravsten i kyrkan.

Tycho Brahes föräldrar hade fem söner och fem döttrar — däribland Tycho Brahes »lärda syster» — bland sönerna märkas, utom Tycho, Steen som blev riksråd. På ett stort epitafium i Kågeröds kyrka ser man alla barnen samlade kring sina föräldrar.

Herrgården Knutstorp är i våra dagar mycket förändrad sedan Tycho Brahes tid. Här finnes en stor samling porträtt av Tycho Brahe, samlade av den 1905 avlidne ägaren till Knutstorp, Gösta Wachtmeister, mycket intresserad av Tycho Brahes historia.

Tycho Brahe var endast ett år gammal, då han blev upptagen i farbrodern Jörgen Brahes hem, där han fick god uppfostran. Senare ärvde han dennes betydande förmögenhet. På Tosterup, Jörgen Brahes herrgård i närheten av Ystad, finnas inga minnen av Tycho Brahe bevarade. I unga år kom han till Köpenhamn. Efter studietiden där fortsatte han

till lärdomstäderna Wittenberg och Rostock, där det beklagliga intermezzot ägde rum, varvid Tycho i en duell miste en del av näsan.

Tycho Brahe vände tillbaka till Skåne vid faderns död 1571 och stannade därefter hemma en tid. Knutstorp, som han mottagit i arv tillsammans med brodern Steen, krävde sin ständiga tillsyn. Men Tycho Brahe tog dock snart stadigare uppehållsort på det c:a 16 kilometer från Knutstorp belägna Herrevadskloster, vilket efter reformationen blivit övertaget av regeringen och överlämnat till Tycho Brahes morbror Steen Bille till Vanås som förläning. Herrevad var ett tidigare cistercienserkloster, beläget i en vacker trakt i närheten av Söderåsen, vilken mycket tilltalade Tycho Brahe. Steen Bille, en lärd man, förstod och understödde Tycho Brahes intressen i flera avseenden.

På Herrevadskloster inträffade den händelse, vilken liksom kallade Tycho Brahe till den verksamhet, som blev hans livsverk. Den 11 november 1572, då Tycho Brahe hade tillbragt dagen med arbete i laboratoriet på Herrevadskloster, såg han till sin stora förundran i stjärnbilden Cassiopeja en ny, dittills icke sedd stjärna, som lyste med skönare glans än alla andra stjärnor. Först då han genom andra i slottet blev övertygad om, att hans syn icke spelade honom ett spratt, blev han klar över, vilken stor betydelse denna upptäckt hade. Den nya stjärnan, »Nova Stella», iakttogs och studerades här ständigt av Tycho Brahe ända tills ljusstyrkan helt avtog och den utslocknade år 1573. Året före utkom i Köpenhamn Tycho Brahes bok »De nova Stella», som numera är en mycket stor sällsynthet.

Herrevadskloster ödelades under det skånska kriget 1677 och den nuvarande byggnaden är en helt annan än den, vari Tycho Brahe bodde. Vid en undersökning på platsen 1939 fann man murarna av den till det gamla klostret hörande kyrkan, men från Tycho Brahes vistelse på slottet finnas inga minnen bevarade.

Tycho Brahe hade länge funderat på att lämna fäderneslandet, där han inte fann något intresse för astronomien. Men ungefär vid denna tid ingick han äktenskap med en borgerlig prästdotter — efter andra källor bonddotter — från Knutstorps gods. Hon hette Christine Barbara. Förbindelsen blev av hans adliga familj icke sedd med blida ögon utan skapade bitterhet på ömse sidor.

Hustrun födde Tycho Brahe åtta barn. Ett minne av ett av dessa är ännu bevarat. Det är en graverad metallplatta med en inskrift över en dotter Christine, som dog i pest år 1576 i en ålder av 3 år. Minnes-tavlan är uppsatt i Mariakyrkan i Hälsingborg — i korets norra sida.

Tycho Brahe tycks ha uppehållit sig rätt mycket i Hälsingborg och det kan i samband härmed vara av intresse att påpeka, att han daterat en observation över en komet, som visade sig 1580, »in patria Helsingburgi». Härigenom veta vi, att han alltså betecknar sig själv som hälsingborgare.

Hälsingborg fick 1927 sin Tycho Brahebrunn och i Jacob Hansens hus är inrättat ett rum med några bilder från Tycho Brahes historia. Samlingen borde lätt kunna utökas med ett stort gott porträtt av Tycho Brahe, t. ex. en kopia av en oljemålning eller en byst etc. Tycho Brahes anknytning till Hälsingborg skulle därigenom bli ytterligare poängterad.

På våren 1575 företog Tycho Brahe den länge uppskjutna utlandsresan. Han uppehöll sig en tid i Cassel, där han sysslade med observationer tillsammans med den duktige astronomen, landgreven Wilhelm IV. Då landgreven fick höra, att Tycho Brahe funderade på att för framtiden bosätta sig i utlandet, skrev han ett brev till den danske kungen Fredrik II, vari han påpekade vilken förlust det skulle vara för Danmark att mista Tycho Brahe. Detta brev utverkade, att kungen som livstids förläning åt Tycho Brahe överlät ön Hven och beviljade honom medel till uppförande av en passande byggnad. Det berömda Urani-borg, som uppfördes 1576—80, är emellertid så ofta behandlat i tryck, att det här kan förbigås.

Som understöd för sin verksamhet på Hven fick Tycho Brahe flera betydande förläningar. Sålunda förlänades han 11 gårdar på Kullen och dessutom »Kullagården». Intäkterna av dessa gårdar åtnjöt han helt obeskurna utan skatteavdrag. Dessutom fick han 200 daler årligen — en för den tiden stor summa — för att därmed underhålla fyren på Kullaberg. Det är av intresse att veta, att Tycho Brahe — efter vad Tycho Brahe-forskaren hr H. Mortensen i Köpenhamn meddelar — även efter det han lämnat fäderneslandet och ända till sin död i Prag 1601 fick dessa 200 daler utbetalda varje år.

Tycho Brahes förbindelser med Skåne voro således mycket betydande och vid 400-årsminnet 1946 bör därför Skåne ihågkomma sin store son och hans betydelse för astronomin och därmed också kulturens utveckling.

NÅGRA DATA UR TYCHO BRAHES LIV I GRAFISK FRAMSTÄLLNING

Då Cassiopeia för år 1945 innehöll en längre uppsats om Tycho Brahes liv och gärning har redaktionen ansett det onödigt att ge någon biografi i föreliggande volym. Däremot ha vi ansett det önskvärt att ge några av de viktigaste av de data som konstituera Tychos liv i form av en tidslinje och att kombinera denna med den tidslinje som upptager de viktigaste politiska händelserna under Tychos livstid.

Det är ganska egendomligt att notera hur Tychos liv ligger mellan Kopernikus' död och kikarens uppfinning samt det samtidiga utkommandet av Keplers huvudarbete: «De Astronomia Nova». Det blir Tycho som fortsätter det astronomiska reformationsverk som Kopernikus påbörjat men vår andre astronomiska reformator når dock aldrig fram till det förlovade landet.

Det är en orolig tid, politiskt taget, som kännetecknar Tychos levnad. Det gamla ligger i sina dödsryckningar. Kyrkan har reformerats, men man samlar sig till motreformation. Striderna på det andliga området stå intensivt heta och förbittrade. Motreformationen har i stort sett övertaget, om än en stor protestantisk seger kan firas genom det gloriösa, glädjerika Upsala Mötes Beslut. Det är inte bara de religiösa motsättningarna, de grymma hugenottkrigen och allt annat grymt som karakteriserar tiden. De falska Dimitrijernas oroliga år talar på sitt sätt om den oro som präglade det sextonde seklet.

Väl har livet på Hven gått sin ganska jämna gång — till att börja med — men till Sundets Pärla nådde helt visst mycken oro från yttervärlden och ännu oroligare blev det till följd av Herr Junkers hårda regemente.

Nog var Tycho illa balanserad men vi få ej glömma att hans samtid kan också sägas vara det. Det verkar som om Europa väntade att något nytt skulle komma. Det verkar födslovåndor.

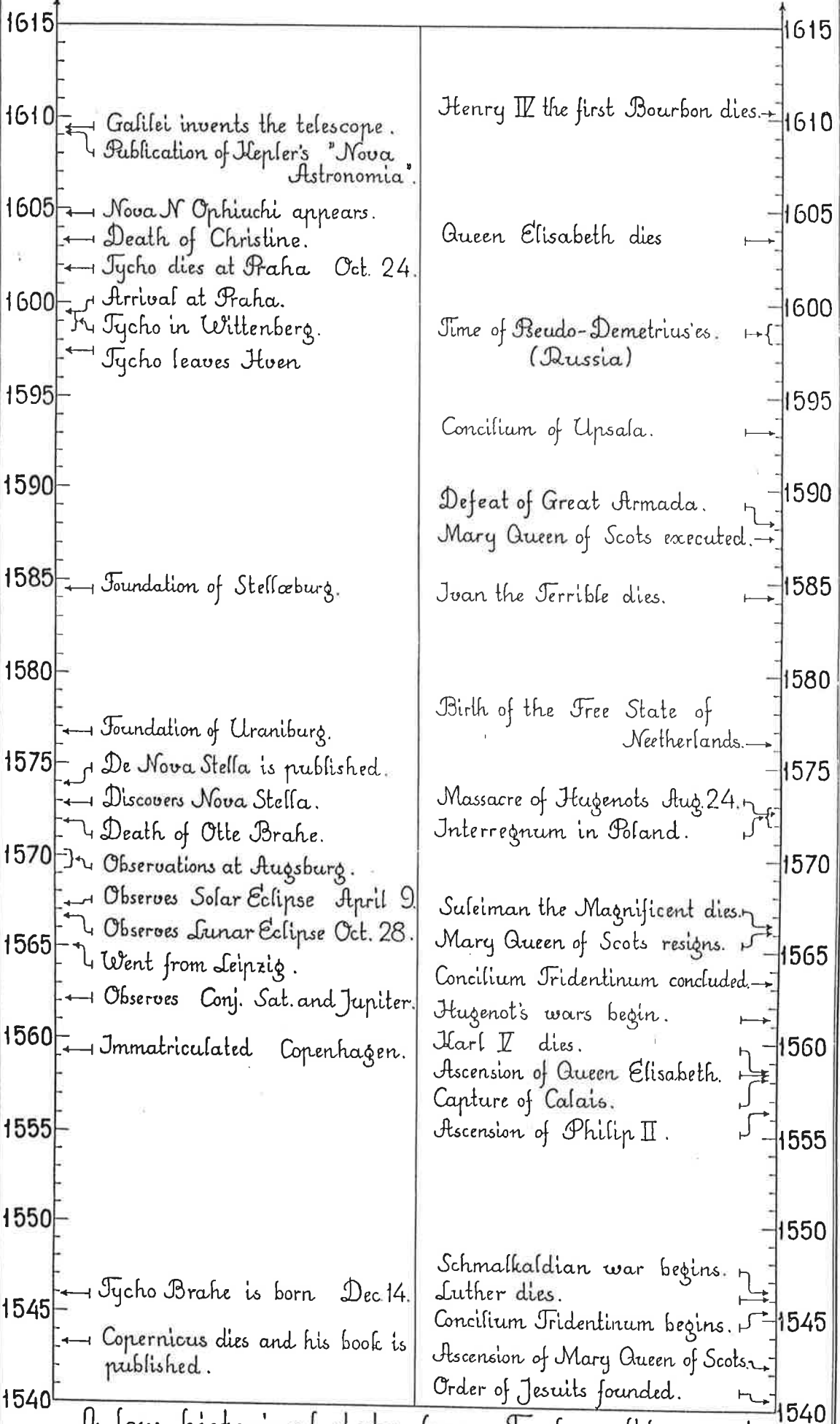
Det nya föddes fram och därmed kommer den nya tiden i egentlig mening till.

Ашии. Genom ett beklagligt förbiseende vid utritandet av den grafiska framställningen har Tycho Brahes makas dödsår blivit felaktigt. Christine dog faktiskt under 1604 och ej under 1603 som framställningen felaktigt utvisar.

K. L.

Time-line

Time-line

A few historical data from Tychos life and from contemporary history.

KNUTSTORP, TYCHO BRAHES FÄDERNEHEM

NÅGRA ANTECKNINGAR

Av *EBBA WACHTMEISTER* och *KNUT LUNDMARK*

På Söderåsens sydsluttning, helt nära Axelvolds järnvägsstation på Väst kustbanan (2 km), ligger borgen Knutstorp, som i detta sammanhang är av särskilt intresse, både i sin egenskap av Tycho Brahes fädernehem och enär denne med brodern Steen innehade borgen och godset under 24 års tid (1571—1594).

*

Tyvär är det nog alltjämt rätt få som förstått hur verkligt mångskiftande den skånska naturen är. Inte minst, eller kanske främst, den mäktiga Söderåsen, denna urbergshorst, erbjuder naturvännen ett strålande exempel på en ytterst rik och mångskiftande natur. Detta gäller då främst sprickdalen i Söderåsens granitmassor, Skäralid, med sina oförgätliga utsikter från Hjortakniven, Rårödspågen och Kopparratten, med de lodräta bergväggarna, de väldiga rasbranterna, dalarnas urskogar med dess egenartade flora med mängder av rariteter och dess ävenledes högst intressanta fauna (en av pilgrimsfalkens få tillhåll i Sverige).

Det synes oss ganska betecknande för hur mycket som ännu kan återstå om Skånes utforskande att det var så sent som 1936 som en ung geograf, fil. lic. Maxwell Overton, fann två förut obemärkta höjder på Söderåsen om respektive 210 och 211 m. Den förra har namnet »Höjehall» och den senare som således är Skånes högsta punkt, är ännu odöpt. Tidigare hade man känt en höjd om 206 m på Hallandsåsen, som ansågs ha skånskt höjdreord.

Man bör komma ihåg att Söderåsen med dess underbara naturpark, Skäralid, inte bara bör eftersträvas under sköna, härliga sommardagar.

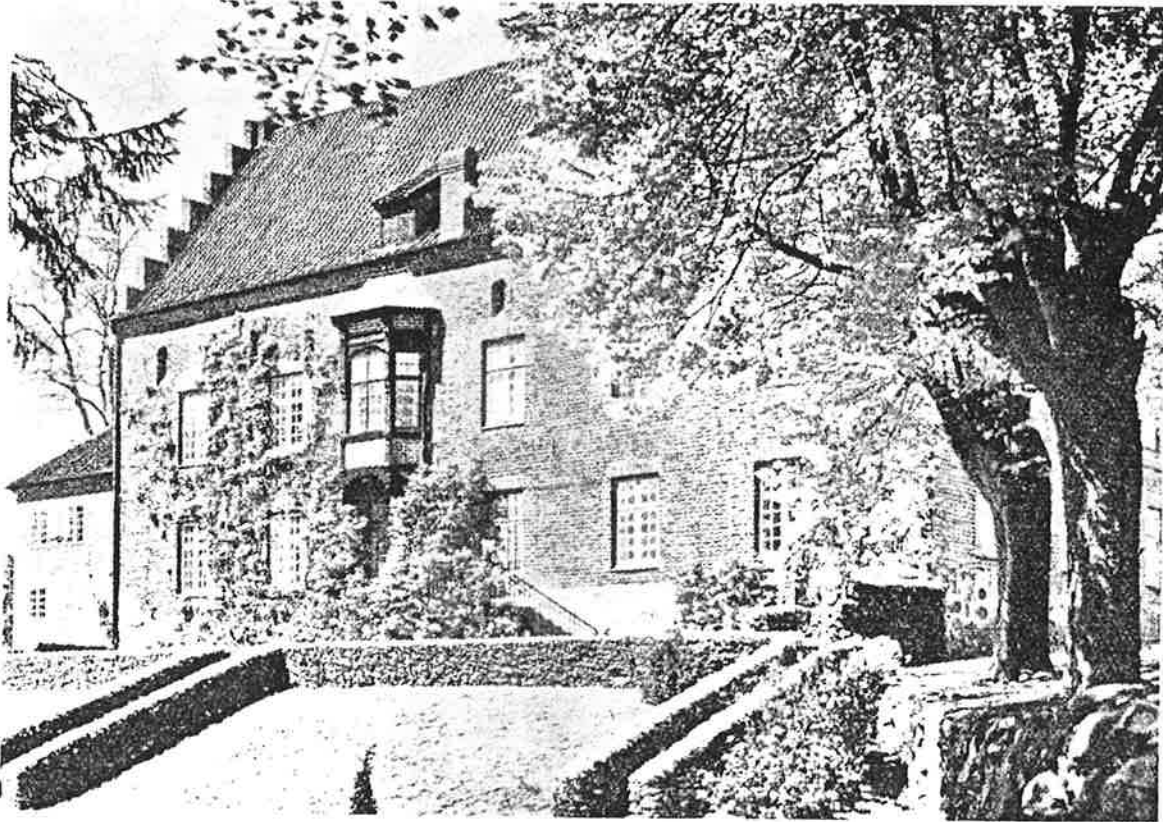
Knutstorp från parksidan (öster).

Nej, hösten ger åt lövskogarna färger som för alltid etsa sig in i ens synminne. Våren med sin späda, stundom subtila grönska — ja, den talar alldeles för sig själv, behöver ingen uttolkare, och vintern har sina många behag.

Man kan komma från Röstånga över Gillastig eller från Billinge över Ask eller söderifrån ända ifrån Lund. Vägarna mötas ändå alla i Konga. Så far man rakt ut till väster ett par km och passerar Konga Klint på vänster hand, så reser sig borgen Knutstorps mäktiga huvudbyggnad framför oss. Vi befinna oss nu cirka 10 km i sydvästlig riktning från Skäralids station.

*

Knutstorp (Knudstrup) tillhörde ursprungligen den mest utvecklade typen av de dansk-skånska adelsborgarna, byggd i form av fyra huslängor som omslöt en gård. Den nuvarande borgen blev uppförd i mitten av 1500-talet, men Knutstorps historia går tillbaka ända till 1300-talet. Borgen låg ursprungligen på en ö som förenades med

Knutstorp från trädgården (söder).

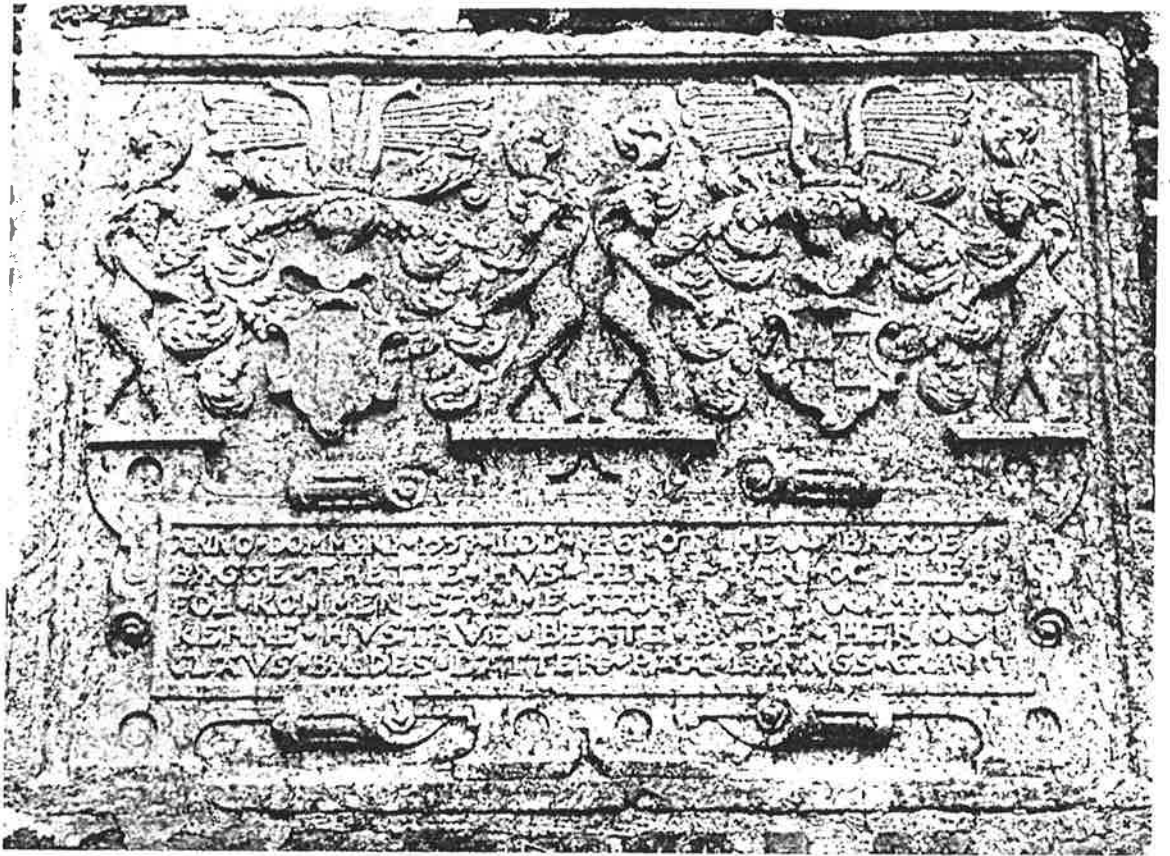
angränsande fastland genom en lång brygga i sydost. På ett par sidor sägas murarna ha stupat rätt ned i vattnet.

Knutstorps egenskap av befästad borg motiverade att den togs med i de teckningar av skånska gårdar som utfördes omkring 1680 av en svensk fortifikationsofficer Gerhard von Burman. Dessa teckningar utgavos år 1756 som kopparstick av Abraham Fischer. Det framgår av nämnda teckningar att borgen har bestått av tvenne större trevåningshus, placerade efter holmens norra och södra sidor och förenade med tvenne längor i öster och väster. Man har vissa skäl för att tro att det en gång har funnits två torn.

Den största förändringen mellan nu och fordom har uppkommit genom den av greve Claes Wachtmeister år 1832 slutförda urtappningen av sjön och torrläggningen av träskmarkerna. Borgen står nu på en liten höjd bildad av den ursprungliga holmen.

Under krigsåren 1675—1679 hade borgen blivit så illa åtgången att den ej iståndsattes i sitt gamla skick såsom fästning utan uppfördes igen

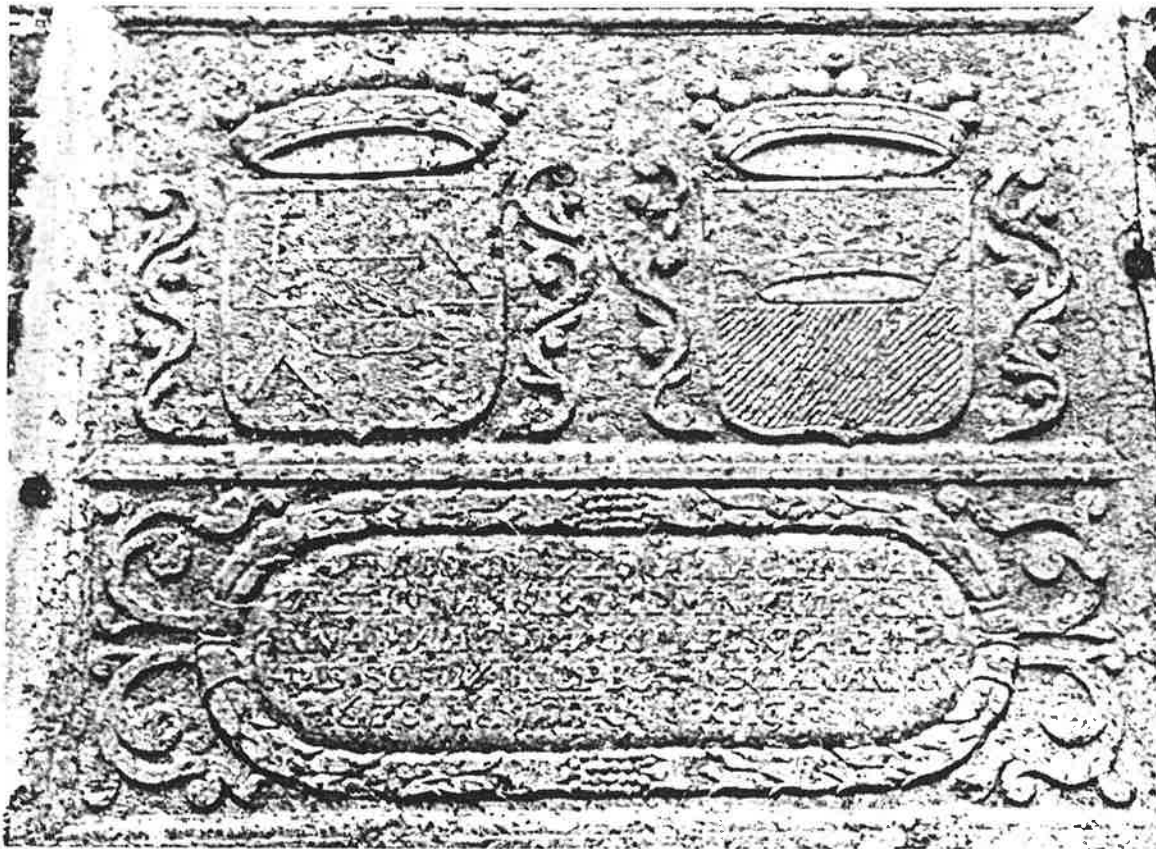
Sten uppsatt till vänster om porten med Brahes och Billes vapensköldar och med Otte Brahes inskrift.

som en herremansboning. Den nutida huvudbyggnaden som med två flyglar omsluter en öppen gård består av den ursprungliga sydlängan. Ganska nyligen har en flygel tillbyggt i den nutida borgens huvudriktning.

På var sin sida om porten äro inmurade två tavlor som berätta dels om den nuvarande borgens uppbyggnad 1551 och dels om borgens återuppförande 1726 efter dess förstöring under 1670-talets krig. Den första inskriptionen lyder:

ANNO DOMINI 1551 LOD IEG OTTHE BRADE BIJGGE
 THETTE HVS HER STAR OC BLEF FOLKOMMEN SAMME
 AAR MET MIN KERRE HVSTRVE BEATE BILDE HER
 CLAVS BILDES DATTER PAA LIINNGS GAARDT.

Herr Otte Brahe var Tycho Brahes fader. Det synes nog troligt att med »thette hus» menas borgen i sin helhet.

Järntavlan till höger om porten med Anckarstjernas och Cronackers vapensköldar och med Hans Anckarstjernas inskrift.

Den andra inskriptionen:

ANNO DOMINI 1726 LÄT IAG HANS ANCKARSTIERNA
TILLIKA MED MIN KIERE HUSTRU ANNA MALA
CRONACKER UPBYGGA DETTA HUS SOM VARIT
UPBRÄNT SEDAN ANNO 1678 UTI FÖRRA KRIGET.

Det var vid denna ombyggnad av amiral Hans Anckarstjerna som den norra längan revs.

År 1843 lät greve Claes Wachtmeister efter ritningar av C. G. Brunius reparera den gamla byggnaden.

Grunden och det inre av murarna bestå av gråsten i stora, oregelbundna block. Murarna i övrigt äro av tegel som lagts i medeltida förband. Deras tjocklek nedtill är cirka 1.5 m; uppåt avtager tjockleken. De nuvarande fönstren äro stora och regelbundna. Ett flertal spår finnas av äldre, små fönsteröppningar.

Man vet att Knudstrup (Knutstorp) var sätesgård i mitten av 1300-talet, och att det då beboddes av väpnaren Peder Niklison Kyrningh. Sedan denna tid nämnes gården föga förrän vid medeltidens slut.

Tycho Brahes fader, Otte Brahe, [1518—71], riksråd och sedermera länsman (landshövding) i Hälsingborg har ärvt Knutstorp efter fadern Tycho Brahe d. ä. (Brathe, Brade, Bragde), riksråd d. 1523. Det anses att herr Otte har utvidgat Knutstorps ägor.

På Knutstorp förvaras en av greve Claes Wachtmeister [1873—1945] utförd förteckning över Knutstorps ägare. Ur denna ha vi hämtat det allra mesta av de följande uppgifterna, jämte förteckningen över de tider som de respektive ägarna ha innehaft godset.

ÄGARE TILL KNUTSTORP.

NÅGRA ALLMÄNNA ANMÄRKNINGAR.

Riksrådet *Knud Truidsen Has*¹ till Örtofta, g. m. Maren Bondesdatter (Thott) . . . . . 1400-talets mitt.

Denne Knud Has har *möjligen* förvärvat godset från Thottarna på Näs: den år 1361 avlidne Peder Niklison Kyrningh, som omtalas som herre till Knutstorp, var av Thott-släkten.

Dotter till Knud Truidsen Has och hans maka:

Gertrud Knudsdatter Has † 1488, g. m. *Oluf Stigser (Krogno)*, † 1507, till Krapperup och Bollerup. I detta Oluf Stigers första gifte funnos tre döttrar, av vilka blott en blev gift, nämligen:

Magdalene Olufsdatter (Krogno) till Knudstrup [som här nämnes första gången i släktregister] g. m. *Tyge Brabe d. ä.* till Tosterup, som ärvde *Knutstorp* efter tre barn, som dogo späda.

Hans son i andra giftet, *Otte Brabe*, fick *Knutstorp* som han bebyggde år 1551.

Sönerna *Tycho* och *Steen Brabe* övertogo *Knutstorp* som från 1594 innehades av den senare *ensam* († 1620).

Steens son *Erik till Knutstorp*, † barnlös 1631. Hans bror *Jörgen* övertog *Knutstorp* († 1661) som så övergick till dennes son *Steen Brabe* († 1677), vars dotter *Sophia* var gift med *Knud Thott*.

¹ I danska ättartavlorna står Hasse.

VI FÅ SÅLUNDA FÖLJANDE ÖVERSIKT.

<i>Peder Niklison Kyrningh</i>	—1361
<i>Tycho Brahe d. ä</i> [1517—1523]	—1523
<i>Otte Brahe</i> [1518—1571]	1523—1571
<i>Tycho Brahe</i> [1546—1601]	1571—1594
<i>Steen Brahe</i> [1547—1620]	1571—1620
<i>Erik Brahe</i> [—1631]	1620—1631
<i>Jörgen Brahe</i> [1585—1661]	1631—1648
<i>Steen Brahe</i> [1623—1677]	1648—1663
<i>Knud Thott</i> [1639—1702]	1663—
<i>Svenska Kronan</i> konfiskerade och övertog Knutstorp	—1679
<i>Knud Thott</i> återfick Knutstorp	1679—1704
<i>Cornelius (Thijzen) Anckarstjerna</i> [1655—1714]	1704—1714
<i>Margareta Anckarstjerna f. Sparre</i> [1671—1742]	1714—
<i>Hans Anckarstjerna</i> [1678—1739] och	
<i>Anna Maria Cronacker</i> [—1738]	—1738
<i>Regina Cronbjelm</i> [1710—1776] g. m. Claes Anckarstjerna och Otto Fredric von Schwerin	1738—1771
<i>Fredrik G. H. C. Wachtmeister</i> [1720—1792]	1771—1792
<i>Hilla Brita Trolle</i> [1727—1808]	1792—1808
<i>Arvid Alaric Wachtmeister</i> [1758—1826]	1808—1826
<i>Carl Axel Wachtmeister</i> [1793—1832]	1826—1832
<i>Claes Adam Wachtmeister</i> [1795—1873]	1832—1873
<i>Gustaf Fredrik [Gösta] Wachtmeister</i> [1836—1910]	1873—1910
<i>Claes Wachtmeister</i> [1873—1945]	1910—1945
<i>Familjen Wachtmeister</i>	1945—

Om någon var Tycho Brahe en farande sven och redan under uppväxten fick han flacka omkring en hel del. Tychos farbror Jörgen, som var barnlös, hade fått löfte av brodern Otte att dennes förstfödde skulle få uppfostras av honom och det var därför Tycho kom att vistas länge på Tosterup under uppväxten. Han var endast 13-årig när han immatrikulerades vid Københavns universitet. Sommaren 1567 reste han till Rostock, Basel och Augsburg. När novan upptäcktes vistades Tycho på det av morbrodern Steen Bille ägda Herrevadskloster.

Allt som allt, Tycho har ej vistats mycket på Knutstorp under sin uppväxt men denna borg *var* dock hans fädernehem. Det torde knappast vara djärvt att draga den slutsatsen att Tycho Brahe i huvudsak har

MAGNIFICO ET GENEROSO VIRO

— tuum dignitate prominenti, tuum exiitione praclara Doms

Dño CHRISTIANO FRISIO de Borreby

Cancellario Regio prudentissimis,

Amico suo honorando,

Benevolentia ergo

Dono misit

Tycho Brahe

Denna fullkomligt autentiska hand-
skrift, funnen i Kanslirådet J. A. Wallmark
autograph-samling har af Kongl. Sekrete-
raren E. F. Wallmark skrift skänkt till
Herr Professorn och Riddaren E. Drake
Stockholm den 1 December 1859

Thuk.

Autograf i Knutstorps samlingar. Texten lyder i översättning: »Till den storslagne och frikostige mannen, såväl på grund av framstående värdighet som på grund av klart skinande lärdom, herr Christian Fris på Borreby, den förfarne kunglige Kanslern, den högt aktade vännen sänder med välvilja jag, Tycho Brahe, detta som gåva.»

residerat på Knutstorp under tiden 1571—76, låt vara att han under åren 1570—72 väl vistades en hel del på det från Knutstorp 16 km avlägsna Herrevadskloster.

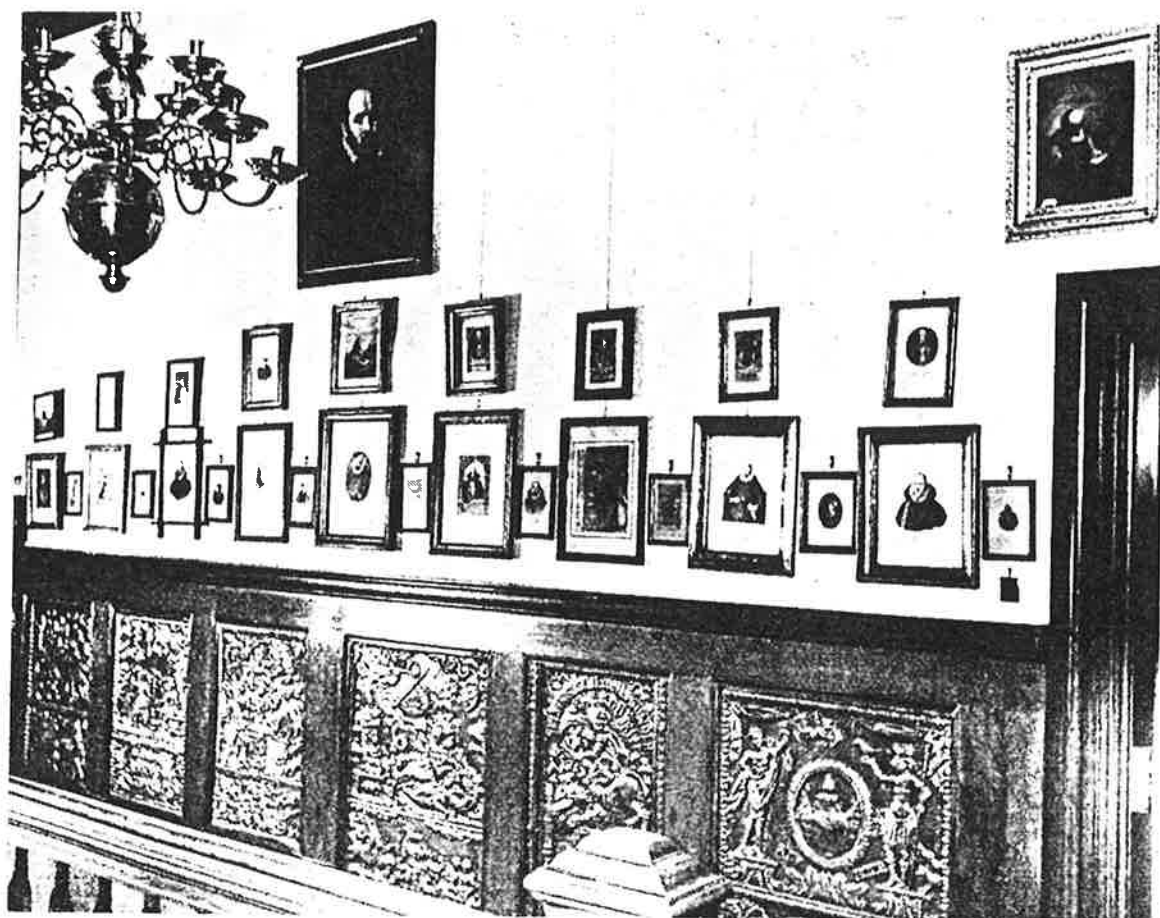
Enligt en uppgift av Tycho Brahes förste biograf, Petrus Gassendi, en uppgift som tyvärr inte är väl styrkt men dock näppeligen bör betvivlas skulle Tycho 1573 ha firat bröllop på Knutstorp med en ofri kvinna, Christine, som var från Knutstorpstrakten och än uppges vara bonddotter, än prästdotter. Säkert är emellertid att Tychos äldsta barn, en dotter med namnet Christine, föddes i oktober 1573 och dog redan i september 1576. Då Tychos giftermål ju innebar en brytning med familjen kan man ej gärna antaga annat än att Knutstorp varit hans hem intill dess överflyttningen till Hven skedde. Vi vilja ej här diskutera den intrikata frågan om hur det förhöll sig med Tychos äktenskap men vi ha velat framhålla att Knutstorp måste ha varit makarnas hem åtminstone under tiden 1573—76.

Efter faderns död innehade Tycho Brahe Knutstorp tillsammans med brodern Steen [1547—1626], riksråd under inte mindre än 42 år. Det synes svårt att få veta något närmare om Tychos relationer till Knutstorp under de 24 år han delade detta gods med brodern. Det kan dock tryggt antagas att Tycho hade avsevärda inkomster från fädernegården.

Man känner ej till försäljningsdokumentet från 1594, eller eventuellt något tidigare sådant, utan det enda man vet är att Tycho måste ha sålt sin andel av Knutstorp före den 10 Augusti 1594. Det finnes nämligen ett dokument från denna dag, där Tycho, utan att på något sätt vilja skada brodern eller hans arvingar förbehåller sig att till sitt namn alltjämt få foga: »av Knutstorp».¹ Det är rätt karakteristiskt för tidens slarv med stavningen av egennamn och tillnamn, att medan dokumentet har namnformen *Tygge Brabe*, så har namnets bärare undertecknat det med *Tbyge Brabe*. På latin och tyska stavade han sitt förnamn i regel *Tycho* och på danska i regel *Tyge*.

Det synes oss vara en omständighet av rätt stor vikt att Tycho sålde sin part av Knutstorp år 1594, eller i varje fall däromkring. Man kan ställa detta samman med flykten från Hven 1597. En rätt gängse uppfattning har tidigare varit att Tycho utsattes för småaktig förföljelse genom att hans förläningar indrogos och att han därför i förtvivlan lämnade Hven. Men när man vet att svårigheterna på Hven med bönderna där började rätt tidigt och att Tycho under vistelsen i Køben-

¹ Danske Magazin, Fjerde Række, Andet Bind, p. 325, (1873).

Samlingen av Tycho Brahe-porträtt i övre förstugan. I vägghpanelen äro infällda ett antal hållar av gjutjärn med figurer och ornament i relief, härstammande från gamla järnugnar.

havn omedelbart efter flykten från Hven bjöd ut sina tjänster som »kunglig astronom», bl. a. till Sverige,¹ så måste man nog se försäljningen av Knutstorpsparken som ett led i planen att lämna Hven och söka få ett observatorium på annat håll.

*

Bland Tycho Brahe-minnena på Knutstorp märkes kanske främst votivstenen från Tycho Brahes pappersmölla. Inskriften som är mycket svårläst är publicerad flerstädes och har följande lydelse på svenska:

»Denna vall och pappersmölla med allt tillbehör, jämte de ovanför liggande fiskdammarna, har Tycho Brahe till Knudstrup låtit bygga på en plats, där det förut inte fanns något av sådant slag, efter egen plan,

¹ Svensk Historisk Tidskrift Årg. 6, p. 250 (1886).

under egen ledning och på egen bekostnad, till nytta för fäderneslandet, för sig själv och för sina efterkommande».

Påbörjad 1590, fullbordad 1592. Överst på stenen står: »Må vi verka medan den goda tiden är vår.»

Den övre förstugan prydes av ett stort antal Tycho Braheporträtt och andra till Tycho Brahes liv anknutna bilder. Av särskilt intresse förutom en stor släkttavla är den autograf vi avbildat på sid. 152 och det graverade fat som innehåller en förteckning på »Tycho Brahedagarna». Man kan jämföra denna med den ur en annan källa i Cassiopeia för år 1945, p. 21 givna förteckningen över sagda dagar. Man vet inte hur Tycho Brahe har kommit till sina »olycksdagar» men säkert torde vara att förteckningen över dessa härstammar från honom.

Även om samlingen av Tychoniana i slottsbiblioteket inte är stor, finnas dock ett flertal saker där av intresse. Av dessa vilja vi nämna Historiske Efterretninger om velfortiente Danske Adelsmænd ved Tycho de Hofman Kongel. Majestæts Justitjraad förutom danska och svenska ättartavlor och ett flertal släktböcker.

Greve Gösta Wachtmeister hade mycket god blick för antikviteter och skaffade mycket av värde till Knutstorp. Han var även starkt intresserad av historisk forskning. Tillsammans med sin gode vän, professor Martin Weibull hade han gjort en del förarbeten till Knutstorps historia.

Bland Tycho Braheminnena på Knutstorp må även nämnas den helt nära intagsvägen till borgen tämligen nyligen uppställda Tycho Brahebysten som är gjord efter den i Lunds Observatoriepark uppställda, utförd av V. Bissen.

Ett Tycho Brahe-minne får man väl också se i namnet Uraniholmen. På Knutstorpsägorna, ej särdeles långt från borgen, ligger en avlång backe omgivet av land som av allt att döma tidigare varit sjöbotten. Hur långt tillbaka detta kan ha varit låter sig icke sägas. Några påtagliga lämningar av några byggnader eller andra anläggningar finnas ej. En genomgång av kartsamlingen på Knutstorp har visat att namnet inte återfinnes på någon av ägokartorna.

I den till svenska översatta romanen: »Tycho Brahe-dagarne eller Flickan wid Ramlösa» av Johannes Wildt (se härom C. Luplau Janssens artikel: »Om Tycho Brahe i den danska litteraturen» i föreliggande årsbok) spelar Uraniholmen en viss roll. Det är ganska intressant att

Metallfat på Knutstorp med »Tycho Brahe-dagarna» ingraverade i ramen närmast porträttet.

denna »billiga» roman — väl närmast en kolportageroman — är väl känd och läses allt fortfarande i Knutstorpstrakten.

*

Knutstorp gör ett både skönt och pampigt intryck och vid ett flyktigt besök, särskilt om detta sker under strålande sommardagar, erfar man nog mest en ljus, romantisk stämning. Men ibland tycker man kanske också att det vilar något allvarligt och en aning dystert över den gamla, minnesrika borgen. Här är den store Tycho Brahe född, här har han levat de betydelsefulla år, då han planerade sitt livsverk och då han isolerat sig från sin släkt genom sin besynnerliga passion för vetenskaplig forskning i stor stil och sitt, enligt dåtida uppfattning, också mycket besynnerliga val av maka. Det excentriska, häftiga och illa balanserade geniet har här planerat och lagt upp den stora insatsen, och här har han upplevat sin unga kärleks lycka och även lyckan att bliva fader.

Och hon? Ja, man vet nästan ingenting om den unga kvinnan, men det är uppenbart att hon varit honom en god hustru och moder. Hennes liv har väl inte varit någon dans på rosor.

Porträtt i emalj av Tycho Brahe.

TYCHO BRAHES INVERKAN PÅ KINESISK ASTRONOMI

Av KNUT LUNDMARK

År 1279 inrättades i Peking i sydöstra hörnet av den tartariska stadsmuren ett observatorium som var uppbyggt i form av ett lågt torn, på vilket uppställdes 17 nya av astronomen Schu Ging uppbyggda instrument. Dessa fingo kvarstå ända till år 1673, då jesuiten Ferdinand Verbiest, som anstälts hos kejsaren, fick organisera ett nytt observatorium. De av honom och astronommandarinerna konstruerade nya instrumenten voro tydligen gjorda efter förebilder av Tycho Brahes Hveninstrument. Detta framgår icke bara av instrumentens utseende och uppställning utan bl. a. även av deras syftanordningar.

Tillsammans med Verbiest arbetade vid denna tid i Kina ett flertal jesuiter. Av dem vilja vi här endast nämna pater Johann Adam Schall, död 1666 i Peking. Dessa jesuitastronomer reformerade och moderniserade icke endast den kinesiska astronomien utan de blevo även banbrytande på det geodetiska området genom astronomiska Ortsbestämningar som de utförde i Centralasien under åren 1756—60. Kejsaren Chi'en Lung beordrade jesuitpatrarna d'Arocha, Espinha och Hallenstein att med inföddas hjälp företa uppmätningar i Ostturkestan och Nordtibet, på de områden där Nils Ambolt arbetade 1927—33. I sin doktorsavhandling gör byrådirektör Ambolt en jämförelse mellan sina Ortsbestämningar och jesuitfädernas. Därav framgår att de sistnämnda i regel hade lyckats mycket bra med sina bestämningar efter dåtidens förhållanden.

RECENSIONER

DE GAMLA DANSKA LÄNGDMÄTTEN

Niels Erik Nørlund, De gamle danske Længdeenheder. Utgiven av Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, København, 1944 (= Geodætisk Instituts Skrifter 3. Række, Bind III). — 80 sid. + 12 planscher + porträtt av Ole Rømer som plansch.

I denna omfattande avhandling som är tillägnad 300-årsminnet av Ole Rømers födelse har chefen för Geodætisk Institut satt sig före att i nutida mått evaluera de viktigaste längdenheter som under fem århundraden ha kommit till användning i Danmark.

De längdenheter som genom denna undersökning ha blivit som det synes slutgiltigt bestämda i metersystemets måttkala äro följande:

1. *Den själländska alnen.*
2. *Tycho Brahes längdenheter [foten och det geometriska steget (passus geometricus)].*
3. *Ole Rømers aln.* (Denna blev »den rette danske Alen» 1683 och bibehölls i det stora hela oförändrad fram till metersystemets införande 1907.)

4. *Uge Søs.*

5. *Mil.*

Hur intressant och betydelsefull avhandlingen i sin helhet är måste vi i detta sammanhang inskränka oss till att litet närmare sysselsätta oss med de längdenheter som Tycho Brahe använder.

Det är en lång rad av författare som ha sökt evaluera Tycho Brahes fotmått. Redan de ganska divergerande resultaten visa att man ej kan ha lyckats särskilt bra och denna slutsats understrykes ännu mera om man går in på detaljerna.

Det synes nog som om det nu vore första gången som det lyckats att få en tillfredsställande evaluering av det tychoniska fotmåtten. Mätningarna av Uraniborgs ruiner kunna ej ge tillfredsställande resultat. Bättre lyckas man med Rundetaarn som uppfördes 1637—42 av Tychos främste elev Lomborg (Longomontanus). En inskrift på muren ger såväl höjden som periferien i tychoniska fot.

Här har Niels Erik Nørlund verkligen funnit på någonting! Det visar sig även att ett flertal andra mått på Rundetaarn och i Trinitatiskyrkan äro byggda under användning av det av Tycho Brahe använda fotmåtten som enhet.

Som medeltal av 12 mätserier i Rundetaarn och 15 serier i Trinitatiskyrkan erhållas i ordning 258.5 och 260.3 mm. Om mätningarna på Uraniborgs ruiner jämte ett par andra evalueringar kombineras samman med de två nyssnämnda huvudserierna och lämplig viktning sker erhålles som medelvärde:

1 Tychonisk fot = 259 mm.

Därefter behandlas den av Tycho använda enheten *ulna* (Alen) och det göres mycket troligt att det här rör sig om den lybska alnen (575 mm).

Vidare har Tycho Brahes karta över Hven nyttjats för att kontrollera fotmättet. För att få det geodetiska underlaget till denna karta utförde Tycho Brahe en triangulering som hade till bas triangelsidan från Uraniborg till S:t Ibbs kyrka. Denna sida befanns mäta 830 geometriska steg. Moderna geodetiska mätningar utförda under Nørlunds ledning ge längden för nämnda sida till 1287.90 m. Därav följer:

1 Geometriskt steg = 1.552 m.

Då sex tychoniska fot äro lika med ett geometriskt steg så följer som kontrollmätt på fotlängden 259 mm. Det visar sig att ursprunget till fotmättet är att söka i Tychos geodetiska enhet.

Slutligen diskuterar Nørlund den högst intressanta frågan om Tycho Brahes uppfattning om jordens dimensioner. Det är tydligt att han vid tiden för gradmätningen gav åt meridiangraden en längd av 93 km. Detta värde är visserligen bättre än t. ex. Apianus' men ändå ej tillfredsställande och det är tydligt att Tycho med tiden kom till en riktigare uppfattning om jordklotets dimensioner. Nørlund har tidigare visat att den framstående danske kartografen Johannes Meijer har sett en karta med en av Tycho intecknad skala. Det framgick härav att en sekund i bredd svarar mot 124 fot. Härmed bekräftas vad man vet genom att Frederik II lät företaga en uppmätning av kungsvägen från Köbenhavn till Fredriksborg av vilken det framgår att en breddsekund är lika med 125 fot. Om en mil räknas lika med 5000 geometriska steg (= 7770 km) får meridiangraden en längd av 116.55 km och detta är blott 5 % för stort.

Det vore mycket mera att tala om i detta sammanhang men vi måste hänvisa den intresserade att gå direkt till detta viktiga bidrag inom metriken. Ur vår synpunkt är det högst glädjande att Tycho Braheforskningen har berikats med en så förnämlig, givande och grundläggande undersökning.

K. L.

TVÅ TYCHO BRAHE-MINNEN

Ebbe Tuneld, Tycho Brahe-epitafierna i Hälsingborgs Mariakyrka och Väsby kyrka. (Särtryck ur Helsingborgs Dagblad den 22 aug. 1943.)

Författaren skildrar först i korthet Tycho Brahes romantiska kärlekssaga. Året 1576—77 blev en olycklig tid för Tychos unga hustru, Kirstine. Senare hälften av 1576 vistades Tycho på Hven, sysselsatt med det krävande Urani-

borgsbygget. Det är väl ganska troligt — författaren menar att fru Kirstine vistades i främmande hus — att hustrun som väntade ett barn höll till på Knutstorp. I varje fall blev familjen hårt prövad, ty i slutet av 1576 dog makarnas äldsta dotter och i början av år 1577 föddes det väntade barnet, en gosse som dog efter blott sex dagars levnad.

Tycho Brahe som tydligen kände stark kärlek till sina »oäkta» barn lät sätta upp en minnestavla över lilla Kirstine i Mariakyrkan i Hälsingborg och en över sonen Claus i Väsby kyrka. Författaren har två utmärkta bilder över epitafierna med notiser om dessa och ger en översättning till svenska av deras latinska inskriptioner.

Den lilla flickan Kirstine var uppenbarligen ett av offren i den »gruvliga pest» som utbröt i Danmark 1576 och som även spred sig till Skåne. Det skall säkerligen intressera våra läsare att taga del av inskriptionen på det vackra epitafiet infällt på Mariakyrkans norra vägg, mittemot altaret. Den lyder enligt professor Tuneld som följer.

Kirstine Förde, Då Hon Gick Bort, Hit Sitt Späda Stoft:

Hon Som En Gång Var Tyge Brahes Dotter.

Hon Var Visserligen Blott En Obetydlig Tid Inbyggare I Världen:

Men Under Denna Tid Tillväxte Hon Dock Betydligt I Det Goda,

I Snille Överträffade Hon Sitt Kön, I Seder Sina År:

Sina Jämnåriga I Talförhetets Behag.

Därför Har Naturen Plötsligt Tagit Tillbaka Henne, Som Hon Givit:

För Att Hon Icke Uppvuxen Skulle Överskrida De Vanliga Måtten.

Men Dock Hon Lever, Hon Har Segrat Över Naturens Motstånd:

I Stället För Den Ringa Tiden Har Hon Nu Den Eviga Tiden.

Och Förädlad Av Det Himmelska Goda Försmår Hon Det Dödliga:

Sedan Hon Genom Kristus Blivit Legitimerad Såsom Himlamedborgare.

*

Dog I Pesten 1576

Den 24 September, Levde

2 År 11 Månader 11 Dagar 11 Timmar

*

Döden

Ju Snarare Desto Ljuvare

Ju Senare Desto Bittrare

*

Åt Kirstine Min Högälskliga Köttsliga Dotter

Utöver Sin Ålder Livlig Och Vålartad

Har Jag, Fadern, Avfattat Och Ombesörjt Detta.

K. L.

TYCHO BRAHE SOM BOKTRYCKARE OCH URANIBORGSOFFICINEN

Lauritz Nielsen, Tycho Brahes Bogtrykkeri. En bibliografisk-boghistorisk Undersogelse. Vald. Pedersens Bogtrykkeri, København, 1946. 78 sid. + 2 helsidesplanscher + försättsplansch. Pris 55:— danska kronor.

Skälen för utgivandet av denna bok äro tvåfaldiga. Först och främst vill utgivaren, boktryckaren Vald. Pedersen, hylla Tycho Braheminnnet genom att utge en bok ägnad åt *boktryckaren* Tycho Brahe. Men så önskar han även, helt naturligt, att fira 25-årsminnet av den dag som han fick sitt borgarskap och började självständig verksamhet som boktryckare.

Lauritz Niensens avhandling i den föreliggande boken har ursprungligen blivit publicerad i: »Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen», Del VIII, 1921, och författaren har reviderat sin ursprungliga avhandling med hänsyn till den föreliggande jubileumsboken.

Boken är tryckt med Cicero Baskerville på papper från De Förenade Pappersfabrikerna. Klichéerna äro framställda i F. Hendriksens Reproduktionsateljé. Färgerna äro från Sadolin & Holmblad A/S. Kartongeringen har utförts av Anker Kysters Eftf. (Henrik Park). Av upplagan, som omfattar 560 exemplar, ha 265 gjorts tillgängliga i allmänna bokhandeln genom Ejnar Munksgaard i Kobenhavn.

Låtom oss då först säga ifrån att vackrare bok om Tycho Brahe har nog aldrig blivit publicerad. Det skall också tillfogas att bokhandelspriset synes oss högt satt, men det kan ju vara att danska böcker ligga på en högre prisnivå än de svenska. I varje fall kan ingen verklig kännare av Tycho Brahe eller verklig beundrare av honom låta bli att skaffa sig en bok som denna, ty det gäller nog här att det får »kosta vad det kosta vill».

Vad innehållet angår, så är detta synnerligen värdefullt. Överbibliotekarien, dr. Lauritz Nielsen, har gjort synnerligen ingående utredningar om Tycho Brahes boktryckeri — han är inte den förste som sysslat med denna fråga — men han är utan tvekan den som fört den längst fram. Han har gjort verkliga upptäckter och han har klarlagt den ganska intrikata historien om vad som trycktes på Uraniborgs officin. Han har dessutom på ett angenämt och givande sätt kunnat berätta historien om det man nu vet om denna officin och om de betydelsefulla bibliografiska upptäckter som dr. Nielsen gjort under förberedelserna för sin bok.

När Tycho Brahe mot slutet av år 1576 påbörjade sin väldiga gärning på Hven hade han endast utgivit av trycket den lilla boken: »De Nova Stella», boken som gjorde hans namn med ens världsberömt. Han hyste då en plan att utge ett magistralt verk, en »Theatrum Astronomicum», som skulle omfatta hela den nya astronomien. Det är då rätt naturligt att tanken på att upprätta ett eget tryckeri även skulle inställa sig. Uraniborg låg isolerat, och hur duktiga boktryckarna än voro, så kunde de inte utföra ett så omfattande arbete. Det var också nödvändigt för Tycho att bevaka sina upptäckter, ty många lågo på lur för att tillägna sig dem och utge dem som sina egna. Med ett tryckeri

på egen mark kunde han övervaka tryckningen och undan för undan verkställa redigering och korrigerering.

Man får också komma ihåg att Tycho var estet och starkt konstnärligt intresserad. Han hade dessutom en mekanisk verkstad i gång där han underhöll konstnärer och hantverkare. Så upprättade han såväl bokbinderi som papperskvarn och blev på det sättet så gott som fullständigt oberoende av yttervärlden ifråga om att få sina vetenskapliga upptäckter publicerade. Man finner från början av 1584 vittnesbörd att Tycho hade planer på att upprätta eget tryckeri och ser sig om efter en boktryckare. Förrän i början av 1585 har näppeligen tryckeriet kunnat bli färdigmonterat i den lilla byggnaden söder om slottet. Det är tydligt att Tycho till att börja med har använt sin officin för att trycka en serie latinska dikter, såsom minnes-, lyckönskings- och inbjudningsdikter. Vissa av dessa finnas ännu bevarade och Nielsen redogör för dessa tryck så långt de nu äro kända.

Vidare är den till rätt nyligen okända bilden av Uraniborg som finnes bevarad i Statsarkivet i Marburg och som blivit avbildad i *Opera Omnia* ett av de tidigaste trycken som framställts på Uraniborg. Till dessa »Uraniborgs-inkunabler», som man kunde säga, höra jämväl två instrumentbilder.

Det första litet mera omfattande trycket blev den av hans duktige lärjunge, Elias Olsen Morsing, utgivna kalendern: »Diarium Astrologicum» som kom ut 1586. Den lilla boken är inte särskilt sällsynt.

Under ständigt pågående kamp med pappersbristen lyckades dock Tycho Brahe så småningom få ett eget mera betydande arbete tryckt. Detta var tänkt som en slags förelöpare till ovannämnda verket: »Theatrum Astronomicum» och utgjorde det andra bandet av ett verk om tre band med titeln: »Astronomiæ instaurandæ progymnasmata». Detta skulle omfatta de astronomiska upptäckterna och observationerna och sammanfatta de resultat han nått till för att bygga upp det nya världssystemet. Band I skulle behandla novan av 1572, band II iakttagelser och undersökningar över komet 1577 och det sista bandet senare observerade kometer.

År 1588 sändes ifrågavarande arbete ut och bar titeln: »De mundi ætherei recentioribus phænomenis» och angives som andra boken. I Statsbiblioteket i Berlin har Nielsen funnit exemplar av denna bok i vilket titelarket skiljer sig från de övriga kända exemplaren.

Den betydelsefulla boken är inte någon egentlig sällsynthet utan finnes i många offentliga och enskilda bibliotek.

Nu gick Tycho över till att göra första delen klar till Progymnasmata-verket, delen om novan av 1572. Det gick ej fort med tryckningen av denna bok. Ständigt nya saker togos med och tryckningen började innan manuskriptet var utarbetat. När en viss del ej var färdig höllos vissa ark öppna och tryckningen fortsatte med därpå följande avsnitt. Verket blev helt avslutat först efter Tychos död.

Utarbetandet förhalades även av den evinnerliga pappersbristen. Pappersmöllan blev färdig 1589 eller 1590 och en del av dess papper — som var av medelmåttig kvalitet har blivit använt till Progymnasmatas första del.

Under de ofrånkomliga långa pauserna i tryckeriets aktivitet lät Tycho

trycka ett annat elevarbete. Detta som var beordrat av konungen författades på uppdrag av Tycho av Peder Jacobsen Flemløs och kan sägas vara den första danska meteorologiska handboken. Den bär titeln: »En Elementisch oc Jordisch ASTROLOGIA» etc. och blev tryckt 1591. Boken är sällsynt. Ett exemplar finnes i U. B. i Lund, som väl torde vara 2:a upplagan, men i vilket finnes en autograf av Tycho Brahe. En notis om detta återfinnes under rubriken: »Ett Tycho-Brahe-minne i Universitetsbiblioteket i Lund» i Pop. Astr. Tidskr. Ärg. 13, p. 93—94, 1932. Den samtidigt utgivna tyska upplagan är mycket sällsynt.

Under samma år (1591) kom ut från Uraniborg ännu ett arbete av vilket intet exemplar blivit bevarat och vars existens varit mycket omstridd. När Tycho hade sänt ut sitt ovan nämnda verk om 1577 års komet blevo hans meningar däri angripna på ett för Tycho kränkande sätt av matematikern John Craig, livläkare hos konungen av Skottland. Tycho har meddelat att han ämnade bifoga sin »Apologi» till andra delen av Progymnasmata-verket.

Denna Apologi har anförts som tryckt i såväl Lalandes som Houzeau & Lancasters stora astronomiska bibliografier, men två av Tycho Brahes biografer i nyare tid, F. R. Friis och J. L. E. Dreyer, ha förnekat tryckets existens. Lauritz Nielsen ger emellertid goda skäl — bl. a. en avskrift efter den tryckta boken — för att Apologien får räknas med bland Tychos tryckta arbeten.

I början av 1592 när Tycho företog omfattande förberedelser för att avsluta och sända ut första delen av sitt Progymnasmata-verk meddelade han att detta skulle ökas med en *fjärde* del, ett band innehållande delar av hans astronomiska brevväxling. Detta år trycktes det felande titelarket till verkets första del med en så omfattande titel att denna gav verkets allmänna läggning och plan.

Progymnasmatas första del är en quarto-volym av samma format som andra delen. Del I håller 388 sidor om man subtraherar 12 ännu ej tryckta sidor i första kapitlet! Den bär högst underbara arksignaturer och pagineringen är mycket konstig och tilltrasslad. För att få klart för sig dessa saker finns det bara *en* metod: att mycket noggrant studera Nielsens bok!

Verkets tredje band arbetade Tycho på men kom aldrig därefter att det blev distribuerat. Det har tydligen befunnit sig i pressen men hur mycket som kan ha blivit tryckt känner man ej till då ingenting av verket tycks ha blivit bevarat till våra dagar.

Jämsides med framställningen av de s. a. s. regelrätta delarna av Progymnasmata-verket arbetade officinen under år på Tychos vetenskapliga korrespondens. Boken som ger ett urval av den omfattande korrespondensen är ett vackert tryck om 178 sidor. Den blev färdig 1596. Fortsättning var planerad. Den hör inte till sällsyntheterna utan finnes i många offentliga och privata bibliotek världen runt.

Omedelbart efter det den astronomiska brevväxlingen färdigställts utgavs en mindre bok som var tänkt som ett slags tillägg till brevsamlingen. Tycho hade redan tidigare låtit sända till vänner eller illustrera sina böcker med bilder av sina astronomiska instrument. Han sammanställde nu 18 instrumentbilder i ett litet kvartshäfte som fick titeln: »Icones / instrumentorum quorundam / astronomiæ instaurandæ gratia a Tychone Brahe Dano» etc. Några få exemplar finnas bevarade av denna skrift, bl. a. på Kungliga Biblioteket i Stockholm.

Under sin vistelse i Wandsbeck utgav Tycho den stora beskrivningen över sina instrument som bär titeln: »Tychonis Brahe / Astronomiæ / instauratæ / mechanica». I detta verk äro 22 instrument avbildade av vilka 18 äro träsnitt som färdigställts på Uraniborg.

Åtskilliga exemplar finnas bevarade av denna ståtliga, rikt utsmyckade bok. Den sändes som gåva till ett antal högt uppsatta och inflytelserika män och var ofta försedd med egenhändig dedikation.

Under Wandsbeck-tiden tog Tycho mått och steg för att få ut Progymnas-mata-verket i samlat skick. Till den ändan lät han trycka i Hamburg ett avsnitt om Månen som alltjämt fattades i första delen. Detta företag utföll mycket olyckligt — det hela av det tryckta fick kasseras på grund av talrika fel och missförstånd. Sedan Tycho hade kommit någorlunda till ro på slottet Benátsky i Böhmen företogos energiska åtgärder att verkligen få avslutade de nästan färdiga delarna av verket. Han tänkte sig att år 1600 skulle bli ett slags astronomiskt jubileumsår och ville ha verket klart till dess. När han i början av 1600 fick hjälp med den fortsatta tryckningen av Longomontanus som kommit till Prag för detta ändamål blev slutspurten satt igång. Tycho avled under tiden men år 1602 utkom det definitiva Progymnas-mata-verkets första del med titeln: »Tychonis Brahe / Astronomiæ in / Stauratæ progymnas-mata» etc.

Följande år sände Tychos arvingar ut andra delen, boken om kometen av 1577. De hade omedelbart efter Tychos död sålt första bandets upplaga till bokhandlaren Levin Hülsius i Nürnberg. Denne tryckte ett nytt titelblad till första delen och utsände denna under Tychos dödsår, 1601. Följande år utgav han en ny upplaga av Tychos »Astronomiæ Mechanica», dock med användning av trästockarna och kopparplåtarna.

Från Hülsius övergingo Tychos restupplagor till boktryckaren Gottfried Tampach i Frankfurt, som 1610 sände ut alla tre delarna med nya titelblad och med åtskilliga kompletteringar i själva trycket.

Såväl Prag- som Nürnberg- och Frankfurtopplagorna äro rätt vanliga. Det var först med dessa upplagor som den ursprungliga upplagan från Uraniborg blev förbrukad. År 1648 kom ut i Frankfurt en ny upplaga av Tychos verk och nu är det fråga om alltigenom nya tryck.

K. L.

*

Hur levande och äkta träder ej Tycho Brahe oss tillmötes även genom skildringen av de invecklade och tilltotade förhållandena på Uraniborgsoffcinen. Tycho var en stor organisatör och säkert också en systematiker, när det gällde att lägga upp de astronomiska observationerna. Men han var tydligen konstnär också som arbetade på inspiration. Han var ingen av dessa självgoda kalkborgartyper som äro så innerligt högfärdiga över att de »endast kunna arbeta på en sak i sänder», och som förkunna hur ordning och reda ha blivit skapade antingen av Gud eller Herr Hitler.

Nej, herr Tycho som kämpade mot tusen små och stora svårigheter, som

bar ett universum av idéer, hugskott och funderingar, som var rastlös och olycklig, han gjorde sitt korta liv till ett strålande Andens Alexandertåg och reste sig ett monument fastare än kopparn och högre än den höga obelisk på Hven som planerades för ett sekel sedan men väl aldrig kommer att resas där.

K. L.

STJARNHIMLENS BILDGALLERI

C. Luplau Janssen, Stjernehimlens Billedgalleri. Inledning af *Harald Mortensen*. Tegninger med forklarende Tekst af *Hjalte Skovgaard*. Udgivet i 400-Aaret for Tycho Brahes Fødsel. Foreningen Fremtiden, København 1946. — 73 sid. (Pris ej angivet.)

Den föreliggande lilla volymen är inte bara rikt och flott illustrerad utan är synnerligen vackert gjord, typografiskt taget. Den är ägnad åt Tycho Brahe-minnet och börjar med en kort Tycho Brahe-biografi av Harald Mortensen, som på två sidor fått in det väsentliga om Tychos rika, dramatiska levnad.

Bokens huvudtema är ägnat åt stjärnhimlens bildgalleri, d. v. s. åt konstellationerna, hur de ha uppstått och åt förklaringen till deras namn. Det är en väl-skriven och mycket intresseväckande framställning av en kolossalt diskuterad fråga, som möter läsaren här. Då de flesta av konstellationerna bra litet göra skäl för namnet utan Mark Twains ord om Sydkorset att »det ser ut som ett kors skulle se ut om ett kors såge ut som någonting annat» nog kunde tillämpas på flertalet konstellationer, så måste man söka någon annan förklaring till namnen än en yttre likhet. Luplau Janssen anser nog den uppfattningen vara den riktigaste att man har givit godtyckliga stjärngrupper namn efter gudomligheter som man på förhand tänkt sig finnas till. Sålunda ha de stjärnbilder som för de gamla folken stodo vid horisonten namn övervägande efter vattendjur o. s. v.

Författaren påpekar att det dock finnes vissa stjärnbilder som kunna föra tanken på den jordiska motsvarigheten såsom Lejonet och Orion.

Det är klart att när det gäller en så svår fråga som stjärnkonstellationernas uppkomst måste meningarna skifta mellan olika fackmän på området. För min del ansluter jag mig i stort till Luplau Janssens framställning men gör på vissa ställen reservationer. Här är ej platsen att detaljerat genomgå dessa utan jag nöjer mig med ett par anmärkningar.

Stjärnbildssystemet, eller vad man brukar benämna den grekisk-babylonisk-egyptiska kretsen, förelåg färdigt inte som författaren menar »allaredan i det 4:e århundradet f. Kr.» utan allaredan 2500 f. Kr.! Vi ha någon kunskap om Eudoxos' »Fenomen» genom Hipparchos' kommentarer till Aratos' och Eudoxos' Fenomenen (d. v. s. stjärnbildsbeskrivningar).

Som helhet gäller att denna uppsats ger mycket av stort intresse både astronomiskt och kulturhistoriskt och att den bör läsas med all omsorg.

Slutligen innehåller boken ett mycket originellt bidrag. Det är konstnären Hjalte Skovgaard som åtagit sig att visa oss andra hur man verkligen kan se figurer av djur- och människoskepnader på himlen. Han menar att de gamla teckningarna, ofta både trevliga och vackra, ofta inte följa konstellationernas former så att man lätt och otvunget kan föreställa sig konstnärens figurer när man ser dem överförda till himlen.

Recensenten tror visst att det ligger något i detta. Men hur svår frågan är belyses av att Skovgaard gentemot alla auktoriteter vänder bak och fram på Tjurens stjärnbild. Jag har ingenting emot att man vänder upp och ner på auktoriteterna när detta är motiverat, men helomvändningen på Tjuren synes dock väl djärv. Det kan vara så att författaren går ut ifrån att det är förnuft i det gamla systemet. För mig synes det klart att det finns mycket litet av förnuft i detta urgamla system men mycket av slängig fantasi och naiv inkonsekvens.

Men hur som helst. Konstnären Skovgaard är trevlig att se och höra, och han har skapat fram *sin individuella stjärnhimmel* som förtjänar all beundran. Jag tror också att han har rätt i mycket, ty nog måste han i flera fall ha nått till en förbättring av konstlationsfiguren som bättre torde överensstämma med de förlorade antika avbildningarna än med de medeltida och senare utförda framställningarna. Men min personliga uppfattning sammanfaller i stort sett med studentens som utlät sig: »Ja, nog ser jag Sjustjärnorna, men inte kan jag se några Plejader!»

Skaffa nu den trevliga boken och läs den!

K. L.

EN TYCHO BRAHE-DIKTCYKEL

Gerda Alm, Tycho Brahe og hans Rige — 16 sid., Lund 1946. Pris kr. 1:— (Behållningen tillfaller värden av Tycho Braheminnena på Hven).

Den lilla förnämligt utstyrda volymen förtjänar att läsas av många. På ett vackert, poetiskt språk får man här några scener och stämningar från Tycho Brahes tid på Hven.

Det är kväll på Uraniborg, isen har gått, luften är klar och isande ren. På borgen hålles fest och herr Tycho meddelar sitt beslut att själv trycka sina böcker.

Tychos framsynte dvärg ser att »Titan» är i antågande. Titan är den rygg-radslöse, fagottige Erik Lange som för hela livet förhäxat Tychos älskade syster Sophia, och som kallar sin själs älskade Titan.

Nu är det sommar och middagstid på Uraniborg. Tycho står grubblande i ett fönster. Dvärgen underhåller sin herre med de många svårigheterna genom böndernas fientliga och obstinata hållning. Dvärgen råder till stränghet och hård behandling. En flock bönder komma och deras talan föres av en grovväxt man. Tycho hutar åt bondehopen och ber dessa »hundar» tåga av och ge sig bort.

Så framträder en liten hjulbent och krokig man som gör slottsherrn föreställningar om den djävul (Pegasusbild) som sitter högst uppe på slottet och som bönderna finna syndig och hemsk. Nu flödar herr Tychos vrede över, och han kör bort bondeflocken.

Nya sommarstämningar. Så en beckmörk natt. Bonden Rasmus Pedersen som försmäktar i junkers privata fängelse i slottets källarvåning får höra genom en budbärare att befrielsens timma nalkas. Det påstås att kungen gjort slut på Tychos stora makt.

Slottsherrn grubblar i ensamheten på Uraniborg och förebråelsens spökgestalter tortera honom.

I epilogen får man höra hur Sophia Brahe under sitt letande efter den trolöse Erik Lange som grymt svikit henne kommer gammal, fattig och okänd till det gyllene Praha, där hon hoppas träffa Tycho. Hon får då veta att den älskade brodern nyss avlidit.

Ja, så berättar Gerda Alm för oss Tycho Brahes saga men på ett mycket vackrare och mera gripande sätt än vi i vår torra redogörelse här.

K. L.

NOTIS

ETT NYTT TYCHO BRAHE-MINNESMÄRKE

Den danske stenhuggarmästaren Peter Schannong som i sitt hemland gjort så mycket för att resa minnesstenar och minnesmärken över framstående danska män eller för att hugfästa minnet av märkliga händelser i Danmark, skall den 14 december, således å Tycho Brahes födelsedag, på Herrevadskloster uppsätta en minnestavla över Tycho Brahes upptäckt därstädes av den »nya» stjärnan.

Det måste glädja alla att minnet av denna märkliga upptäckt sålunda blir hugfäst genom den danske mecenatens ingripande. Då det ej blir möjligt anordna någon avtäckningsceremoni den 14 december, så kommer i stället en sådan att anordnas på vårsidan nästa år. Minnestavlan överlämnas genom den astronomiska Uraniaklubben i København. Tillfälle skall även beredas intresserade här i Sverige att vara med om avtäckandet.

K. L.